

The Project Gutenberg eBook of Titus Andronicus

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Titus Andronicus

Author: William Shakespeare
Translator: L. A. J. Burgersdijk

Release date: December 2, 2007 [eBook #23676]

Language: Dutch

Credits: Produced by Jeroen Hellingman and the Online Distributed Proofreading Team at <http://www.pgdp.net/>

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TITUS ANDRONICUS ***

[89]

Titus Andronicus.

Personen:

SATURNINUS, zoon van den overleden Keizer van Rome, later zelf Keizer.

BASSIANUS, zijn broeder.

TITUS ANDRONICUS, een Romeinsch Edelman en Veldheer.

MARCUS ANDRONICUS, Volkstribuun en broeder van Titus.

Zonen van Titus.

LUCIUS,

QUINTUS,

MARCIUS,

MUCIUS,

De jonge LUCIUS, een knaap, zoon van Lucius.

PUBLIUS, zoon van Marcus Andronicus.

ÆMILIUS, een Romeinsch Edelman.

Zonen van Tamora.

ALERBUS,

DEMETRIUS,

CHIRON,

AARON, een Moor.

Een Hopman, een Tribuun, een Bode, een Boer.

Romeinen en Gothen.

TAMORA, koningin der Gothen.

LAVINIA, dochter van Titus Andronicus.

Een Voedster, met een zwart Kind.

Bloedverwanten van Titus, Senatoren, Tribunen, Officieren, Soldaten en Gevolg.

Het tooneel is in Rome en in de omstreken.

[Inhoud]

Eerste Bedrijf.

Eerste Tooneel.

Rome. *Voor het Kapitoel.*

Trompetgeschal. De Tribunen en Senatoren verschijnen boven, op het Kapitoel; beneden komen op, van de eene zijde, SATURNINUS en zijn Aanhangers, van de andere, BASSIANUS en zijn Aanhangers, beiden met trommen en vaandels.

Saturninus.

Eed'le Patriciërs, hoeders van mijn recht,
Verdedigt met de wap'nen mijne zaak;
En medeburgers, volgers, echt en trouw,
Bepleit mijn erflijke aanspraak met uw zwaarden.
'k Ben de eerstgeboren zoon van hem, die 't laatst
Den Keizersdiadeem van Rome droeg;
Laat dus mijns vaders eer in mij herleven,
En krenkt mijn voorrang niet door dezen hoon.

Bassianus.

9 Romeinen, volgers, vrienden van mijn recht,
Vond ooit uw Bassianus, Cæsars zoon,
Genade in de oogen van het vorst'lijk Rome,
Zoo houdt den weg naar 't Kapitoel bezet;
En duldt niet, dat onwaardigheid den zetel
Des keizers nader', die aan kloekheid, recht,
Gematigdheid en adel is gewijd;
Maar laat verdienste schitt'ren door uw oordeel,
En vecht, Romeinen, voor uw vrije keus.

(MARCUS ANDRONICUS verschijnt, boven, op het Kapitoel, met de kroon in handen.)

Marcus.

Gij prinsen, die door vrienden en partijen
Eerzuchtig kampt om troon en heerschappij,
Weet, dat het volk van Rome, hier door ons
Als stand vertegenwoordigd, voor 't bezetten
Van Rome's keizerszetel, Andronicus,
Pius genaamd, eenstemmig heeft verkoren,
Ter wille van zijn vele en groote diensten;
Een eed'ler man, een kloeker krijgsheld leeft
In de' omtrek van Oud-Rome's wallen niet.
Van 't krijgen tegen de barbaarsche Gothen
Werd hij door den senaat terugontboden,
Die, met zijn zoons des vijands schrik, een volk
Sterk, in den strijd gehard, heeft onderworpen.
Tien jaren zijn het, sinds hij Rome's zaak
Gediend en onzer tegenstanders trots
Gestraft heeft met het zwaard, en vijfmaal keerde
Hij bloedend weer en droeg zijn dapp're zoons
Op baren van het veld;
Nu eind'lijk keert, met eerebuit beladen,
De wakkere Andronicus weer naar Rome,
Titus, befaamd, met wapenroem gekroond.
Wij vragen dus,—bij de eer des naams van hem,
Dien gij recht waardig opgevolgd wilt hebben,
En krachtens 't Kapitoel en den Senaat,
Door u, naar gij betuigt, vereerd, aanbeden,—
Dat gij teruggaat met uw macht, uw volgers
Ontslaat, en, als verzoekers past, in vrede
En need'rig uw verdiensten spreken laat.

[90]

Saturninus.

Bassianus.

'k Voed, Marcus Andronicus, zulk vertrouwen
Op uw rechtschapenheid en goede trouw,
En zoo bemin en eer ik u en de uwen,
En haar, voogdesse van mijn gansche ziel,
Lavinia, 't schoonst en rijkst juweel van Rome,
Dat ik mijn lieve vrienden hier ontsla,
En aan de gunst van 't volk en van 't geluk
Mijn zaak ter juiste weging overlaat.

(De Volgelingen van BASSIANUS af.)

Saturninus.

Mijn vrienden, die mijn recht zoo ijd'rig voorstondt,
Ik dank u allen en ontsla u hier,
En laat mij en mijn zaak dus aan de gunst
En liefde van mijn vaderland thans over.

(De Volgelingen van SATURNINUS af.)

Wees, Rome, zoo gerecht en goed voor mij,
Als ik op u vertrouw en u bemin.—
Ontsluit de poort en laat mij binnen.

Bassianus.

Mij armen mededinger, ook, tribunen.

(SATURNINUS en BASSIANUS bestijgen het Kapitoel.)

(Een Hopman komt op, met eenige Anderen.)

Hopman.

Romeinen, plaats! De wakkere Andronicus,
Patroon der deugd, en Rome's beste strijder,
Voorspoedig in de slagen, die hij levert,
Is in geluk en eer gekeerd van daar,
Waar hij de fierste vijanden van Rome
Tot wijken dwong en onder 't juk hen bracht.

(Tromgeroffel en trompetgeschal. Twee van TITUS' Zoons komen op, daarna twee Mannen, die een zwart overdekte lijkbaar dragen; vervolgens twee andere Zoons; hen volgt TITUS ANDRONICUS; achter dezen komen TAMORA, alsmede ALERBUS, CHIRON, DEMETRIUS, AARON en andere Gothen, als gevangenen; gevolgd van Krijgslieden en Volk. De Draggers zetten de lijkbaar neder, en TITUS spreekt.)

Titus.

Heil, Rome, zeeg'rijk in uw treurgewaad!
Zooals de bark, na wel ontladen vracht,
Met kostb're lading weérkeert tot de baai,
Waar ze in den aanvang 't anker heeft gelicht,
Komt Andronicus, met laurier gekroond,
Het vaderland weer groeten met zijn tranen,
Met vreugdetranen om zijn wederkomst.
Gij, groote schutsheer van dit kapitoel,
Blik gunstig op deez' plechtige uitvaart neer!
Aan vijf en twintig dapp're zoons, Romeinen,
Van half zooveel als Priamus bezat,
Ziet hier, al wat mij dood of levend bleef.
Dat Rome hen, die leven, loon' met liefde,
En hen, die 'k naar hun laatste woning breng,
Met eeuw'ge ruste bij hun voorgeslacht.
De Goth vergunt mij 't zwaard hier op te steken.
Gij wreev'le Titus, die uw stam vergeet,
Wat laat ge uw zoons nog onbegraven waren

(Het grafgewelf wordt geopend.)

Groet daar elkander stil, als dooden doen,
En slaapt in vreê, gij voor uw land gevall'nen!
O heilige bewaarplaats mijner vreugd,
Gij stil verblijf van adeldom en deugd,
Met hoeveel zoons van mij zijt gij gelaân,
Om nimmer één er van weer af te staan!

Lucius.

Geef ons der Gothen hoogsten krijgsgevang'ne,
Opdat wij stuk hem houwen en zijn vleesch
Ad manes fratrum op een houtmijt off'ren,
Hier voor den aardschen kerker hunner beend'ren,
Opdat hun schimmen zijn verzoend en ons
Op aard door geen verschijningen verschrikken.

Titus.

Ik geef hem u, den edelsten, die leeft,
Den oudsten zoon der droeve koningin hier.

Tamora.

Laat af, Romeinsche broeders!—Eed'le Titus,
Grootmoedig overwinnaar, zie mijn tranen,
De tranen eener moeder voor haar zoon;
En waren uwe zonen u ooit dierbaar,
Zoo dierbaar is, bedenk dit, mij mijn zoon.
Is 't niet genoeg, dat men naar Rome ons voerde
Tot siering van uw weêrkomst en triumf,
U en 't Romeinsche dwangjuk onderworpen;
Wordt in uw straten nu mijn kroost geslacht,
Omdat het voor zijn land zich dapper kweet?
O, was de kloeke strijd voor staat en koning
Voor de uwen plicht, hij is 't voor dezen ook.
Rein, Andronicus, blijve uw graf van bloed;
Wilt gij in aard den goden nader komen,
Zoo kom hun nader in barmhartigheid;
Want deernis is des adels echtste merk;
Hoogeed'le Titus, spaar mijn eerstgeboor'ne!

[91]

Titus.

Word kalm, vorstin, en schenk mij uw vergiff'nis.
Zij zijn van hen de broeders, die gij, Gothen,
In leven zaagt en dood; zij eischen vroom
Zoenoffers voor hun pas verslagen broeders:
Daarom wordt deze uw zoon bestemd ter dood,
Om der gevall'nen schimmen te verzoenen.

Lucius.

Weg met hem! steekt terstond een vuur aan; laat ons
Met onze zwaarden op de houtmijt hem
Stuk houwen, en tot asch zij hij verteerd!

(LUCIUS, QUINTUS, MARCIUS en MUCIUS met ALERBUS af.)

Tamora.

O wreede, onheil'ge vroomheid!

Chiron.

Was ooit ons Scythië half slechts zoo barbaarsch?

Demetrius.

132 Noem Scythië bij 't eerzuchtig Rome niet.
Alerbus gaat ter rust; wij leven voort
Om onder Titus' norschen blik te sidd'ren.
Blijf kalm, vorstin, en voed de hoop, dat later
Dezelfde goden, die aan Hecuba
Den Thracischen tyran eens overgaven,
Dat in zijn tent haar scherpe wraak hem trof,
Ook Tamora, de koningin der Gothen,—
Toen Gothen Gothen waren, zij vorstin,—
Wraak gunnen voor des vijands dorst naar bloed.

(LUCIUS, QUINTUS, MARCIUS *en* MUCIUS *komen weder op, met bebloede zwaarden.*)

Lucius.

Zie, heer en vader, Rome's plechtigheden
Naar eisch volvoerd. Alerbus is geslacht;
Zijn ingewanden voeden 't offervuur;
De rook doortrekt, als wierook, reeds de lucht.
't Begraven onzer broeders bleef slechts over,
Die luide in Rome een strijdroep welkom heet'!

Titus.

Zoo zij het, en dat Andronicus dan
Zijn laatst vaarwel aan hunne zielen richte!

(*Trompetgeschal; de baar wordt in het grafgewelf geplaatst.*)

Rust hier in eer en vrede, mijne zonen;
Gij Rome's kloekste kampers, rust hier zacht,
Voor 's werelds wisseling en rampen veilig;
Hier loert geen vuig verraad, hier zwelt geen nijd;
Hier groeit geen boos vergif; hier zijn geen stormen,
Geen luid geraas, slechts stilte en eeuw'ge slaap,
Rust hier in eer en vrede, dierb're zoons!

(LAVINIA *komt op.*)

Lavinia.

In eer en vrede leve Titus lang;
Mijn eed'le heer en vader, leef in roem!
Zie, op dit graf kom ik mijn tol van tranen
Ter plechtige uitvaart mijner broeders brengen;
En pleng op de aarde, knielend aan uw voet,
Mijn vreugdetranen om uw wederkomst.
O zeggen mij met uw zeeghafte hand,
Gij, toegejuicht door Rome's beste burgers!

Titus.

Dank, Rome, gij hebt liefdrijk mij den troost
Mijns ouderdoms behoed, mijn hart verblijd!—
Lavinia, leef; en overleve uw deugd
Uw vader, al zijn roem, in eeuw'ge jeugd!

(MARCUS ANDRONICUS, SATURNINUS, BASSIANUS *en Anderen komen beneden op.*)

Marcus.

Lang leve Titus, mijn geliefde broeder,
Wiens zegepraal nu Rome's oogen streelt!

Titus.

Heb dank, tribuun; dank, eed'le broeder Marcus!

Marcus.

178 En welkom, neven, na zeeghaften strijd,
Zoo gij, die leeft, als gij, die slaapt in roem.
Gij, eed'le jong'ren, die voor 't vaderland
Het zwaard toogt,—zij u aller heil gelijk!
Toch is deze uitvaart zekerder triumf,
Daar zij 't geluk van Solon heeft erlangd
En over alle wiss'ling triumfeert
In 't bed der eere.—Titus Andronicus,
't Romeinsche volk, welks echte en rechte vriend
Gij steeds geweest zijt, zendt u hier door mij,
Die als tribuun uit aller naam u toespreek,
Dit opperkleed van vlek'loos witte kleur,
En kiest u, dat gij dingt naar 't keizerschap,
Met dezen, zoons van de overleden keizer.
Wees alzoo c a n d i d a t u s , sla dit om,
En schenk aan 't hoofdloos Rome weer een hoofd.

Titus.

Een beter hoofd past Rome's roemrijk lijf
Dan dit, dat trilt van ouderdom en zwakte.
Zou ik dien mantel omslaan en u kwellen?
Vandaag gekozen, uitgeroepen worden,
Om morgen staf en leven neer te leggen
En u op nieuw met moeite te beladen?—
'k Was, Rome, veertig jaren lang uw krijger,
'k Heb met geluk 's lands krachten aangevoerd,
En een en twintig dapp're zoons begraven,
In 't veld geridderd, in den strijd gesneefd
Voor 't recht en 't welzijn van hun edel land.
Reik aan mijn ouderdom een eerestaf,
Geen scepter om de wereld te regeeren;
Die 't laatst hem voerde, mannen, hield hem hoog.

Marcus.

Titus, het rijk is u, zoodra gij 't vraagt.

Saturninus.

Eerzuchtige tribuun, kunt gij dit zeggen?

[92]

Titus.

Kalm, Saturninus!

Saturninus.

Doet mij recht, Romeinen!—
Patriciërs, 't zwaard ontbloot en niet geborgen,
Eer Saturninus Rome's keizer is.—
O, voert gij, Andronicus, eer ter helle,
Dan dat ge mij de harten steelt van 't volk!

Lucius.

Gij, trotsche Saturninus, stremt het heil,
Dat Titus' edelaardigheid u toedenkt.

Titus.

Wees kalm, mijn prins; de harten van het volk
Geef ik u weer en speen die van hun lust.

Bassianus.

Ik, Andronicus, vlei u niet, maar eer u,
En zal dit doen, zoolang ik leven heb.
Versterkt gij mijnen aanhang met uw vrienden,
Ik zal recht dankbaar zijn; en dank is mannen
Van eed'le denkwijds steeds een eervol loon.

Titus.

Gij volk van Rome en eed'le volkstribunen,
Ik vraag uw stemmen voor de keizerskeus;
Wilt gij die vriendlijk Andronicus schenken?

Tribunen.

220 Om de' eed'len Andronicus te verheugen
En zijn behouden wederkomst te vieren,
Neemt Rome's volk hem aan, dien hij verkiest.

Titus.

Heb dank, tribunen; dit is mijn verzoek,
Dat gij uws keizers oudsten zoon benoemt,
Prins Saturninus; want ik hoop, zijn deugden
Verlichten Rome, als Titans stralen de aard,
En doen in dezen staat het recht gedijen.
Dus, wilt ge kiezen zooals ik u raad,
Kroont hem, en roept nu: "Lang leve onze keizer!"

Marcus.

Met aller standen bijvalsroep en stem
Benoemen wij, Patriciërs en Plebejers,
Prins Saturninus hier tot Rome's keizer;
Dus: "Lang leve onze keizer Saturninus!"

(Langdurig trompetgeschal.)

Saturninus.

Voor al uw gunsten, Titus Andronicus,
Ons heden bij de keizerskeus betoond,
Wijd ik naar uw verdienste u dank, en wil
Met daden uwe vriend'lijkheid beloonen;
En, Titus, om, als eerste gunst, uw naam
En hoogvereerd geslacht nu te verhoogen,
Worde uw Lavinia mijne keizerin,
Beheerscheres van Rome en van mijn hart,
En huwe ik haar in 't heilig Pantheon.
Behaagt u, Andronicus, deze voorslag?

Titus.

Ja, waardig vorst; en met dit echtverbond
Acht ik mij hoog vereerd door uw genade,
En wijd hier—Rome ziet het—Saturninus,
Den koning en gebieders onzes staats,
Der wijde wereld keizer, toe, wat mijn is,
Mijn zwaard, mijn zegewagen, mijn gevang'nen;
Geschenken, Rome's hoogen heer volwaardig;
Aanvaard ze, als schatting, die ik schuldig ben,
Mijn eereteek'nen, aan uw voet gevlijd!

Saturninus.

Dank, eed'le Titus, vader van mijn leven!
Hoe trotsch ik ben op u en op uw gaven,
Zal Rome tuigen; en vergeet ik ooit
Den minsten dezer nooit volprezen diensten,
Vergeet dan, Rome, uw eed van trouw aan mij!

Titus

(*tot TAMORA*). Gevang'ne zijt gij thans, vorstin, eens keizers,
Eens mans, die om uw rang en waardigheid
U en al de uwen edel zal behand'len.

Saturninus.

Een schoone vrouw, en van de kleur, die mij
Haar kiezen deed, stond weer de keus mij vrij!—
Verdrijf, vorstin, die wolk van uw gelaat;
Wat wiss'ling u het lot des oorlogs bracht,
Uw komst in Rome brengt u hoon noch spot;
Neen, als vorstin zult ge u bejegend zien.
Vertrouw mijn woord, en geen mismoedigheid
Verschrikke uw hoop; die thans u troost, kan grooter
U maken, dan gij bij de Gothen waart.—
Lavinia, u mishagt niet, wat ik zeg?

270

Lavinia.

Neen, zeker niet; uw edel, groot gemoed
Ijkt, wat gij vorstlijk gunstig uit, als goed.

Saturninus.

Lavinia, dank!—Romeinen, laat ons gaan.
Vrij zijn de krijgsgevang'nen, zonder losgeld.
Verkondigt plechtig onze waardigheid.

Bassianus

(*LAVINIA aangrijpend*). Titus, vergun mij,—deze maagd is
mijn.

Titus.

Wat, is dit inderdaad u ernst, mijn prins?

Bassianus.

Ja, eed'le Titus; vast ben ik besloten,
Mijn aanspraak en mijn recht met kracht te staven.

Marcus.

Het s u m c u i q u e geldt in Rome als recht;
De prins neemt niets, dan wat naar recht het zijne is.

Lucius.

En wil en zal dit, zoolang Lucius leeft.

Titus.

Verraders, weg! Waar is des keizers wacht?
Verraad, mijn vorst! Lavinia wordt geroofd!

Saturninus.

Geroofd! door wien?

Bassianus.

Door hem, die stout en luid
Haar opeischt, neemt, als zijn verloofde bruid.

Mucius.

Mijn broeders, helpt om haar van hier te voeren,
En ik bewaak de deur hier met mijn zwaard.

(LUCIUS, QUINTUS *en* MARCIUS *af.*)

Titus.

Volg mij, mijn vorst, ik breng welras haar weer.

Mucius.

Neen, 'k laat niet door.

Titus.

Wat, drieste knaap! verspert gij
In Rome mij den weg?

Mucius.

Help, Lucius, help!

(TITUS *doodt* MUCIUS.)

(LUCIUS *komt weder op.*)

Lucius.

Heer, onrechtvaardig zijt ge en meer dan dat;
In blinden, boozen strijd versloegt ge uw zoon.

Titus.

Noch hem, noch u erken ik als mijn zoon;
Geen zoon van mij hadde ooit mij zoo onteerd.
Schurk, geef den keizer fluks Lavinia weer.

Lucius.

Dood, zoo gij wilt; niet om zijn vrouw te zijn;
Zij is verloofd, echt, wettig, met een ander.

(LUCIUS *af.*)

Saturninus.

299 De keizer, Titus, neen! behoeft haar niet,
Noch haar, noch u, noch iemand van uw stam;
Die eens mij hoont, hem zal ik soms vertrouwen,
U nimmer, noch uw valsche trotsche zoons,
Verbonden allen tot mijn schande en oneer.
Kon niemand hier in Rome een speelbal zijn
Dan Saturninus? Waarlijk, Andronicus,
Goed strookt dit doen met uw gepoch, dat ik
Het keizerschap aan u heb afgebedeld.

Titus.

Ontzettend! welk een grof verwijt is dit?

Saturninus.

Maar ga vrij voort; geef 't wankelmoedig ding
Aan hem, die daar zijn zwaard voor haar gezwaaid heeft.
Een dapp're schoonzoon valt u zoo ten deel,
Juist goed, om, met uw drieste zoons verbonden,
Beroerders van 't Romeinsch gebied te zijn.

Titus.

Elk woord vlijmt als een dolk mijn bloedend hart.

Saturninus.

Dies, schoone Tamora, vorstin der Gothen,
Die, als de kuische Phoebe hare nymfen,
Al Rome's schoonste vrouwen overstraalt,—
Zie, als mijn rasse keus u kan behagen,
Verkies ik, Tamora, u tot mijn bruid,
En maak terstond u keizerin van Rome.
Spreek, juicht gij, koningin der Gothen, toe?
Bij alle goden zweer ik hier van Rome,—
Ziet, priesters zijn nabij, 't gewijde water,
De toortsen, die hel vlammen; alles staat
Bereid ter viering van den hymenæus,—
'k Zweer, dat ik Rome's straten niet weer groet,
Niet opklim naar mijn keizerlijk paleis,
Eer ik mijn bruid, gehuwd, van hier geleid.

Tamora.

En hier voor 's hemels aanschijn, zweer ik Rome:
Kiest Saturninus de vorstin der Gothen,
Een dienstmaagd zal zij voor zijn wenschen zijn,
Een teed're voedster, moeder zijner jeugd.

Saturninus.

Bestijg het Pantheon, vorstin!—Romeinen,
Verzelt uw keizer en zijn lieve bruid,
Een gave aan Saturninus van den hemel,
Wiens wijs bestuur het noodlot heeft verkeerd.
Dáár zij het huw'lijk plechtig ingezegend.

(SATURNINUS met zijn Gevolg, TAMORA en haar Zoons, AARON en de Gothen af.)

Titus.

Mij noodt men niet om deze bruid te volgen.
Titus, wanneer placht gij alleen te gaan,
Aldus onteerd, met krenkingen getergd?

(MARCUS, LUCIUS, QUINTUS en MARCIUS komen weder op.)

Marcus.

341 O Titus, zie! zie, wat gij hebt gedaan!
Een braven zoon gedood in boezen waan!

Titus.

Neen, dwaas tribuun; neen, hij was niet van mij,
Noch gij, noch dezen, tot een daad verbonden,
Waar ons geheel geslacht door is onteerd;
Onwaardig broeder, en onwaardig kroost!

Lucius.

Doch laat ons hem begraven zooals past
Zij bij zijn broeders Mucius nu begraven.

Titus.

Verraders, weg! hij komt niet in dit graf.
Vijf eeuwen heeft dit monument gestaan,
Dat ik met groote kosten heb herbouwd;
Hier rusten eervol krijgers, Rome's dienaars,
Maar niemand, die in booze twisten viel.
Begraaft hem waar gij wilt, hier komt hij niet.

Marcus.

Dit, broeder, strijdt met wat de vroomheid eischt,
Want Mucius' daden pleiten luid voor hem.
Hij moet begraven worden bij zijn broeders.

Quintus, Marcius.

En zal het ook, of wij, wij volgen hem.

Titus.

En zal het! welke booswicht sprak dit woord?

Quintus.

Hij, die het overal, slechts hier niet, staaft.

Titus.

Wat! zoudt gij hem begraven en mij trotsen?

Marcus.

Neen, eed'le Titus, slechts u bidden, dat
Gij Mucius wilt vergeven, hem begraven.

Titus.

Marcus, gij hebt mij op den helm geslagen
En met die knapen in mijn eer gewond;
En elk van u acht ik mijn vijand thans.
Zoo kwelt mij dus niet langer, maar gaat heen.

Marcus.

Hij is zichzelf thans niet, komt, laat ons gaan.

Quintus.

Ik niet, eer Mucius' lijk begraven is.

(MARCUS en TITUS' zonen knielen neder.)

Marcus.

Broeder, want in dien naam pleit de natuur,—

Quintus.

Vader, want in dien naam spreekt de natuur,—

Titus.

Spreek gij niet meer; dit kan al de and'ren helpen.

Marcus.

Titus, gij meer dan mijner ziele helft,—

Lucius.

Mijn vader, gij, ons aller ziel en wezen,—

Marcus.

O, gun uw broeder Marcus, dat hij hier
In 't nest der deugd zijn eed'len neef begraav',
Die eervol voor Lavinia is gevallen.
Romein zijt gij, zoo wees dan geen barbaar;
De Grieken pleegden raad en schonken Ajax,
Schoon hij zichzelf versloeg, een graf, waarvoor
Laertes' wijze zoon met aandrang pleitte.
Zoo zij den jongen Mucius, eens uw vreugd,
Hier de ingang niet geweerd.

Titus.

Rijs, Marcus, op!
Dit is de onzaal'gste dag, dien ik aanschouwde;
In Rome werd ik door mijn zoons onteerd!—
Het zij, begraaf hem thans, en mij weldra!

(MUCIUS wordt in het graf gelegd.)

Lucius.

387 Ruste uw gebeente, Mucius, bij uw vrienden,
Tot wij uw graf met eere teek'nen sieren.

Allen.

Dat niemand om den eed'len Mucius ween';
Hij leeft in roem, die stierf ter will' der deugd.

Marcus.

Mijn broeder,—om dien rouw ter zij te stellen,—
Hoe komt der Gothen sluwe koningin
Eensklaps in Rome zoo in eer verhoogd?

Titus.

Ik weet niet, Marcus, maar ik weet, zij is 't,
Door list of hoe, dit moog' de hemel weten.
Moet zij den man niet dankbaar zijn, die haar
Zoo verre bracht naar hier tot zulk een heil?
Ja, en zij zal wis vorst'lijk hem beloonen.

*(Trompetgeschal. Van de eene zijde komen weder op: SATURNINUS, met Gevolg,
TAMORA, DEMETRIUS, CHIRON en AARON; van de andere zijde: BASSIANUS, LAVINIA en
Anderen.)*

Saturninus.

Zoo, Bassianus, hebt ge uw prijs erlangd;
God geve u vreugd, man, met uw eed'le bruid.

Bassianus.

En u met de uwe, vorst! Ik zeg niet meer,
En wensch niets minder; en zoo neem ik afscheid.

Saturninus.

Heeft Rome wetten, wij gezag, verrader,

U en uw aanhang rouwt dan deze roof.

Bassianus.

Roof noemt gij 't, vorst, als ik het mijne neem,
Mijn echte en rechte bruid en thans mijn gade?
Doch Rome's wetten mogen dit beslissen.
Hoe 't zij, 'k heb wat het mijne is, in bezit.

Saturninus.

Genoeg, gij zijt zeer kort met ons, maar wij
Zijn, als wij leven, even scherp met u.

Bassianus.

Vorst, wat ik deed, zal ik zoo goed ik kan,
Verdedigen, en 'k doe dit met mijn leven.
Slechts dit wil ik uw hoogheid nog doen kennen:
Bij al mijn heil'ge plichten jegens Rome,
De hooge en waardige eed'le, Titus hier,
Is grievend in zijn eer en naam gekrenkt,
Hij, die, om mij Lavinia af te dwingen,
Met eigen hand zijn jongsten zoon versloeg,
Voor u volijv'rig, en in toorn ontvlamd,
Dat hij weêrstreefd werd in zijn gave aan u.
Ontvang hem dus in gunste, Saturninus,
Daar hij in al zijn daden zich een vriend
En vader jegens u en Rome toonde.

423

Titus.

Prins Bassianus, laat mijn daden rusten;
Gij zijt het en die daar, die mij onteerd hebt.
Mij richte Rome en de gerechte hemel,
Wat liefde en eer ik Saturninus schonk.

Tamora.

Mijn eed'le gade, indien ooit Tamora
Genade vond in deze uw vorstlijke oogen,
Zoo hoor mijn onpartijdig woord voor allen:
Vergeef wat is gebeurd, op mijn verzoek.

Saturninus.

Mijn gade, wat! in 't openbaar onteerd!
En laf zou ik dit dulden, zonder wraak?

Tamora.

Neen, neen, mijn vorst; verhoeden Rome's goden,
Dat oneer u ten deele viel door mij!
Doch met mijn eer durf ik er borg voor zijn,
Dat de eed'le Titus schuldloos is in alles;
Zijn onverholen woede toont zijn leed.
Zie op mijn bede hem genadig aan;
Verlies door ijd'len waan geen vriend als hij,
En grief zijn vriendlijk hart niet door uw fronsblik.—
(*Ter zijde tot SATURNINUS.*) Neem raad aan, mijn gemaal,
geef eindelijk toe;
Ontveins nu al uw grieven en verdriet,—
Te nauwernood zijt ge op uw troon gezeteld,—
Opdat het volk en de patriciërs niet
Na rijp beraad partij voor Titus kiezen
En u ontzeet'len om ondankbaarheid,
In Rome steeds een zwaar vergrijp geacht.
Verhoor mijn bede, en laat mij dan begaan.
Ik vind een dag om allen te verdelgen;
Uitroeien wil ik hun geslacht en aanhang,
Den wreeden vader en zijn valsche zoons,

Tot wie ik smeekte om 't leven van mijn kind.
Zij voelen 't, wat het zegt, een koningin
In 't stof te laten knielen, vruchtloos smeeken.
(Luid.) Kom, kom, mijn keizer!—Andronicus, kom!—
Hef de' eed'len grijsaard op, verheug het hart,
Dat in den storm van uwe gramschap sterft.

Saturninus.

Rijs, Titus, op, mijn keizerin verwon.

Titus.

Ik dank uw majesteit, en haar, mijn vorst,
Dat woord, die blik stort mij nieuw leven in.

Tamora.

Titus, in Rome ben ik ingelijfd,
Door mijn geluk nu als Romeinsche erkend,
En 'k moet den keizer raden tot zijn heil.
Sterve, Andronicus, heden elke twist,—
En dat het, edel man, mijn eere zij,
U en uw vrienden saam verzoend te hebben.—
Wat u betreft, prins Bassianus, 'k heb
Den keizer mijn belofte en woord verpand,
Dat gij u zachter, buigzamer zult toonen.—
Hebt, mannen,—ook Lavinia,—goeden moed,—
En neemt gij raad aan, buigt dan nu de knie,
En vraagt vergiff'nis aan zijn majesteit.

Lucius.

Wij doen 't; en hoor' de hemel en uw hoogheid:
Al wat wij deden, was niet boos gemeend;
't Gold onzer zuster en onze eigene eer.

Marcus.

Ja, dit betuig ik op mijn eer; zoo is 't.

Saturninus.

Van hier; geen woorden meer, stoort ons niet langer.

Tamora.

Neen, heer, wij moeten allen vrienden zijn;
Zie den tribuun daar knielen met zijn neven;
Sla 't mij niet af; mijn beste, zie op hen!

Saturninus.

Marcus, om uwent- en uws broeders wil,
En de' aandrang van mijn lieve Tamora,
Vergeef ik dezer jonge lieden gruw'len.
Rijst op!
Lavinia, schoon gij smaad'lijk mij verliet,
Ik vond een bruid, en zwoer bij dood en graf,
Niet dan gehuwd te keeren van den priester.
Komt; zoo ons hof twee bruidjes kan onthalen,
Zijt gij mijn gast, Lavinia, met uw vrienden.—
Een dag zij 't van verzoening, Tamora.

Titus.

En morgen, zoo 't uw majesteit behaagt
Den panther en het hert met mij te jagen,
Begroeten wij met hoorn en hond uw hoogheid.

Saturninus.

Zoo zij het, Titus, en in dank aanvaard.

(Trompetgeschal. Allen af.)

[Inhoud]

Tweede Bedrijf.

Eerste Tooneel.

Rome. Voor het paleis.

AARON komt op.

Aaron.

Zoo klimt nu Tamora de' Olympus op,
Voor 's noodlots pijl beschut; verheven zit zij,
Door donderslag noch bliksemschicht te deren,
Den dreigende' arm des bleeken nijds te hoog.
Zooals de gouden zon den morgen groet
En met haar stralen de' oceaen verguldt,
Daarna op vuur'ge kar haar baan doorrent
En neerblikt op de hoogste heuveltoppen,—
Zoo Tamora.
Aan haren geest is de eer der aarde dienstbaar,
En bij haar fronsblik knielt en beeft de deugd.
Dus, Aaron, maak uw hart en zin bereid,
Om met uw vorstlijk lief omhoog te stijgen,
Zoo hoog als zij, die ge in triump zoo lang
Gevangen hieldt, geboeid in liefdekeet'nen,
En vastgesmeed aan Aarons tooverblik,
Meer dan Prometheus aan den Kaukasus.
Weg, slaafsche dracht en need'rige gedachten
In goud en paarden wil ik schitt'rend stralen,
Der nieuwe keizerin ten dienste staan.
Ten dienste, zeide ik? dart'len met deez' nymf,
Met deez' godin, Semiramis, sirene,
Die Rome's Saturninus zal betoov'ren,
Hem en zijn rijk tot schipbreuk drijven zal.
Ho! welk een storm is dit?

25

(DEMETRIUS en CHIRON komen op, in heftigen twist.)

Demetrius.

Chiron, gij zijt te jong, uw geest te stomp,
Te plomp, dan dat gij daar u in kunt dringen,
Waar ik wellicht reeds gunst en liefde vond.

Chiron.

Demetrius, steeds blijkt gij overmoedig,
En wilt ook thans met pochen mij verslaan.
Die afstand van een jaar of twee maakt mij
Niet min begaafd en u niet meer geliefd.
Ik ben zoo goed als gij in staat, geschikt
Om mijner schoone gunst door dienst te winnen;—
En stave op u terstond mijn zwaard den gloed
Der liefde, die ik voor Lavinia voed.

Aaron

(ter zijde). Nu kalm wat, kalm! verliefde vredestoorders!

Demetrius.

Wat, knaap! schoon onze moeder, onbedacht,
Een dansrapier u om de heupen gespte,
Zijt gij zoo driest, dat gij uw vrienden dreigt?
Kom, laat uw lat maar in de scheede lijmen,
Tot gij er beter mee weet om te gaan.

Chiron.

Nu, hoe gering mijn vechtkunst dan ook zij,
Ontwaren zult gij thans, hoeveel ik waag.

Demetrius.

Wat! zoo vermetel, knaap?

(Zij trekken het zwaard.)

Aaron

(vooruitredend). Wat is dat, prinsen?
Gij waagt het, zoo nabij des keizers slot
Het zwaard te trekken en zoo luid te twisten?
Ik weet zeer wel den grond van dit krakeel;
Maar wenschte zelfs voor geen miljoen, dat de oorzaak
Aan hen bekend waar', die zij 't naast betreft;
En voor veel meer nog wilde uw eed'le moeder
Niet zoo onteerd zich zien aan Rome's hof.
Schaamt u, steekt op!

53

Demetrius.

Neen, niet, voor ik mijn zwaard
In zijne borst geborgen heb en zoo
Zijn gorgel weer de smaadtaal deed verzwelgen,
Die hij daar tot mijn oneer heeft geuit.

Chiron.

Daartoe ben ik bereid en vast besloten,
Gij laffe smaler, die uw tong laat dond'ren,
Maar met uw zwaard niets uit te voeren waagt.

Aaron.

Van hier, zeg ik!
Nu, bij de goden der krijgshafte Gothen,
Ons allen zal die kindertwist verderven.
Wat, heeren! spreekt, acht gij het niet gevaarlijk,
Zich aan eens prinsen rechten te vergrijpen?
Wat! is Lavinia zulk een losse deerne,
Of Bassianus plots'ling zoo ontaard,
Dat zulke twisten om haar min ontstaan,
Zelfs zonder weêrstand, straf of wraak te duchten?
O prinsen, wacht u!—zoo de keizerin
Dien wanklank hoort, zij vindt dien snerpend valsch.

Chiron.

Nu, zij en heel de wereld mag het weten:
Lavinia geldt mij meer dan heel de wereld.

Demetrius.

Knaap, zijt gij wijs, doe dan een lager keus,
Lavinia is uws oud'ren broeders wensch.

Aaron.

Wat! zijt gij dol en weet gij niet, hoe vinnig
En ijverzuchtig zij in Rome zijn,
En nooit in liefde mededingers dulden?
Ik zeg u, 't is uw dood, dien gij beraamt
Met zulk een aanslag.

Chiron.

Aaron, duizend dooden
Trotseer ik, om te erlangen, die ik min.

Aaron.

Te erlangen? wat!

Demetrius.

Kan dit u zoo bevreemden?
Zij is een vrouw, en daarom wel te vragen;
Zij is een vrouw, en daarom wel te winnen;
Zij is Lavinia, dus beminnenswaard.
Kom, man, meer water loopt den molen langs,
Dan ooit de mool'naar weet; en 't is gemak'lijk
Van aangesneden brood een brok te stelen.
Zij Bassianus ook des keizers broeder,
Vulcanus' tooi heeft beet'ren zelfs gesierd.

Aaron

(ter zijde). Ja, even goed als Saturninus zelf.

Demetrius.

Waarom zou hij wanhopig zijn, die weet,
Hoe woorden, blikken en geschenken werken?
Kom, hebt ook gij niet vaak een ree geveld,
En weggehaald voor 's koddebeiers neus?

Aaron.

Nu, 't schijnt dan, dat een schaking of zoo iets
U dienstig waar?

Chiron.

Ja, zoo 't geluk ons diende.

Demetrius.

Getroffen, Aaron!

Aaron.

Nu, tref ook uw wit!
Dan zijn wij af van zulk rumoer als dit.
Maar hoort nu, hoort!—zijt gij nog zulke dwazen,
Dat gij om zoo iets twist?—Zegt, zou 't u krenken,
Indien gij beiden slaagdet?

Chiron.

Mij niet, neen.

Demetrius.

Mij evenmin, zoo ik er een van ben.

Aaron.

Foei! eendracht winne u 't voorwerp van uw strijd.
Door overleg en list moet gij verwerven,
Wat gij beoogt; en dit sta bij u vast,
Dat, kunt gij 't niet, zooals gij wilt, bekomen,
Gij 't met geweld, zooals gij 't kunt, erlangt.
Geloof van mij: Lucretia was niet kuischer,
Dan deez' Lavinia, Bassianus' liefde.
Een korter weg dan talmend liefdesmachten
Zij dus gevolgd, en ik vond u het pad.
Bedenkt, er is een groote jacht aanstaande;
Die lokt een tal Romeinsche schoonen aan;
De wand'ling van het woud is uitgestrekt,
En biedt u menig onbetreden plek,
Voor misdaad en verkrachting als geschapen.
Lokt daar dit malsche reetje eenzaam heen,
En velt het met geweld zoo niet met woorden.
Zoo hebt gij hoop te slagen, anders niet.
Komt, onze keizerin, wier helsche geest
Aan boosheid en aan wraak is toegewijd,
Moet dit geheele plan van ons vernemen,
Dan steunt zij onze ontwerpen met haar raad,
En zal, uw onderlingen twist niet duldend,
U beiden voeren tot uw hoogsten wensch.
Des keizers hof is als het huis der Faam,
't Paleis vervuld van tongen, oogen, ooren,
Het woud is wreed en schrikk'lijk, doof en stom;
Spreekt, velt daar beurtlings, wakk're jongens, 't wild;
Boet daar uw lust, beschut voor 's hemels oog,
En doet u aan Lavinia's schat te goed.

[97]

Chiron.

Uw raad, mijn jongen, zweemt naar lafheid niet.

Demetrius.

Sit fas aut nefas; tot ik nu een stroom
Gevonden heb, die deze hitte koelt,
En de betoov'ring, die mijn koortsen stilt,
Per Styga, per manes vehor.

(Allen af.)

Tweede Tooneel.

Een woud. Horengeschal en hondengeblaf.

TITUS ANDRONICUS *komt op, met Jagers, enz.; verder* MARCUS, LUCIUS, QUINTUS en MARCIUS.

Titus.

De jacht is reê, de morgen licht en klaar,
De velden geurig en de wouden groen.
De honden los! laat hen recht luide blaffen;
Wekt zoo den keizer en zijn schoon jong vrouwtje,
Alsook den prins; en laat den jachtgroet schallen,
Zoodat geheel het hof den roep weerkaats'!
Mijn zoons, het zij uw taak, gelijk de mijne,
Voor den persoon des keizers goed te zorgen,
'k Werd in mijn slaap van nacht gestoord, ontrust,

Maar 't naad'ren van den dag gaf frisschen moed.

(Horengeschal en hondengeblaf.)

(SATURNINUS, TAMORA, BASSIANUS, LAVINIA, DEMETRIUS en CHIRON komen op, met Gevolg.)

Titus.

Veel goede morgens, uwe majesteit;
Vorstin, ook u recht vele en even goede:—
Ik zeide een jachtgroet aan uw hoogheid toe.

Saturninus.

14 En lustig hebt gij dien geblazen, heer,
Voor jonggehuwde vrouwtjes zelfs wat vroeg.

Bassianus.

Lavinia, wat zegt gij?

Lavinia.

Ik zeg van neen;
Klaar wakker was ik reeds twee uur en meer.

Saturninus.

Komaan dan, paarden, wagens voorgebracht;
En fluks naar 't woud. *(Tot TAMORA.)* Vorstin, nu zult gij eens
't Romeinsche jagen zien.

Marcus.

Heer, honden heb ik,
Die zelfs den fiersten panter op doen rijzen,
En klaut'ren op het steilste voorgebergt'.

Titus.

Ik paarden, die het wild alomme volgen,
En als een zwaluw scheren over 't veld.

Demetrius

(tot CHIRON.) Wij, Chiron, jagen niet met paard en hond,
Maar grijpen 't reetje en rukken 't op den grond.

(Allen af.)

Derde Tooneel.

Een eenzaam gedeelte van het woud.

AARON komt op met een buidel vol goud.

Aaron.

Wie zijn verstand heeft, denkt dat ik het mis,
Omdat ik zooveel goud bij dezen boom
Begraaf om 't nooit weer in bezit te nemen.
Nu, wie zoo min van mij mocht denken, wete,
Dat mij dit goud een aanslag munten moet,
Die, als hij met beleid wordt uitgevoerd,
Een allerprachtig boevenstuk verwekt;

Rust dus, lief goud, opdat gij onrust brengt
Aan wie de kist der keizerin u schenkt.

(Hij verbergt het goud.)

(TAMORA komt op.)

Tamora.

Mijn lieflijke Aaron, waarom ziet gij ernstig,
Terwijl wedijv'rend alles blijde kijkt?
Uit ied'ren struik klinkt voog'lenmelodie;
De slang ligt in den zonn'schijn saâmgerold;
De blaad'ren trillen in den koelen wind,
En teek'nen schaduwplekken op den grond.
Kom, gaan wij, Aaron, onder 't loofdak zitten,
En luist'ren wij,—terwijl de bouwende echo
't Welluidend horenschallen schril bespot,
En, daar een dubb'le jacht vernomen wordt,
De honden fopt en tergt,—naar 't luid geblaf,
Om na een strijd,—zooals vermoed wordt, dat
De vorst, die zwierf, en Dido eens genoten,
Toen heilaanbrengend hen een storm verraste
En met een grot, die zwijgen kon, omsloot,
Dan, door elkanders armen dicht omstrengeld,
Na 't spel der minne een gouden slaap te doen,
Waarbij het hondgeblaf, het hoorngeschal,
't Zoet vogellied de wiegezing ons zijn
Der voedster, die haar liev'ling in doet sluim'ren.

28

Aaron.

Vorstin, besture Venus uw begeerten,
Saturnus' invloed is 't, die mij beheerscht.
Of wat beduidt mijn dood'lijk starend oog,
Mijn zwijgen en mijn diep zwaarmoedig voorhoofd,
Mijn wollig hoofdhaar, dat zich nu ontkroest,
Gelijk een adder, als hij zich ontrolt
Om fel een onontwijkb'ren dood te brengen?
Neen, neen, vorstin, dit zijn geen Venusteekens;
Wraak is er in mijn hart, dood in mijn hand;
Bloed zijn 't en wraak, die haam'ren in mijn hoofd.
Hoor, Tamora, vorstinne mijner ziele,
Die op geen hemel hoopt dan dien in u,
't Is heden Bassianus' oordeelsdag,
Waarop zijn Philomela tongloos wordt,
Uw zoons haar kuischheid rooven tot een buit,
En in het bloed haars mans hun handen wasschen.
Gij ziet hier dezen brief? hier, neem hem, bid ik,
En geef den koning dit verderflijk schrift.—
Vraag thans niet meer, wij worden reeds bespied;
Daar komt een deel des buits, waarop wij hopen,
Die van het nakend doodsuur nog niet droomt.

[98]

Tamora.

O lieve Moor, mij liever dan het leven!

Aaron.

Vorstin, geen woord meer; Bassianus komt;
Zoek twist met hem; uw zoons haal ik er bij,
Om, wààr ook uw krakeel om zij, te helpen.

(AARON af.)

(BASSIANUS en LAVINIA komen op.)

Bassianus.

Wie zien wij hier? is 't Rome's keizerin,

Verstoken van 't gevolg, dat haar betaamt?
Of is 't misschien, in haar gewaad, Diana,
Die haar gewijde dreven eens verlaat,
Om hier in 't woud de groote jacht te zien?

Tamora.

Gij driest bespieder van mijn stille gangen,
Hadde ik de macht, Diana, zegt men, eigen,
Dan plantte ik oogenblikk'lijk op de slapen
U horens, als Actæon had, opdat
Uw honden uw veranderd lijf besprongen;
Indringende onbeschaamde, die gij zijt!

Lavinia.

66 Vergeef mij, lieve keizerin, men schrijft u
Een groot talent van hoornopzetten toe;
En 't wordt vermoed, dat zich uw Moor en gij
Afzonderden tot oef'ning in die kunst.
De hemel hoede uw man thans voor zijn honden,
't Waar' boos, als zij hem hielden voor een hert.

Bassianus.

Geloof me, uw donkere Kimmeriër doet
Vorstin, uw eer gelijk zijn huid, bevlekt,
Zwart en verfoeilijk, afschuwwekkend zijn.
Waartoe zijt gij van uw gevolg gescheiden,
En afgestegen van uw sneeuw wit ros,
En afgedwaald naar deze duist're plek,
Van een barbaarschen Moor alleen verzeld,
Zoo booze lust u hier niet heeft gebracht?

Lavinia.

En nu gij wordt gestoord in uw vermaak,
Moet gij,—dit spreekt van zelf,—mijn eed'len gade
Om driestheid gispem!—Lieve, gaan wij heen;
Laat haar 't genot van haar raafkleur'gen boel;
Dit donk're dal voldoet aan haar bedoeling.

Bassianus.

Den koning, mijnen broeder, doe ik 't kennen.

Lavinia.

Juist; lang reeds was hij kenn'lijk door hun doen;
Een vorst, zoo goed en toch zoo boos bedrogen!

Tamora.

Waarom heb ik 't geduld om dit te dragen?

(*DEMETRIUS en CHIRON komen op.*)

Demetrius.

Wat, waarde keizerin, doorluchte moeder,
Hoe ziet uw hoogheid zoo ontdaan en bleek?

Tamora.

Heb ik geen reden, denkt ge, om bleek te zien?
Die twee daar hebben mij hierheen gelokt;
Gij ziet, het is een woest, afschuwlijk dal,
De boomen, trots den zomer, schraal, ontblaard,
Geheel met mos bedekt en boozen mistel.

Nooit schijnt de zon hier en geen vogel broedt er,
 Dan dagschuwe uilen en onzaal'ge raven.
 Zij toonden mij dit schrikverwekkend dal,
 En zeiden, dat in 't holste van de nacht
 Een duizend booze geesten, duizend slangen,
 Tien duizend egels en gezwollen padden,
 Dooreen, er zulke gruwb're kreten slaakten,
 Dat ieder sterflijk wezen, dat ze hoort,
 Terstond waanzinnig wordt of plots'ling sterft.
 En nauwlijks was dit helsch verhaal verteld,
 Of zij bedreigden mij, dat ze aan den tronk
 Mij binden zouden van een giftige' ief,
 Ter prooi aan zulk een jammerrijken dood.
 Toen noemden zij mij schaamt'looze overspeelster
 En wulpsche Gothenvrouw, kortom, al wat
 Het oor van bitt're smaadtaal ooit vernam;
 En had geen wonder u hierheen gevoerd,
 Dan hadden zij hun dreiging waar gemaakt.
 Wreekt dit, is u uw moeders leven lief,
 Of ik erken niet langer u als zoons.

Demetrius.

Dat ik uw zoon ben, moge dit getuigen.

(Hij doorsteekt BASSIANUS.)

Chiron.

Ook dit is raak en tuige voor mijn kracht.

(Hij doorsteekt hem eveneens. BASSIANUS sterft.)

Lavinia.

O kom, Semiramis,—
 Of neen, barbaarsche Tamora, kom gij,—
 Geen naam dan de uwe past bij uw natuur.

Tamora.

Geef mij uw dolk, en gij zult zien, mijn knapen,
 Uw moeders hand wreekt uwer moeder smaad.

Demetrius.

Neen, toef, vorstin, meer komt haar toe dan dit;
 Dorsch eerst het graan, en dan, verbrand het stroo.
 Dit popje droeg op hare kuischheid roem,
 Haar huwlijkseed, haar trouw, en zij braveerde
 Met dien schijnschoonen waan zelfs uwe macht;
 En zal zij dien met zich ten grave nemen?

Chiron.

'k Moge een gesneed'ne zijn, eer zij dit doet.
 Neen, sleep haar gade naar een heimlijk hol;
 Tot peluw strekk' dat lijk bij onzen lust.

Tamora.

Maar als gij den begeerden honig hebt,
 Laat dan die wesp niet leven, dat ze ons steek'.

Chiron.

Nu 'k zweer, vorstin, wees hieromtrent gerust.
 Kom, liefje, wij genieten met geweld
 Thans uwe preutsch beveiligde eerbaarheid.

Lavinia.

O Tamora, 't gelaat hebt ge eener vrouw,—

Tamora.

'k Wil haar niet hooren spreken; weg met haar!

Lavinia.

Smeekt, lieve prinsen, haar, één woord te hooren!

Demetrius.

Hoor haar, vorstin; het zij uw roem, haar tranen
Te aanschouwen; doch voor deze zij uw hart,
Wat harde keien zijn voor regendroppels.

Lavinia

(*tot DEMETRIUS.*) Gaf ooit een tijgerwelp zijn moeder les?
Leer haar niet boos te zijn, zij leerde 't u;
De melk, waarmee ze u zoogde, werd tot marmer;
Aan haren tepel dronkt ge uw wreedheid reeds.
Maar alle moederzonen zijn niet gelijk;
(*Tot CHIRON.*) Smeek gij haar, deernis met een vrouw te
toon.

Chiron.

148   Wat! wilt gij, dat ik mij een basterd toon?

Lavinia.

't Is waar, geen raaf broedt ooit een leeuwrik uit;
Maar toch, ik hoorde,—o vond ik 't nu gestaafd!—
Hoe zelfs de leeuw uit deernis heeft geduld,
Dat men zijn koningsklauwen kortte en wegnam.
Ook raven, zegt men, voed'ren vondelingen,
Al hong'ren dan hun jongen in het nest;
O wees voor mij, al zegge uw hard hart neen,
Zoo al niet vriendlijk, toch niet deernisloos.

Tamora.

'k Weet niet, wat deernis is; thans weg met haar!

Lavinia.

Laat mij 't u leeren. Om mijns vaders wil,
Die u liet leven, toen hij u kon dooden,
Wees thans niet doof, maar leen mijn beden 't oor.

Tamora.

Al hadt gij in persoon mij nooit gekrenkt,
Om zijnentwille ben ik deernisloos.
Denkt, knapen, hoe 'k vergeefs mijn tranen plengde,
Opdat uw broeder niet geofferd wierd;
Maar Andronicus bleef toen onbewogen.
Dies weg met haar, en doet met haar uw wil;
Wie 't meest haar deert, zal mij het liefste zijn.

Lavinia.

O Tamora, verwerf den naam van goed,
En geef mij hier den dood met uwe hand.
Om 't leven heb ik niet zoo lang gesmeekt,

Ik arme stierf, toen Bassianus viel.

Tamora.

En waarom smeekt gij dan? dwaas schepsel, laat mij.

Lavinia.

Ik smeeek een onverwijlden dood, en ook
Nog iets, dat schaamte mij belet te noemen.
O hoed mij voor hun lust, die meer dan dood
Mij dreigt, en werp mij in een vuilen poel,
Waar nimmer menschenoog mijn lijk aanschouwe;
Doe dit en wees een zachte moordnares.

Tamora.

Dan roofde ik aan mijn lieve zoons hun loon;
Neen, dat zij vrij hun lusten met u boeten.

Demetrius.

Kom, weg! gij hielt ons veel te lang hier op.

Lavinia.

Geen hart? geen vrouwlijkheid? Beestachtig wezen!
Gij vlek en vijandin van ons geslacht!
Moge u 't verderf—

Chiron.

Thans stop ik u den mond.—Neem gij haar man;
In dien kuil zeide ons Aaron hem te bergen.

(DEMETRIUS werpt het lijk van BASSIANUS in den kuil; daarop gaan DEMETRIUS en CHIRON heen, LAVINIA medesleurend.)

Tamora.

187   Vaartwel, mijn zoons; weest zeker, dat zij zwijgt.—
Geen echte vroolijkheid verheugt mijn hart,
Eer al die Andronici zijn verdelgd.
Thans, lieve Moor, kan ik tot u mij wenden,
En laat mijn zoons die deerne lustig schenden.

(TAMORA af.)

(AARON komt weder op, met QUINTUS en MARCIUS.)

Aaron.

Treedt, heeren, voort, den besten voet vooruit!
Terstond wijs ik den vuilen kuil u aan,
Waar ik den panter zag in diepen slaap.

Quintus.

Mijn oog wordt plotsling dof; wat duidt dit aan?

Marcus.

Voorwaar, ook 't mijne. Zoo ik mij niet schaamde,
'k Verliet de jacht en zou een slaapje doen.

(Hij valt in den kuil.)

Quintus.

Wat! vielt gij daar?—Wat valsche kuil is dit,
Zoo overgroeid met wilde dorenstruiken?
En op hun blaad'ren droppels bloed, zoo frisch,
Als morgendauw, die bloemen overparelt?
Dit schijnt mij inderdaad een onheilsplek.
Spreek, broeder, zijt gij bij uw val verwond?

Marcus.

Ach, broeder, ja, door 't zien van iets zoo gruwlijks,
Als ooit het oog door 't hart bejamm'ren deed.

[100]

Aaron

(ter zijde). Nu zorg ik, dat de koning hen hier vindt,
Opdat hij met waarschijnlijkheid vermoede,
Dat zij het waren, die zijn broeder doodden.

(AARON af.)

Marcus.

Wat draalt gij met vertroostend mij te helpen
Uit dit vervloekt, met bloed bezoedeld hol?

Quintus.

Een vreemde schrik beving mij; 't kille zweet
Loopt tapp'lings langs mijn rillende gewrichten;
Mijn hart vermoedt meer dan mijn oog kan zien.

Marcus.

Uw voorgevoel is juist; wilt gij dit zien,
Zoo blik met Aaron in dit hol eens neer,
En zie een gruw'lijk beeld van bloed en dood.

Quintus.

Aaron is weg en mijn bewogen hart
Vergunt mijn oogen niet om dat te zien,
Waarvan 't vermoeden reeds mij rillen doet.
O zeg mij, wat het is; want nooit voor nu
Was ik een kind en vreesde 'k weet niet wat.

Marcus.

Prins Bassianus, in zijn bloed gewenteld,
Ligt als een klomp, als een verslagen lam,
In dit vervloekt en donker, bloedig hol.

224

Quintus.

Is 't donker daar, hoe weet gij, dat hij 't is?

Marcus.

Aan zijn bebloeden vinger steekt een ring
Met kostb'ren steen, die heel het hol verlicht,
En, als een fakkel in een grafgewelf,
Des dooden vale wangen hel beschijnt,
En 't bloedig ingewand der grot onthult;
Zoo bleek scheen eens op Pyramus de maan,
Toen hij bij nacht in 't bloed der maagd gebaad lag.
O broeder, help mij met uw zwakke hand,—
Want licht heeft angst, als mij, 't zwak gemaakt—

Uit dit verslindend, vratig lijkenhuis,
Zoo schrikk'lijk als Cocytus' duist'ren mond.

Quintus.

Reik mij uw hand, dan help ik u er uit;
En schiet mijn kracht te kort om u te helpen,
Dan storte ook ik in den begeer'gen schoot
Van 't diepe hol, het graf van de' armen prins.—
Ik heb geen kracht om u tot hier te trekken.

Marcus.

En ik niet, om alleen omhoog te klaut'ren.

Quintus.

Nog eens uw hand: ik laat die niet meer los,
Eer gij hierboven zijt, of ik beneden.—
Gij komt niet op tot mij; ik kom tot u.

(Hij valt mede in den kuil.)

(SATURNINUS en AARON komen op).

Saturninus.

Volg mij; zelf wil ik zien, wat kuil hier is,
En wie het was, die er zoo even insprong.
Spreek, wie zijt gij, die daar zijt afgedaald
In deze gapende oop'ning van den grond?

Marcus.

De onzaal'ge zoon van de' ouden Andronicus,
Te boozer uur er heen gevoerd, om hier
Uw broeder Bassianus dood te vinden.

Saturninus.

Mijn broeder dood! Nu zie ik, dat gij schertst;
Hij en zijn gade zijn in 't jagershuis,
Aan 't noordereind van 't schoone jachtgebied;
't Is nog geen uur, sinds ik hen daar verliet.

Marcus.

Ik weet niet, waar gij 't laatst hem levend zaagt,
Maar, o helaas! hier vonden wij hem dood.

(TAMORA komt weder op, met Gevolg; verder TITUS ANDRONICUS en LUCIUS.)

Tamora.

Waar is de koning, mijn gemaal?

Saturninus.

Hier, Tamora, door dood'lijk leed bedroefd.

Tamora.

Waar is uw broeder Bassianus?

Saturninus.

Nu peilt gij juist den bodem van mijn wond;
Vermoord ligt hier mijn arme Bassianus.

Tamora

(aan SATURNINUS een brief overreikend).

Zoo breng ik dezen onheilsbrief te laat,
Die de' aanslag inhoudt van dit gruw'lijk treurspel,
En sta verstomd, dat eenig menschlijk aanzicht
Bloeddorst in lieve lachjes hullen kan.

Saturninus

(leest). "Zoo wij hem niet geschikt ontmoeten kunnen,—
Wij meenen Bassianus, beste jager,—
Doe gij 't voor ons en delf hem dan zijn graf;
Gij weet thans wat wij wenschen. Zoek uw loon:
't Ligt onder netels aan den voet des vlierbooms,
Die de' ingang overschaduwet van den kuil,
Door ons tot Bassianus' graf bestemd.
Doe dit en maak ons eeuwig tot uw vrienden."
O Tamora! werd ooit zoo iets gehoord?
Hier is de kuil, en dit, dit is de vlierboom.
Zoekt, heeren, of gij ook den jager vindt,
Die Bassianus hier vermoorden moest.

Aaron.

En, beste vorst, hier is de zak met goud.

Saturninus

(tot TITUS). Twee van uw welpen, honden, heet op bloed,
Beroofden hier mijn broeder van het leven.—
Sleept, mannen, uit den kuil hen naar den kerker;
Sluit daar hen op, tot wij voor hen een martling,
Nog nooit vernomen, hebben uitgedacht.

[101]

Tamora.

Wat! zijn zij daar, in dezen kuil? O wonder!
Hoe ras wordt toch een moord aan 't licht gebracht!

Titus.

Mijn keizer, op mijn zwakke knieën smee ik,
Met tranen, die ik moeilijk stort, de gunst,
Dat deze schuld van mijn vervloekte zoons,—
Vervloekt, indien hun schuld bewezen wordt,—

Saturninus.

Bewezen wordt? gij ziet, zij is klaarblijk'lijk;—
Wie vond den brief? waart gij het, Tamora?

Tamora.

Neen, Andronicus zelf was 't, die hem opnam.

Titus.

Zoo is het, heer; doch laat voor hen mij borg zijn.
Ik zweer bij mijner vaad'ren heilig graf:
Op uwer hoogheid wenk staan zij bereid,
Al moog' het onderzoek hun leven gelden.

Saturninus.

Geen borgtocht, neen; maar zorg, dat gij mij volgt.—
Gij, brengt den doode, gij de moord'naars na;
Laat hen niet spreken; duid'lijk is hun schuld;

En bij mijn ziel, bestond er boozer eind
Dan dood, dat erger eind viel hun te beurt.

Tamora.

Ik wil den keizer smeeken, Andronicus;
Wees zonder zorg om hen, het gaat wel goed.

Titus.

Kom, Lucius, kom; tracht niet met hen te spreken.

(Allen af.)

Vierde Tooneel.

Een ander gedeelte van het woud.

DEMETRIUS *en* CHIRON *komen op, met de geschonden* LAVINIA; *de handen zijn haar af gehouwen, de tong uitgesneden.*

Demetrius.

Indien uw tong kan spreken, ga dan nu,
Zeg, wie de tong u uitsneed en u schond.

Chiron.

Schrijf neder wat gij weet, onthul het zoo;
Speel, laten dit uw stompen toe, voor schrijver.

Demetrius.

Zie, hoe zij schrappen, teekens krabb'len kan.

Chiron.

Ga huiswaarts, roep om water, wasch uw handen.

Demetrius.

Voor 't roepen mist ze een tong, voor 't wasschen handen,
Dus laat haar nu haar stille wegen gaan.

Chiron.

Waar 't mijn geval, ik ging en hing mij op.

Demetrius.

Ja, als gij handen hadt om 't koord te knopen.

(DEMETRIUS en CHIRON af.)

(Horengeschal achter het tooneel. MARCUS komt op, van de jacht.)

Marcus.

Wie is dat daar?—mijn nicht, die ijlings vlucht?
Geef antwoord, nichtje; zeg, waar is uw man?
Zoo 'k droom, 'k geef al mijn have, om weer te ontwaken!
Zoo 'k waak, bestraal' terstond me een booze ster
En vell' mij om den eeuw'gen slaap te sluimren!—
Spreek, lieve nicht, wat ruwe wreede hand

Verminkte uw lijf en hieuw dat zoet sieraad
 U af, de beide takken, in wier schaduw
 Zich vorsten gaarne hadden neergevlid,
 Die toch het hooge heil niet mochten smaken
 Van uwe liefde? Waarom spreekt gij niet?—
 Helaas, een purp'ren stroom, warm bloed,—een bron,
 Die opwelt en door stormen trilt, gelijk,
 Rijst, daalt daar tusschen uwe rozenlippen,
 Komt, gaat met elken zoeten ademtocht.
 Ach, zeker heeft een Tereus u geschonden,
 En, straffe duchtend, u de tong ontruikt!
 Ach! thans wendt gij 't gelaat af, diep beschaamd!
 En schoon u al dit kostlijk bloed ontstroomt,
 Als uit een drietal spruiten wellend water,
 Zien toch uw wangen rood als Titans aanschijn,
 Die bloost, als hem een wolk te tarten waagt.
 Zal ik voor u het woord doen? zeggen, " 't is zoo?"
 O kende ik thans uw hart! kende ik het beest,
 Dat ik het smaadde om mijn gemoed te koelen!
 Verholen leed,—als een gesloten oven,—
 Verbrandt het hart, waarin het woont, tot asch.
 Slechts tongloos werd de schoone Philomela;
 Zij stikte in 't droevig weefsel haar gemoed;
 U, lieve nicht, sneed men dit middel af;
 Een sluwere Tereus was 't, die u belaagde;
 En die sneed u die fijne vingers af,
 Wier arbeid Philomela hadd' beschaamd.
 O, had het monster ooit die leliehanden
 Als espenblad zien trillen op een luit,
 Zoodat de zijden snaren teêr die kusten,
 Zelfs niet voor 't leven had hij ze aangeroerd;
 Had hij de hemelmelodie gehoord,
 Die stroomde van die zoete tong, zijn mes
 Waar' hem ontvallen, hij in slaap verzonken,
 Gelijk voor Orpheus' voeten Cerberus.
 Kom, gaan wij om uw vader blind te maken;
 Want zulk een aanblik blindt eens vaders oog;
 Eén uur van storm verdrinkt een geur'ge beemd;
 Kan 't vaderoog dan maanden weenens lijden?
 Wijk niet terug; wij willen met u klagen;
 O, hielp u onze kracht de ellende dragen!

(Beiden af.)

[102]

[Inhoud]

Derde Bedrijf.

Eerste Tooneel.

Rome. Een straat.

Senatoren, Tribunen en Rechters komen op, met MARCIUS en QUINTUS, die geboeid ter terechtstelling gevoerd worden; TITUS gaat als smeekeling voor hen uit.

Titus.

Hoort, achtb're vaders! gij tribunen, staat!
 Denkt, ik ben oud nu, en ik sleet mijn jeugd
 In woesten krijg, terwijl gij zorgloos sliept;
 Denkt aan al 't bloed, dat ik voor Rome stortte,
 Aan meen'ge winternacht, die ik doorwaakte,
 Aan deze bitt're tranen, die gij nu
 De rimpels van mijn wangen vullen ziet,
 En schenkt mijn zoons, veroordeeld thans, genade;
 Hun hart is niet zoo slecht, als 't wordt gewaand.

Om twee-en-twintig zonen weende ik nooit,
Wijl zij op 't edel bed der eere stierven;

(Hij werpt zich op den grond.)

Om dezen schrijf ik thans in 't stof, tribunen,
Mijn harteleed en mijner ziele tranen.
Laat mij der aarde dorst met tranen lesschen;
Zij wierd schaamrood van mijner zonen bloed.

(De Senatoren, Tribunen enz. gaan met de Gevangenen door.)

19 O aarde, ik wil u meer met vocht verkwikken,
Dat uit deez' twee verweerde kruiken vliet,
Dan jonge April 't vermag met al zijn buien;
In zomerdroogte drenk ik u; des winters
Smelt ik met heete tranen u de sneeuw;
Ik wek een eeuw'ge lente op uw gelaat,
Indien gij 't bloed wilt weig'ren van mijn zoons.

(Lucius komt op, met uitgetogen zwaard.)

Eed'le tribunen! zacht gestemde grijsaards!
Ontboeit mijn zonen en herroept uw vonnis,
Dat ik, die nooit voordezen weende, zegg':
Mijn tranen zijn een onafwijsb're voorspraak.

Lucius.

Uw weeklacht, eed'le vader, is vergeefsch;
Hier hoort u geen tribuun; geen mensch is hier;
't Is aan een steen, dat gij uw kommer klaagt.

Titus.

O Lucius, laat mij pleiten voor uw broeders.—
Eed'le tribunen, nogmaals smee ik u,—

Lucius.

Mijn vader, geen tribuun verneemt uw woorden.

Titus.

36 't Is eender, knaap; al hoorden ze ook, zij zouden
Er niet op letten; letten zij er op,
Er niet geroerd door zijn; toch moet ik spreken,
Hoe nutt'loos ook.
Daarom meld ik mijn kommer aan de steenen,
Die, ja, geen antwoord geven op mijn klacht,
Maar hierin beter dan tribunen zijn,
Dat zij mij zonder stoornis laten spreken.
Zie, als ik ween, dan nemen zij mijn tranen
Deemoedig op en weenen schier met mij;
En waren zij slechts statig aangekleed,
Tribunen, hun gelijk, had Rome niet.
Zacht is een steen als was, steenhard tribunen;
Stom is een steen en krenkt niet, doch tribunen,
Zij hebben tongen, die ten doode doemen.

(Hij rijst op.)

Doch waarom staat gij met getrokken zwaard?

Lucius.

Om van den dood mijn broeders te bevrijden;
En voor die poging hebben mij de rechters
Veroordeeld tot een eeuw'ge ballingschap.

Titus.

Gelukkig man! wat deden zij u goed!
Wat, dwaze Lucius, hebt gij niet bespeurd,
Dat Rome een wildernis vol tijgers is?
Wat tijger is, wil buit, en Rome biedt
Geen buit dan mij, de mijnen. Dus, heil ù,
Die ver van die verslinders wordt verbannen!
Doch wie komt met mijn broeder Marcus daar?

(MARCUS en LAVINIA komen op.)

Marcus.

61 Titus, bereid uw edel oog tot weenen,
Of kunt gij 't niet, uw edel hart tot breken;
'k Voeg bij uw ouderdom verterend wee.

Titus.

Zal 't mij verteren? laat het mij dan zien.

Marcus.

Dit was uw dochter.

Titus.

Marcus, zij is 't nog.

Lucius.

Wee mij, die aanblik doodt mij.

Titus.

Zwakhartig jong'ling, rijs, en zie haar aan.—
Lavinia, spreek! wat vloekb're hand heeft u
Handloos gemaakt voor de oogen van uw vader?
Wat zotskap goot ooit water bij de zee,
Of wierp in Troja's laaien brand een mutsaard?
Hoog was mijn leed gestegen, eer gij kwaamt,
Thans spot het als de zee met elken dam.—
Geef mij een zwaard, dan kappe ook ik mijn handen,
Wijl zij voor Rome streden, en vergeefs,
En, 't lijf verzorgend, dezen jammer voedden;
Tot ijd'le beden hief ik haar omhoog,
Zij dienden mij tot nutteloos gebruik;
Geen dienst meer eisch ik thans van haar dan deze, [103]
Dat de eene helpe om de andere af te kappen.—
Goed is 't, dat gij geen handen hebt, Lavinia;
In dienst van Rome helpen handen niets.

Lucius.

Spreek, lieve zuster, wie heeft u gemarteld?

Marcus.

Helaas! dat lieflijk werktuig der gedachten,
Dat die zoo zoet en zoo welsprekend uitte,
Is weggereten uit de schoone kooi,
Waar 't als een vogel melodieën zong,
Toonrijk, welluidend, ieder oor betoov'rend!

Lucius.

Zeg gij voor haar dan, wie dit stuk bedreef.

Marcus.

O, 'k vond haar zoo, omdwalend in het woud
En pogend weg te schuilen, als een ree,
Die een onheelb're wond ontvangen heeft.

Titus.

99

Zij was mijn ree; wie haar verwondde, heeft
Mij erger dan een doodwond toegebracht.
Nu sta ik hier, als iemand op een klip,
Omgordeld door een woestenijs van zee,
Die 't wassend tij met golf op golf ziet stijgen,
En immer wacht, dat fluks de felle branding
Hem zal verzwelgen in haar zilten schoot.
Ginds zijn mijn arme zoons ter dood gegaan;
Hier staat mijn and're zoon als banneling,
En hier mijn broeder, weenend om mijn wee;
Maar wat het felst mijn ziele grieft, mijn dierb're
Lavinia is 't, mij dierb'rer dan mijn ziel;—
Hadde ik uw beelt'nis zoo verminkt gezien,
Het had mij dol gemaakt; wat word ik thans,
Nu ik uw levend wezen zoo aanschouw?
Geen handen hebt ge om tranen af te wisschen,
Geen tong om wie u martelde ooit te noemen;
Uw gade is dood, en om zijn dood uw broeders
Veroordeeld en voorzeker nu reeds dood.
Zie, Marcus; ach, zoon Lucius, zie haar aan;
Nu ik haar broeders noem, staan op haar wangen
Weer versche tranen, als een zoete dauw
Op een geplukte en schier verlepte liele.

Marcus.

Zij weent wellicht, wijl zij haar gade doodden,
Wellicht ook, wijl zij hen onschuldig weet.

Titus.

Zoo zij uw gade doodden, wees dan blijde,
Dat nu de wet zich met de wraak belast.—
Nee, nee, zij deden zulk een wandaad niet;
't Leeddragen van hun zuster tuigt voor hen.—
Lavinia-lief, laat mij uw lippen kussen,
Of zeg door teekens, hoe ik troosten kan.
Of zullen wij, uw oom, uw broeder Lucius,
Gij, ik, te zamen aan een beek gaan zitten,
Er in zien ter beschouwing onzer wangen,
Hoe die ontkleurd zijn, als nog vochte weiden,
Waar pas een stroom zijn slib op achterliet?
En staren wij dan zoo lang in de beek,
Totdat zijn helder nat niet zoet meer smaakt,
En ziltig werd van onze bitt're tranen?
Of kappen we onze handen af als de uwe?
Of bijten we ons de tong af en doorleven
In stom gebaar des levens droeve rest?
Wat doen wij? Spreekt! laat ons, die tongen rijk zijn,
Een schrander plan van verd're ellend ontwerpen,
Opdat we een wonder zijn voor laat'ren tijd.

Lucius.

Mijn vader, stuit uw tranen; bij ons wee,
Zie, hoe mijn arme zuster snikt en schreit.

Marcus.

Stil, lieve nicht;—gij, Titus, droog uw oogen.

Titus.

Ach, Marcus, Marcus! broeder, 'k weet te goed,
Uw zakdoek kan geen traan van mij meer drinken,
Want gij hebt zelf met de uwe hem gedrenkt.

Lucius.

Lavinia, kom, ik wisch uw wangen af.

Titus.

Zie, Marcus, zie! Haar teekens zijn mij duid'lijk;
Had zij een tong, zij zeide tot haar broeder
Hetzelfde, wat ik u pas heb gezegd;
Zijn zakdoek, nat van echte tranen, kan
Niet dienen voor haar kommervolle wangen.
Wat meegevoel! elks kommer is gelijk;
Doch troost zoo ver, als heil van 't schimmenrijk!

(AARON komt weder op.)

Aaron.

150 Mijn heer, de keizer—Titus Andronicus—
Meldt u door mij, dat, zoo ge uw zoons bemint,
Gij, oude Titus, Lucius, of gij, Marcus,
Wie uwer ook, de hand zich af moog' houwen
En aan den keizer zenden; daarvoor zendt
Hij beide uw zoons u levend hier terug,
En dit zal 't losgeld zijn voor hunne schuld.

Titus.

O beste, goede keizer! vriendlijke Aaron!
Zong ooit een raaf zoo zoet, gelijk een leeuwrik,
Die 't heilnieuws meldt van de opkomst van de zon?
Van ganscher hart zend ik mijn hand den keizer.
Vriend Aaron, helpt gij mij om ze af te houwen?

Lucius.

Neen, vader! neen, die eed'le hand van u,
Die zoo, zoo meen'gen vijand velde, mag
Geen losprijs zijn; de mijne is goed genoeg.
Mijn jeugd ontbeert veel lichter 't bloed; daarom
Moog' mijne hand der broeders leven redden.

Marcus.

Welke uwer handen, spreek, heeft Rome niet
Behoed, de felle krijgsakst niet gezwaaid,
Op 's vijands helm verdelging niet geschreven?
O, geen van beide, die niet roemrijk was.
Mijn hand heeft niets verricht; sta toe, dat zij
Mijn beide neven vrijkoop' van den dood,
Dan heb ik haar gespaard tot edel doel.

Aaron.

Komt, wordt het eens, wiens hand ik medeneem;
Zij sterven anders vóór 't genadewoord.

Marcus.

Mijn hand zij losprijs.

Lucius.

Bij den hemel, neen!

Titus.

Geen strijd meer; kruiden, zoo verwelkt als deze,
Zijn rijp voor 't wieden; daarom zij 't mijn hand.

Lucius.

Gun, lieve vader, zoo 'k uw zoon zal heeten,
Dat ik mijn broeders van den dood bevrijd.

Marcus.

Om onzes vaders, onzer moeder wil,
Moge ik mijn broederliefde u thans betoonen!

Titus.

Zoo wordt het samen eens; ik spaar mijn hand.

Lucius.

Nu, dan haal ik een bijl.

Marcus.

Maar ik gebruik die bijl.

(LUCIUS *en* MARCUS *af.*)

Titus.

Kom, Aaron, kom; die twee wil ik bedriegen;
Leen mij uw hand, dan geef ik u de mijne.

Aaron

189   (*ter zijde*). Heet dit bedrog, dan word ik eerlijk man,
En nimmer zal ik zoo een mensch bedriegen;—
Doch u bedrieg ik op een and're wijs;
En geen half uur zal om zijn, eer gij 't zegt.

(*Hij houdt TITUS' hand af.*)

(LUCIUS *en* MARCUS *komen terug.*)

Titus.

Uit hebbe uw twist; gedaan is, wat te doen was.—
Vriend Aaron, geef zijn majesteit mijn hand,
Zeg hem, dit was een hand, die hem voor duizend
Gevaren hoedde; dat hij haar begraav';
Haar loon moest grooter zijn, maar dit erlang' zij.
En wat mijn zoons betreft, zeg, dat ik hen
Kleinodiën acht, tot kleinen prijs verworven,—
En toch wel duur; 't was 't mijne, wat ik kocht.

Aaron.

Ik spoed mij, Andronicus; en welras
Zult gij uw beide zoons weer bij u zien. (*Ter zijde.*) Hun
hoofden, meen ik.—O, die schurkenstreek
Laaft, voedt mij reeds, nu ik er slechts aan denk!
Dat goeddoen narren, bidden blanken sticht';
Doch Aarons ziel zij zwart als zijn gezicht!

(AARON *af.*)

Titus.

O, hier hef ik deze eene hand ten hemel,
En deze zwakke stomp hang' neer,—ter aard.
Heeft een'ge macht met arme tranen deernis,
Die roep ik aan.—(*Tot LAVINIA.*) Wat! wilt gij met mij
knielen?
Ja, goed; de hemel moet ons smeeken hooren,
Of wij ontglanzen 't hemelwelf met zuchten
En dooven 't licht der zon met damp als wolken,
Die soms haar hullen in haar vochten schoot.

Marcus.

O broeder, spreek toch van wat moog'lijk is,
En barst niet uit in maatloos diepe klachten!

Titus.

Is dan mijn leed niet diep en bodemloos?
Zoo bodemloos moge ook mijn jamm'ren zijn.

Marcus.

Maar dat de rede toch uw klacht beheersch'!

Titus.

Indien er reden waar voor deze ellenden,
Dan kerkerde ik in perken al mijn wee.
Stroomt de aard niet over, als de hemel weent?
En, raast de storm, wordt dan de zee niet dol,
Zwelt haar gelaat niet op, 't gewelf bedreigend?
En eischt gij reden nog voor dezen storm?
Ik ben de zee, hoor, hoe haar zuchten razen!
Zij is het weenend hemelwelf, ik de aard;
Zoo moet mijn zee wel van haar zuchten zwalpen;
Zoo moet mijn aarde van haar eindloos weenen
Een zondvloed worden, overstroemd, bedolven.
Mijn ingewand kan al dit wee niet bergen;
Ik spuw het uit, gelijk een dronkaard doet.
Vergunt mij dit; vergund wordt den verliezer,
Dat hij met bitt're tong zich lucht verschaff'.

(Een Bode komt op, met twee hoofden en een hand.)

Bode.

236 Eed'le Andronicus, slecht vergeldt men u
Die goede hand, die gij den keizer zondt.
Hier zijn de hoofden van uw eed'le zoons,
En hier uw hand, met hoon u weergezonden;
Uw smart hun spel, uw kloeke moed hun spot.
Dit wee is mij, bij 't denken aan uw wee,
Meer leed dan 't denken aan mijns vaders dood.

(De Bode af.—TITUS bezwijmt.)

Marcus.

Sicilië's gloeiende Ætna moog' verkoelen,
Mijn hart zij nu een eeuwig laaie hel!
Dit leed is grooter dan te dragen is.
Meëschreien met die schreien brengt wel troost,
Maar leed, door hoon verscherpt, is dubb'le dood.

Lucius.

Ach, dat deze aanblik zoo diepgrievend is,
En toch 't gehate leven niet ontvliedt!
Dat nu de dood het leven leven nog
Laat heeten, schoon het niets dan aad'men is.

(LAVINIA *kust* TITUS.)

Marcus.

Arm kind, die kus brengt heul noch troost, zoomin
Als ijskoud water een verkilde slang.

Titus.

O, wanneer neemt die schrikb're slaap een eind?

Marcus.

O zoet bedrog, vaar heen; sterf, Andronicus.
Dit is geen droom; zie uwer zonen hoofden,
Uw dapp're hand hier, uw verminkte dochter,
Uw andren zoon als balling, wien deze aanblik
Bleek, bloed'loos maakt; en zie uw broeder, mij,
Hier als een steenen beeld, zoo koud en roerloos.
O, thans zal ik uw klachten niet meer stremmen.
Ruk uit uw zilv'ren haar; knaag de and're hand
Vrij met uw tanden; en dit schriktooneel
Sluite ons voor goed de onzalige oogen toe!
Kom, nu is 't razenstijd; wat zwijgt ge nu?

[105]

Titus.

Ha, ha, ha!

Marcus.

Wat lacht gij nu? dit past niet bij deze ure.

Titus.

Ik heb geen tranen meer te storten over;
En dan, die jammer is een vijand, die
Mijn vochtige oogen overmeest'ren wil,
Ze door een cijns van tranen blind wil maken;
Hoe vond ik dan den weg naar 't hol der wraak?
Ja, want mij is 't, als spraken die twee hoofden,
En dreigden, dat ik nimmer zalig wordt,
Eer al die gruw'len ruim vergolden zijn,
Diep in den strot van hen, die ze begingen.
Kom, laat mij zien, wat taak ik heb te doen.—
Gij zwaar bezochten, schaart u om mij heen,
Opdat ik mij tot ieder uwer keere
En aan mijn ziele zweer', uw leed te wreken.—
Ik deed dien eed.—Kom, broeder, neem een hoofd;
In deze hand wil ik het ander dragen.
Ook gij, Lavinia, krijgt hier iets te doen,
Draag gij mijn hand, lief kind, met uwe tanden.
En gij, mijn jongen, spoed u uit mijn oog;
Gij zijt een balling; dralen moet gij niet.
Ijl tot de Gothen, zamel daar een leger;
Hebt gij mij lief,—ik denk, dat gij het doet,—
Zoo kus me en ga, want deze zaak wil spoed.

278

(TITUS, MARCUS *en* LAVINIA *af*.)

Lucius.

Vaar, Andronicus, eed'le vader, wel,
Rampzaligst man, die ooit in Rome leefde!
Vaarwel, trotsch Rome; u laat, tot hij hier keert,

Thans Lucius panden, dierb'rer dan zijn leven!
Vaar gij, Lavinia, eed'le zuster, wel;
O waart gij als gij vroeger zijt geweest!
Doch thans leeft Lucius, leeft Lavinia niet,
Dan in vergetelheid en naamloos wee.
Zoo Lucius leeft, dan wreekt hij ras uw smaad;
De trotsche Saturninus en zijn gade,
Zij zullen door hem beed'len aan de poorten,
Als eens Tarquinius en zijn koningin.
Thans naar de Gothen; 'k zamel daar een macht,
Die mij op Rome en Saturninus wreek'.

(LUCIUS *af.*)

Tweede Tooneel.

Een vertrek in TITUS' huis. Een maal is aangericht. TITUS, MARCUS, LAVINIA, en de jonge LUCIUS, een knaap, komen op.

Titus.

Kom, zet u thans, doch eet alleen zooveel,
Als ons voldoende kracht bewaren kan
Om wraak te nemen voor ons bitter wee.
Marcus, kruis niet in smart uw armen zoo;
Uw nicht en ik, wij armen, missen handen,
En kunnen ons tienvoudig leed niet klagen
Met armgekruis. Deze arme rechterhand
Bleef mij alleen om op mijn borst te woeden;
En als mijn hart, waanzinnig van ellend,
Bonst in den hollen kerker van mijn vleesch,
Dan sla ik zoo het neer.

(*Tot LAVINIA.*) Gij kort begrip van leed, die spreekt in teekens,

Als uw arm hart zoo bonst met woeste slagen,
Kunt, gij het, ach! ter stilling niet zoo slaan.
Verwond het, kind, met zuchten, snik het dood
Of vat een vlijmend mes met uwe tanden
En boor ter plaatse van uw hart een wond,
Opdat der oogen gansche tranenstroom
In deze groeve vliete en, ingezogen,
't Arm klagend hart verdrinke in zilten vloed.

Marcus.

Foei, broeder! leer haar niet zoo gewelddadig
Aan 't teeder leven de eigen hand te slaan.

Titus.

Wat, deed het leed u reeds een suffer zijn?
Geen mensch heeft recht om dol te zijn, dan ik.
Hoe kan zij aan zichzelf de handen slaan?
Wat rept gij weer van handen; vraagt gij niet
Æneas tweemaal zijn verhaal te doen,
Hoe Troje brandde en hij rampzalig werd?
O handel hiervan niet, spreek niet van handen,
Want dan herdenken we immer ons gemis.
Foei, foei! het is, of waanzin mij doet spreken,
Alsof wij ons gemis vergeten konden,
Zoo Marcus ons maar niet van handen sprak!—
Komt, vangen we aan; en gij, lief kind, eet dit.—
Hier is geen drinken. Marcus, hoor haar spreken,
Ik kan de tolk zijn voor haar mart'laarsteekens.
Zij zegt: zij drinkt geen andren drank dan tranen,
Uit leed gebrouwen, op haar wang gemengd.
Gij stomme klagster, 'k wil uw taal verstaan.

Mij zullen uw gebaren zoo vertrouwd
Als bedelkluiz'naars hun gebeden zijn.
Zoo gij slechts zucht, uw stompen heft ten hemel
Slechts wenkt of knikt of knielt, een teeken geeft,
Zal ik uit deze een alphabet mij vormen,
Door stadige oef'ning weten wat gij meent.

De jonge Lucius.

Grootvader, staak uw bitt're jammerklachten,
En troost mijn moei eer met een fraai verhaal.

Marcus.

Ach, diepgeroerd betreurt de teed're knaap
Grootvaders wee, nu hij zijn wanhoop ziet.

Titus.

Stil, teëre spruit, gij zijt gemaakt uit tranen;
En tranen smelten ras uw leven weg.—

(MARCUS stoot met zijn mes in den schotel.)

Waar stoot gij heftig met uw mes naar, Marcus?

[106]

Marcus.

Naar iets wat ik gedood heb,—naar een vlieg.

Titus.

Foei, schaam u, moord'naar! mij doodt gij het hart.
Mijn ooggen zijn verzaad van 't zien van gruw'len;
Een moord, op een onschuldige volbracht,
Staat Titus' broeder slecht. Neen, ga van hier;
Ik zie, wij passen voor elkander niet.

Marcus.

Ach, Titus, 't was een vlieg slechts, die ik doodde.

Titus.

Maar stel, zij had een vader en een moeder,
Hoe lieten die de gouden wiekjes hangen
En gonsden in de lucht hun jammerklacht!
Die arme schuldelooze vlieg!
Zij kwam om ons een aardig lied te gonzen,
Ons te verheugen; en nu doodt gij haar!

Marcus.

Vergeef mij; 't was een zwart en leelijk dier,
De Moor der keizerin schier; daarom doodde ik 't.

Titus.

O, o, o!
Vergeef dan mij, dat ik u heb gegispst,
Want dan hebt gij een vrome daad gedaan.
Geef mij uw mes, opdat ik haar bespot,
Mijn geest misleid', dat dit de Moor geweest is,
Die zelf hier kwam, om mij vergif te reiken.—

(Hij stoot met het mes.)

Hier, dit voor u, en dat voor Tamora!
Ja, knaap!

Zoo diep zijn wij nog niet gezonken, hoop ik,
Dat wij geen vlieg meer kunnen dooden, die
Hier komt, op een koolzwarten Moor gelijkend.

Marcus.

Die arme man, zijn leed beheerscht hem zoo,
Dat hij de schaduw voor het wezen neemt.

Titus.

Komt, ruimt hier weg.—Lavinia, ga met mij
In uw vertrek; daar leze ik met u treur'ge
Verhalen van 't gebeurde in de' ouden tijd.—
Kom, knaap, ga mede; uw oog is jong, en gij
Moogt lezen, als het mijne neev'lig wordt.

(Allen af.)

[Inhoud]

Vierde Bedrijf.

Eerste Tooneel.

Rome. *De tuin van TITUS' huis.*

TITUS en MARCUS komen op, daarna de jonge LUCIUS, gevolgd door LAVINIA.

Jonge Lucius.

Grootvader, help! mijn moei Lavinia volgt
Mij overal en waarom weet ik niet.—
Oom Marcus, zie! o zie, hoe snel zij komt!—
Ach, lieve moei, ik weet niet wat gij meent.

Marcus.

Kom, Lucius, blijf! wees voor uw moei niet bang.

Titus.

Zij heeft u, knaap, te lief, om u te deren.

Jonge Lucius.

Toen vader nog in Rome was, ja zeker.

Marcus.

Wat wil Lavinia toch met die gebaren?

Titus.

Ducht, Lucius, niets; zij heeft een doel hiermeê.
Zie, Lucius, zie, hoe zij op u gesteld is;
Zij wil, dat ge ergens met haar medegaat.
O knaap, Cornelia las niet vlijtiger
Haar zonen voor, dan zij met u gedichten
En Cicero's Orator heeft gelezen.

Marcus.

Kunt gij niet gissen, wat zij van u wil?

Jonge Lucius.

Voorwaar, ik weet het niet en kan 't niet gissen,
Tenzij een vlaag van waanzin haar beving;
Want overmaat van smart,—dit zeide mij
Grootvader,—kan een mensch waanzinnig maken;
En 'k las ook wel, dat Hecuba van Troje
Van kommer dol werd, en dit bracht mij angst,
Hoewel ik weet, oom, dat mijn eed'le moei
Mij even lief heeft als mijn moeder ooit,
En nimmer, dan in woede, zou doen schrikken.
In de' angst wierp ik mijn boeken weg, en vlood,
Recht dwaas misschien.—Vergeef mij, lieve moei;
'k Beloof u, zoo oom Marcus met mij gaat,
Ben ik geheel en gaarne tot uw dienst.

Marcus.

29 Goed, Lucius, 'k wil wel.

(LAVINIA slaat de boeken om, die LUCIUS liet vallen.)

Titus.

Hoe is 't, Lavinia?—Marcus, spreek, wat wil zij?
Er moet een boek zijn, dat zij wenscht te zien.—
Is 't een van deze, kind?—Doe ze open, knaap.—
Maar gij zijt meer belesen, hebt meer oef'ning;
Dus, doe een keus uit heel mijn boekerij,
En leid uw kommer af, totdat de hemel
Den gruwb'ren euveldader openbaart.—
Welk boek?—
Wat heft zij bij herhaling de armen op?

[107]

Marcus.

Ik denk, zij meent, dat aan de wandaad meerd'ren
Meêplichtig waren;—ja zeker, meerd'ren waren 't;—
Of wel, zij heft ze hemelwaarts om wraak.

Titus.

Welk boek is 't, Lucius, dat zij daar zoo aanstoot?

Jonge Lucius.

Ovidius is 't, het boek Metamorphosen,
Dat mij mijn moeder schonk.

Marcus.

Uit de andre zoekt zij
Dit moog'lijk uit, ter liefde van de doode.

Titus.

Stil, zie, wat bladert zij er haastig in!
Help haar!—Wat zoekt gij?—Moet ik 't lezen, kind?—
Dit is 't verhaal van Philomela's jammer,
Van Tereus' boos verraad en vrouweschennis;
In schennis, vrees ik, wortelt uw ellend'.

Marcus.

Zie, broeder, zie, hoe ze op die bladen tuurt!

Titus.

Lavinia, heeft men u zoo overvallen,
Geschonden en gekrenkt als Philomela,
In 't onbarmhartig, groot en donker woud?—
Zie, zie!—
Ja, waar wij jaagden, was er zulk een plaats,—
O hadden wij er nooit, er nooit gejaagd!—
Geheel als die de dichter hier beschrijft,
Voor moord en schennis door natuur geschapen.

Marcus.

59   Hoe kan natuur zoo booze krochten scheppen,
Zoo gruw'len niet voor goden streelend zijn?

Titus.

Wijs aan, lief kind, want hier zijn niets dan vrienden,
Meld, welk Romein die daad bedrijven dorst;
Sloop Saturninus weg, zooals Tarquinius,
Ter schennis van Lucretia, 't kamp verliet?

Marcus.

Zit naast mij, lieve nicht, en gij ook, broeder.—
Apollo, Pallas, Jupiter, Mercurius,
Beziel mij, dat ik 't wanbedrijf ontdekk'!—
Zie hier, mijn broeder;—zie, Lavinia, zie;
De zandplek hier is vlak en effen; kunt gij,
Zoo doe dit na.

(Hij schrijft zijn naam in het zand met zijn stok, dien hij met den mond vasthoudt en met de voeten geleidt.)

Zoo heb ik hier mijn naam
Geschreven zonder een'ge hulp der handen.
Gevloekt zij hij, die tot den vond ons dwong!—
Schrijf gij nu, lieve nicht; onthul ons eind'lijk,
Wat God ter wrake wis onthuld wil zien.
De hemel leide uw pen tot duidelijk schrift,
Opdat wij 't schelmstuk en de daders kennen.

(LAVINIA neemt den stok in haar mond, geleidt hem met haar stompen, en schrijft.)

Titus.

O lees, mijn broeder, lees, wat zij daar schreef!
"Stuprum — Chiron — Demetrius".

Marcus.

Wat, wat!—de wulpsche zoons van Tamora
Bedrijvers van dit snood en bloedig doen?

Titus.

Magni dominator poli,
Tam lentus audis scelera? tam lentus vides?

Marcus.

O kalm, mijn vriend, blijf kalm, al weet ook ik,
Dat hier op de aard genoeg geschreven staat
Om 't zachtst gemoed tot oproer aan te prikk'len,
En kind'ren luide kreten te doen slaken.
Kniel neder, vriend, met mij; Lavinia, kniel;

En knaap, kniel ook, gij hoop van Rome's Hector;
En zweert met mij,—zooals met de' armen gade
En vader der onteerde kuische vrouw
Eens na Lucretia's schennis Brutus zwoer,—
Dat wij een dood'lijke, overlegde wraak
Op deze snoode Gothen nemen zullen,
Hun bloed zien,—of zelf sterven, laf, onteerd.

Titus.

95 't Waar' zeker, ja, wist gij te zeggen, hoe;—
Pas op, als gij die berenwelpen jaagt;
Want de oude ontwaakt, als zij uw naad'ring ruikt;
Ze is eng verbonden met den leeuw en maakt
Hem spelend, liggend op den rug, in slaap;
En als hij slaapt, dan doet zij wat zij wil.
Laat af, gij zijt een jonge jager, Marcus;
En kom, ik wil een koop'ren blad gaan halen,
Met stalen stift die woorden er op griff'len,
En 't zoo bewaren. Noorderstorm verwaait
Dit zand ras, als de bladen der Sibylle,
En waar is dan 't vermaan?—Knaap, wat zegt gij?

Jonge Lucius.

Ik zeg, dat, zoo ik man was, hunner moeder
Slaapkamer wis geen vrijplaats wezen zou
Voor deze aan Rome's juk ontglijpte schurken.

Marcus.

Mijn jongen is hij! Knaap, uw vader heeft
Voor zijn ondankbaar land aldus gekampt.

Jonge Lucius.

Nu, oom, zoo doe ik, blijf ik leven, ook.

Titus.

Kom met mij in mijn wapenzaal, daar rust ik
U, Lucius, kostlijk toe, want gij, mijn knaap,
Moet fluks aan beide zoons der keizerin
Geschenken brengen, die ik zenden wil.
Kom! vlug! Niet waar, gij wilt die boodschap brengen?

Jonge Lucius.

Grootvader, ja, mijn dolk in hunne borst.

Titus.

Neen, knaap, niet zoo; ik leer u anders doen.
Lavinia, kom!—Marcus, let op mijn huis;
Lucius en ik, wij gaan ten hove pralen;
Wij willen 't, ja, en hulde brengt men ons.

(TITUS, LAVINIA en de jonge LUCIUS af.)

Marcus.

O Hemel! kunt ge een brave hooren jamm'ren,
En geen erbarmen toonen met zijn lot?
Marcus, let bij zijn waanzin goed op hem,
Wiens hart meer wonden heeft van bitter leed,
Dan zijn gebutste beuk'laar vijandsmerken;
En toch zoo vroom, dat hij geen wraak wil nemen!—
Neemt, heem'len, gij voor Andronicus wraak!

Tweede Tooneel.

Aldaar. *Een vertrek in het paleis.*

Van de eene zijde komen op: AARON, DEMETRIUS en CHIRON; van de andere zijde de jonge LUCIUS en een Dienaar, met een bundel wapens en daarop geschreven verzen.

Chiron.

Demetrius, daar is de zoon van Lucius;
Hij komt een boodschap aan ons overbrengen.

Aaron.

Een dolle boodschap van dien dollen oude!

Jonge Lucius.

Met allen mogelijken deemoed, heeren,
Breng ik u Andronicus' heuschen groet:—
(*Ter zijde.*) En bid, dat Rome's goden u verderven.

Demetrius.

Dank, goede Lucius, wat hebt gij voor nieuws?

Jonge Lucius

(*ter zijde.*) Het nieuws is, dat gij beiden zijt ontmaskerd
Als schurken en verkrachters.—(*Luid.*) Het behage u:
Grootvader zendt na rijp beraad door mij
11 De beste klingen uit zijn wapenzaal
U hier, als hulde aan uw hoogeed'le jeugd,
De hoop van Rome; dit toch moet ik zeggen,
En doe dit thans, en bied u, eed'le heeren,
Zijn gaven aan, opdat gij steeds, zoodra
Gij dit behoeft, voortreff'lijk zijt gewapend;
'k Zeg u vaarwel, (*Ter zijde.*) als bloedig schurkenpaar.

(*De jonge LUCIUS en zijn Dienaar af.*)

Demetrius.

Wat zit daar om? een reep rapier, beschreven?
Laat zien.

“Integer vitæ, scelerisque purus,
Non eget Mauri jaculis, nec arcu”.

Chiron.

Een vers is 't uit Horatius, ik ken het;
Ik las het in mijn spraakkunst, lang geleên.

Aaron.

Een vers is 't uit Horatius, ja juist.
(*Ter zijde.*) Wat zijn er toch voor ezels in de wereld!
Dit is geen scherts; de grijsaard heeft hun schuld
Ontdekt en zendt hun wapens nu, met regels,
Die, zonder dat zij 't merken, diep verwonden;
Doch waar' de schrand're keizerin nu wèl,

Zij juichte 't plan van Andronicus toe;
Doch laten wij haar onrust nu in rust.
(Luid.) Was 't, jonge vrienden, niet een goed gesternte,
Dat ons naar Rome voerde, als vreemden, ja,
Als krijgsgevang'nen, en ons zoo verhoogde?
Het deed mij goed, voor 't slot hier den tribuun,
En in zijns broeders bijzijn, fier te trotsen.

Demetrius.

Mij nog meer goed, dat zulk een machtig heer
Zoo laf ons vleit, ons zulke giften zendt.

Aaron.

Nu, had hij, prins Demetrius, geen reden?
Hebt gij zijn dochter niet recht lief behandeld?

Demetrius.

42 O hadden wij van Rome een duizend schoonen
In zulk een val, om onzen lust te boeten!

Chiron.

Een vrome, liefdevolle wensch voorwaar!

Aaron.

Ware uwe moeder hier, zij sprak het Amen.

Chiron.

Dan deed zij 't wis voor twintig duizend meer.

Demetrius.

Kom, gaan wij, bidden wij tot alle goden,
Dat ze onze moeder bijstaan in haar nood.

Aaron

(ter zijde.) Roept duivels aan; de goden haten ons.

(Trompetgeschal.)

Demetrius.

Wat blazen de trompetten daar des keizers?

Chiron.

Waarschijnlijk heeft de keizer thans een zoon.

Demetrius.

Stil, wie komt daar?

(Een Voedster komt op met een Moorenkind.)

Voedster.

Gegroet, gij prinses! 'k bid u, mij te zeggen,
Waar Aaron is, de Moor, doch ras!

Aaron.

Komaan, wat is 't, wat roept gij moord en brand?
Aaron is hier; wat wilt gij nu van Aaron?

Voedster.

Ach, Aaronlief! verloren zijn wij allen!
Help ons, of wee op wee dale op uw hoofd!

[109]

Aaron.

Welnu, wat mauwt en schreeuwt gij zoo? wat houdt gij
Daar zoo omhuld, verborgen in uw armen?

Voedster.

Wat ik voor 's hemels oogen liefst verborg;
De schande der vorstin, de smaad van Rome.—
Zij is verlost, mijn heeren, ze is verlost.

Aaron.

Van wat?

Voedster.

Zij kwam in 't kinderbed, bedoel ik.

Aaron.

God geev' haar zoete rust! Wat zond Hij haar?

Voedster.

Een duivel.

Aaron.

Nu, dan is zij 's duivels moêr; Een vroolijk wicht!

Voedster.

Een vreugd'loos, aak'lig, zwart en droevig wicht.
Hier is het kind, zoo leelijk als een pad
Te midden van de blanken van ons land;
De moeder zendt het u, uw beeld en zegel,
En wil, dat gij het met uw dolkspits doopt.

Aaron.

Foei, slet! is zwart een zoo gehate kleur?—
Zoet bekje', een lieflijk bloempje zijt gij, ja.

Demetrius.

Schurk, wat hebt gij gedaan?

Aaron.

74 Wat gij niet ongedaan maakt.

Chiron.

Smaad deedt gij onze moeder aan.

Aaron.

Vreugd deed ik uwe moeder aan.

Demetrius.

En daardoor, helsche hond, deedt gij haar smaad aan.
Wee 't booze lot! vervloekt haar zwarte keus!
Vervloekt de spruit van zulk een boozen duivel!

Chiron.

't Wicht zal niet leven.

Aaron.

Sterven zal het niet.

Voedster.

't Moet sterven, Aaron; zoo beveelt de moeder.

Aaron.

Wat! moet het, voedster? dan zij ik 't alleen,
Die beulspllicht oefen aan mijn vleesch en bloed.

Demetrius.

Ik rijg de donderpad aan mijn rapier;
Hier, voedster, geef; mijn zwaard maakt fluks het af.

Aaron.

Eer tornt dit zwaard uw ingewanden op.

(Hij neemt aan de Voedster het kind af en trekt zijn zwaard.)

Stil, moordgeboefte, wilt ge uw broeder dooden?
Nu, bij des hemels kaarsen, die zoo helder
Licht gaven bij 't verwekken van dit jongskén,—
Wie hem, mijn oudsten zoon en erfgenaam,
Aanroert, sterft op mijn scherpe degenspits.
Ik zeg u, knapen, niet Enceladus,
Met heel zijn felle Typhonsbroedsel-bende,
Noch groote Alcides, noch de god des krijgs,
Rukt uit zijns vaders handen hem als prooi.
Wat, wat! gij roodgetinte, laffe knapen,
Gij witte wanden, bierhuisuithangteekens!
Koolzwart is beter dan elke and're kleur,
Omdat het weigert and're kleur te dragen;
Want al het water van de zee kan nimmer
Den zwarten voet des zwaans in wit verand'ren,
Al wascht hij uur op uur dien in den stroom.
Zeg aan de keizerin, 'k ben mans genoeg
Om 't mijne te behoeden; dit gedoog' zij.

Demetrius.

Verraadt gij zoo uw eed'le meesteres?

Aaron.

Zij is mijn meesteres, dit ikzelf;
De kracht is 't en de beelt'nis mijner jeugd;
Dit schat ik hooger dan de gansche wereld;
Kwam ook de wereld in verzet, dit hoede ik,
Of veler bloed in Rome damp't er voor.

Demetrius.

Dit werpt op onze moeder eeuw'gen smaad.

Haar booze misstap maakt haar Rome's afschuw.

Voedster.

In woede doemt de keizer haar ter dood.

Chiron.

Ik bloos, wanneer ik aan haar schande denk.

Aaron.

Nu ja, dit is het voorrecht uwer schoonheid;
 't Is een verraderskleur, die,—foei!—door blozen
 Des harten roersels, ieder plan onthult;
 Dit is een jonge knaap van ander uitzicht;
 Zie, hoe de zwarte schelm zijn vader toelacht,
 Als was zijn zeggen: "Vader, ik ben de uwe."
 Hij is uw broeder, prinses; blijkbaar voedde
 Hem 't eigen bloed, dat u het leven schonk;
 En uit dien schoot, die u in hechnis hield,
 Werd hij bevrijd en aan het licht gebracht;
 Uw broeder is hij van den zeek'ren kant,
 Ofschoon zijn aangezicht mijn stempel draag'.

Voedster.

Aaron, wat meld ik aan de keizerin?

Demetrius.

Schaf, Aaron, raad, wat er gedaan moet worden;
 Wij geven allen aan uw raad gehoor;
 Beveilig 't wicht, als wij slechts veilig zijn.

Aaron.

Nu, zetten wij ons dan, om raad te plegen.
 Mijn zoon en ik slaan nauwgezet u ga;
 Blijf daar, en spreek naar lust van veiligheid.

(Zij gaan zitten.)

[110]

Demetrius.

Hoevele vrouwen zagen dit zijn kind?

Aaron.

Ja, goed, mijn prinses; zoo wij ons verbinden,
 Ben ik een lam; maar—poog den Moor te trotsen,
 En Aaron stormt, meer dan de woedende ever,
 Dan de leeuwin der bergen, de oceaen.—
 Maar spreek, hoe velen hebben 't kind gezien?

Voedster.

Cornelia slechts, de vroedvrouw, en ikzelf,
 En ook de keizerin, maar niemand meer.

Aaron.

De keizerin, de vroedvrouw en gijzelf;
 Twee zwijgen wel, wanneer de derde ontbreekt.
 Ga naar de keizerin; ziehier uw boodschap;

Quèk, quèk!—zoo schreeuwt een big, voor 't spit gekeeld.

Demetrius.

Wat wilt gij, Aaron? waarom deedt gij dit?

Aaron.

148 Wel man, voorzichtigheid gebod die daad.
Wat! zou zij leven, deze schuld verraden?
Dat praatziek, dat langtongig wijf? Neen, neen!
En nu zult gij geheel mijn plan vernemen.
Hier dicht bij woont mijn landsman Muliteus,
Wiens vrouw de voor'ge nacht bevallen is;
Het kind gelijkt op haar, is blank als gij;
Gaat, praat met haar en geeft de moeder goud;
Vertelt dat paar 't beloop der gansche zaak,
En hoe hierdoor hun kind verhoogd zal worden
En als des keizers erfgenaam erkend,
En voor dit wicht van mij in plaats gesteld,
Om dezen storm ten hove te bezweren;
Dat wiege dan de keizer als zijn zoon.
Hooft nog, gij ziet, ik gaf haar artsenuij.

(Op de Voedster wijzende.)

En nu moet gij voor de begraaf'nis zorgen;
't Veld is nabij en gij zijt forsche knapen.
Is dit gedaan, zorg dan niet lang te dralen,
Maar zend terstond de vroedvrouw naar mij toe.
Is, als de min, de vroedvrouw uit den weg,
Dan mogen vrouwen praten wat zij willen.

Chiron.

'k Zie, Aaron, aan de lucht zelfs niet vertrouwt gij
Geheimen toe.

Demetrius.

Om deze zorg voor haar
Zijn Tamora en wij u zeer verplicht.

(DEMETRIUS en CHIRON af, het lijk der Voedster medeslepend.)

Aaron.

Nu naar de Gothen met een zwaluwvlucht,
Om daar den schat, dien ik hier houd, te bergen,
En stil de vrienden der vorstin te groeten.—
Kom hier, diklippig wicht, ik breng u weg;
Want gij doet al die vonden ons bedenken.
Van beziën en van wortels zult gij leven,
Van melk en wrongel, zuigen van een geit
En wonen in een grot; ik voed u op
Tot krijgsman en gebiedier van een leger.

(AARON af, met het Kind.)

Derde Tooneel.

Aldaar. Een openbaar plein.

TITUS komt op, pijlen dragend met brieven aan de spitsen; verder MARCUS en zijn

Titus.

Kom, Marcus, kom.—Hier, neven, komt hierheen.
Nu, knaap, laat thans eens kijken, hoe gij schiet;
Trek stevig aan, dan treft de pijl haar doel.
Terras Astraea reliquit:
Ja, Marcus, denk: ze is weg, zij is gevloeden.
Gij, heeren, neemt uw werktuig. Neven, gij,
Doorzoekt den oceaan en werpt uw netten,
Of gij in zee haar vangt, hoewel—daar is
Niet meer gerechtigheid dan op het land.—
Neen, Publius en Sempronius, tijgt aan 't werk;
Gij moet gaan zoeken met houweel en spade,
En dringen door der aarde middelpunt;
En komt gij zoo in Pluto's rijk, wilt dan,
Ik bid u, hem dit smeekschrift overreiken;
Zeg, dat het hem om recht en bijstand smeekt
En van den ouden Andronicus komt,
Wien leed diep schokt in dit ondankbaar Rome.—
18 O Rome!—Ach, Rome, ik maakte u diep rampzalig;
Ja toen, toen ik de stemmen wierf van 't volk
Voor hem, die zulk een woestling is voor mij.—
Gaat, spoedt u, doet met zorg uw plicht, en laat
Geen krijgsschip ondoorzocht; misschien heeft haar
De booze keizer weggescheept, en, neven,
Dan kunnen we om gerechtigheid gaan fluiten.

Marcus.

O Publius, is dit niet overtreurig,
Uw eed'len oom zoo zinneloos te zien?

Publius.

En daarom, heer, is 't onze dure plicht,
Hem dag en nacht zorgvuldig gâ te slaan
En staag zijn luim, zooveel het kan, te vieren,
Tot ons de tijd een heilzaam middel wijst.

Marcus.

Ach neven, voor zijn kommer is geen heeling.
IJlt tot de Gothen, en een krijg ter wrake
Doe Rome voor den snooden ondank boeten,
En straff' den valschen Saturninus streng.

Titus.

Publius, hoe is 't? en heeren, spreekt, hoe is 't?
Spreekt, hebt gij haar gevonden?

Publius.

Neen, oom, doch Pluto laat u zeggen, dat
De hel de Wraak u toezendt, als gij 't wilt,
Maar de Gerechtigheid zooveel te doen heeft,
Hetzij bij Jupiter omhoog, 't zij elders,
Dat gij op haar een poosje wachten moet.

Titus.

Hij krenkt mij, door met uitstel mij te paaien.
'k Wil duiken in den hellepoel omlaag;
'k Haal bij de hielen haar uit de' Acheron.—
Marcus, slechts struiken zijn wij, geene ceders,
Geen forsche mannen van Cycloopenstal;
Maar, Marcus, van metaal, staal door en door;
Toch door meer leed dan torsbaar is, gebogen;

Daar aard noch hel Gerechtigheid nu huisvest,
Zoo smeeken wij ten hemel, dat de goden
Haar nederzenden om ons wee te wreken.
Aan 't werk nu, komt! Gij, Marcus, goede schutter,

(Hij geeft hun de pijlen.)

Ad Jovem, die voor u;—hier ad Apollinem;—
Ad Martem, die voor mij;—
Hier, knaap, aan Pallas;—aan Mercurius deze;
Deze aan Saturnus, vriend,—niet Saturninus,
Want dat waar' zeker schieten in den wind.—
Vlug, knaap;—gij Marcus, schiet, zoodra ik 't zeg.
Nu, op mijn woord, ik schreef niet te vergeefs.
En liet geen enk'len god onaangeropen.

Marcus.

62 Schiet, vrienden, al uw pijlen in het hof;
Dat zij den keizer krenken in zijn trots.

Titus.

Nu, vrienden, schiet! (*Zij schieten.*) O Lucius, goed
geraakt!
Knaap, in den schoot der Virgo; dit geldt Pallas.

Marcus.

Ik mik een mijl nu hooger dan de maan;
Uw brief is nu alreeds bij Jupiter.

Titus.

O Publius, zie, wat hebt gij nu gedaan?
Gij schoot daar een van Taurus' horens af.

Marcus.

Zoo was de grap, heer: toen daar Publius schoot,
Stiet de vergramde Stier den ram zoo fel,
Dat 's Rams twee horens vielen in het hof.
Daar vond ze,—wie? de schurk der keizerin;
Zij lachte en zeide tot den Moor, dat hij
Die aan zijn heer moest geven als geschenk.

Titus.

Zoo gaat het goed! God schenk' zijn hoogheid vreugd!

(Een Boer komt op; hij draagt een mand met twee duiven.)

Nieuws! uit den hemel! Marcus, zie, een bode!—
Zoo, knaap, wat meldt gij? brengt gij brieven meê?
Krijg ik mijn recht? Nu, wat zegt Jupiter?

Boer.

Wie? mijn buurman, de galgenmaker? hij zegt, dat hij het dwarshout er
afgenomen heeft, want de man wordt niet voor de volgende week
gehangen.

Titus.

Maar wat zegt Jupiter? vraag ik nog eens.

Boer.

Ach, heer, ik ken dien Jupiter niet; ik heb nooit van mijn leven met hem gedronken.

Titus.

Wat, kerel, komt gij hier niet met een boodschap?

Boer.

Ja, met mijn duiven, heer; met anders niets.

Titus.

Wat, komt gij dan niet van den hemel?

Boer.

94 Van den hemel, heer? ach, daar ben ik nooit geweest. God beware, dat ik het gewaagd zou hebben, in mijn jonge jaren naar den hemel te dringen. Neen, ik ga met mijn duiven naar den Tribunal plebs, om een twist bij te leggen tusschen mijn oom en een van 's keizers dienaars.

Marcus.

Wel, broeder, dit komt zoo goed, als het kan, voor het indienen van uw geschrift, laat hem de duiven uit uw naam aan den keizer brengen.

Titus.

Zeg mij, kunt gij een geschrift met eenige gratie aan den keizer overreiken?

Boer.

Neen, zeker niet, heer, want ik heb van mijn leven nog geen gratie noodig gehad.

Titus.

Nu knaap, treed nader. Maak maar geen bezwaar,
En geef gerust uw duiven aan den keizer;
Door mij zult gij van hem uw recht verkrijgen.
Hier hebt ge intusschen voor uw moeite geld.—
Geef pen en inkt hier.—Knaap, hoe is 't? Kunt gij
Met gratie nu een smeekschrift overreiken?

Boer.

Ja, heer.

Titus.

Dan hebt gij hier een smeekschrift voor u. En als gij bij hem komt, moet gij beginnen met voor hem te knielen, dan zijn voet kussen, dan uw duiven overreiken, en dan op uw loon wachten. Ik zal in de buurt zijn, man; zorg, dat gij het er goed afbrengt.

Boer.

Daar sta ik voor in, heer, laat mij maar begaan.

Titus.

Knaap, hebt ge een mes? Kom, laat het mij eens zien.—
Hier, Marcus, vouw 't verzoekschrift er om heen;
Gij schreeft het als een need'rig smeekeling;—
En klop, als gij 't den keizer hebt gegeven,
Bij mij eens aan, en meld mij, wat hij zegt.

[112]

Boer.

Nu, God zij met u, heer; ik zal het doen.

Titus.

Kom, Marcus, laat ons gaan.—Kom, Publius, volg mij.

(Allen af.)

Vierde Tooneel.

Aldaar. Voor het Paleis.

SATURNINUS, TAMORA, DEMETRIUS, CHIRON, Edellieden en Anderen komen op, SATURNINUS met de pijlen in de hand, door TITUS afgeschoten.

Saturninus.

Hoe vindt gij zulk een krenking? wie zag ooit
In Rome een keizer zoo met overmoed
En trots bejegend en om onpartijdig
Rechtoef'nen op zoo grove wijs gehoond?
Gij, heeren, weet, gelijk de groote goden,
Dat,—wat ook vredestoorders mogen blazen
In 't oor des volks,—er met de drieste zoons
Van de' ouden Andronicus niets geschiedde,
Dan volgens wet en recht. En schoon nu ook
Zijn kommer zijn verstand hebbe overweldigd,
Is 't wel te dulden, dat zijn bitterheid,
Zijn wrok, zijn dolle waan ons zoo bedreigen?
Hij schrijft den hemel thans, dat die hem wreke;
Ziet, dit aan Jupiter, dit aan Mercurius,
Dit aan Apollo, dit aan de' oorlogsgod;
Fraai nieuws, om Rome's straten rond te fladd'ren!
Wat noemt gij dit, dan den senaat belast'ren,
Uitschreeuwen, dat wij onrechtvaardig zijn?
Een fraaie grap, vindt gij het ook niet, heeren?
Alsof men zeide, er is geen recht in Rome.
Doch zijn geveinsde waanzin zal voorwaar,
Leef ik, geen schuts hem zijn bij zulk een hoon.
Hij met zijn stam zal weten, dat het recht
Bij Saturninus leeft; en, mocht het slapen,
Hij zal 't zoo wekken, dat het, fel vergramd,
Den fiersten samenzweerder vellen zal.

26

Tamora.

Genadig vorst, geliefde Saturninus,
Mijns levens heer, gebieder van mijn geest,
Wees kalm, verdraag des ouden Titus' zonden,
Gevolg der droef'nis om zijn dapp're zoons,
Die hem in 't merg drong en zijn hart doorboorde;
Tracht liever hem zijn jammer te verzachten,
Dan dat gij hoog of laag voor dezen hoon
Vervolgt en straft.—*(Ter zijde.)* Zie, dit past Tamora,
Zich sluw bij iedereen schoon voor te doen;
Maar Titus, 'k heb in 't leven u geraakt
En tapte uws harten bloed.—Is Aaron wijs,

Dan zijn wij veilig, ank'ren in de haven.—

(De Boer komt op.)

Wel, goede vriend, verlangt gij iets van ons?

Boer.

Ja, dat doe ik, zoo uwe edelheid keizerlijk is.

Tamora.

Ik ben de keizerin, daar zit de keizer.

Boer.

Hij is het.—God en Sint Steven
mogen u een goeden avond geven. Ik heb u
hier een brief en een koppel duiven gebracht.

(SATURNINUS leest den brief.)

Saturninus.

Gaat, neemt hem, hangt hem op, dit zij zijn loon.

Boer.

Hoeveel geld krijg ik wel?

Tamora.

Loop, knaap; gij moet gehangen worden.

Boer.

Gehangen! Bij onze lieve Vrouw, dan
heb ik een hals mooi aan zijn end gebracht!

(Hij wordt door een Wacht weggevoerd.)

Saturninus.

't Is schand'lijk, onverdraag'lijk, al die hoon!
Zou ik die monsterschurkerij verdragen?
Ik weet, aan wien ik dit te danken heb.
Onduldbaar is 't!—Alsof zijn schelmsche zoons,
Door 't recht gevonnisd om den moord mijns broeders,
Door mij geslacht zijn, tegen wet en recht!—
Gaat, sleept den booswicht bij de haren hier;
Geen roem noch leeftijd geev' hem eenig voorrecht
Voor dezen trotschen hoon doe ik u slachten;
Sluw-dolle schurk, gij hielpt mij aan de kroon,
Maar hopen over Rome en mij te heerschen.

(ÆMILIUS komt op.)

61   Wat nieuws brengt gij, Æmilius?

Æmilius.

Te wapen, heer! Nooit drong de nood zoozeer.
De Gothen zijn vereend, en met een macht
Van koene krijgers, fel belust op buit,
Naar Rome op marsch, nabij reeds; aan hun hoofd
Staat Lucius, zoon van de' ouden Andronicus;
Hij dreigt, in zijne wraak niet minder ver

Te willen gaan dan eens Coriolanus.

Saturninus.

De dapp're Lucius veldheer van de Gothen?
Die tijding knakt mij; als bevroren bloemen,
Of gras, door storm geslagen, buig ik 't hoofd.
Ja, thans begint mijn kwade tijd te naad'ren.
Hij is het, dien het volk zoozeer bemint;
Meermalen heb ik, als ik onbekend
De stad doorkruiste, zelf hen hooren zeggen,
Dat Lucius' ballingschap een onrecht was,
En dat zij Lucius zich als keizer wenschten.

Tamora.

Waarom beangst? is onze stad niet sterk?

[113]

Saturninus.

Ja, maar de burgers achten Lucius hoog,
En vallen mij wis af, om hem te helpen.

Tamora.

Wees keizer, heer, in denken als in naam.
Taant ooit de zon, wijl muggen in haar dansen?
Zie, de aad'laar laat de kleine vogels zingen,
En wat zij er mee meenen, deert hem niet;
Hij weet, dat reeds de schaduw van zijn wieken,
Zoodra hij 't wil, hun zang verstommen doet;
Dit doet ook gij het wuft Romeinsche volk.
Wees dus vol moed; want weet, mijn keizer: ik
Betoover u den ouden Andronicus
Met woorden, zoeter, doch gevaarlijker,
Dan aas voor visschen, klaver is voor schapen,
Schoon gene door den hoek verwond en deze
Een rotkwaal krijgen van het zoete voër.

Saturninus.

Doch nimmer smeekt hij tot zijn zoon voor ons.

Tamora.

Hij doet het wel, als Tamora 't hem smeekt;
Zijn oud oor kan ik vleiend zoo met gulden
Beloften vullen, dat, ware ook zijn hart
Schier onbestormbaar en zijn oor stokdoof,
Mijn tong zijn oor en hart zou overmeest'ren.—
(Tot ÆMILIUS). Ga gij vooruit en wees onze afgezant;
Zeg, dat de keizer met den dapp'ren Lucius
Een onderhoud verlangt, en wensch als plaats
Het huis zijns vaders, de' ouden Andronicus.

Saturninus.

Æmilius, breng die boodschap waardig over;
Dringt hij ter veiligheid op gijz'laars aan,
Dan zegg' hijzelf, welk onderpand hij wensch.

Æmilius.

Ik zal met alle zorg uw last volbrengen.

(ÆMILIUS af.)

Tamora.

Nu spoed ik mij naar de' ouden Andronicus,
En tracht met al mijn kunst hem zoo te stemmen,
Dat hij van 't Gothenleger Lucius scheidt.
En nu, mijn keizer, wees weer welgemoed;
Begraaf in mijne listen al uw angsten.

Saturninus.

Zoo ga met goed gevolg en spreek hem toe.

(Allen af.)

[Inhoud]

Vijfde Bedrijf.

Eerste Tooneel.

Een vlakte nabij Rome.

LUCIUS, Bevelhebbers en Krijgers der Gothen, met trommen en vaandels, komen op.

Lucius.

Beproefde krijgers en getrouwe vrienden,
Van 't groote Rome ontving ik brieven, die
Mij melden, hoe zij daar hun keizer haten
En vol verlangen zijn om ons te zien.
Weest daarom, heeren, als uw titels 't zeggen,
Grootmachtig, en geen krenking verder duldend;
En heeft u Rome schade toegevoegd,
Die moge 't nu drievoudig u vergoeden.

Eerste Goth.

Gij dapp're spruit des grooten Andronicus,
Wiens naam, eens onze schrik, nu troost ons is,
Wiens groote diensten en roemruchte daden
't Ondankbaar Rome thans met hoon vergeldt,
Vertrouw op ons; wij volgen waar ge ons leidt,
Als angelbijën, die op 't heetst des zomers
De koningin naar bloemenbeemden voert;
En wreek u op de vloekb're Tamora.

Alle Gothen.

Wat hij zegt, allen zeggen wij 't met hem.

Lucius.

Ik dank hem need'rig en ik dank u allen.—
Doch wie is 't, dien een kloeke Goth daar brengt?

(Een Goth komt op, met AARON, die zijn Kind op de armen draagt.)

Tweede Goth.

20 Doorluchte Lucius, ik zwierf af van 't leger,
Om een vervallen klooster te bezien;
En toen ik op het halfvernield gebouw
Mijn oog aandachtig vestte, hoorde ik eensklaps
Daar onder 't muurwerk 't schreeuwen van een kind.

'k Ging af op het geluid, maar hoorde dra
Het schreeuwend wicht bekijven met de woorden:
"Stil, donk're schelm, half mij en half uw moeder,
Verried niet fluks uw kleur, wiens welp gij zijt,
Had u natuur begaafd met moeders uitzicht,
Dan, schurk, hadt gij een keizer kunnen worden;
Maar bij spierwitte kleur van stier en koe,
Wordt nooit een kalf, dat koolzwart is, gefokt.
Stil, deugniet, stil!"—zoo keef hij op het wicht,—
Ik moet u brengen naar een trouwen Goth,
Die, kent hij u als 't kind der keizerin,
U om uw moeders wille lief zal hebben."
Ik trok mijn zwaard en sprong fluks op hem toe,
Verraste hem en breng hem thans tot u,
Opdat gij met hem doet naar welgevallen.

[114]

Lucius.

O wakk're Goth, dit is die bare duivel,
Die Andronicus' dapp're hand hem stal,
De parel, die de keizerin bekoorde,
Dàt van zijn vuige min de lage vrucht.—
Waarheen, witoogig monster, gingt gij 't brengen,
Dien jeugdige' afdruk van uw duivelstronie?
Kunt gij niet spreken? doof dus? wat! geen woord?
Een strik, mijn krijgers! hangt hem! daar! gezwind!
En aan zijn zij dat zwarte basterdkind!

Aaron.

Roer 't kind niet aan; het is van vorstlijk bloed.

Lucius.

't Lijkt op zijn vader en wordt nimmer goed.
Hangt eerst het kind; hij moog' het spart'len zien;
't Verhoogt de smarten zijner ziel misschien.
Vlug, brengt een ladder!

(Een ladder wordt gebracht en AARON gedwongen die te bestijgen.)

Aaron.

Lucius, spaar het kind!
En zend het aan de keizerin van mij.
Als gij dit doet, meld ik u wond're zaken,
Waarvan het weten u veel voordeel brengt;
Wilt gij dit niet, 'k laat alles mij gevallen,
58 En spreek niets meer; maar wraak verdelge u allen!

Lucius.

Zoo spreek dan; en behaagt mij wat gij zegt,
Dan blijft uw kind gespaard, ja, 'k voed het op.

Aaron.

Zoo 't u behaagt! neen, Lucius, wees verzekerd,
Het zal uw ziele grieven, wat gij hoort;
Ik moet van doodslag spreken, moord en schennis,
Van daden, zwart gelijk de nacht, afschuw'lijk,
Van samenspanning, schurkerij, verraad,
Voor 't hooren wreed, toch deerniswaard volvoerd;
Wat alles in mijn dood begraven wordt,
Tenzij, naar uwen eed, mijn kind blijft leven.

Lucius.

Spreek, wat gij weet; ik zeg, uw kind blijft leven.

Aaron.

Neen, zweer het eerst; terstond begin ik dan.

Lucius.

Waarbij? voor u, die aan geen god gelooft?
Is dit zoo, kunt gij dan een eed gelooven?

Aaron.

Stel, ik doe 't niet;—en zeker, 'k doe het niet,—
Doch wijl ik weet, dat gij geloovig zijt,
In u een ding hebt, dat geweten heet,
Met twintig papenfratsen en gebruiken,
Die ik u nauwgezet volbrengen zag,
Daarom eisch ik uw eed;—(*Ter zijde.*) dewijl ik weet,
Dat menig nar zijn zotskolf voor een god acht,
En de eeden houdt, gezworen aan dien god,
Eisch ik zijn eed;—(*Overluid.*) daarom zult gij beloven
Bij uwen god,—wat god het dan ook zij,—
Dien gij aanbidt en diep vereert, dat gij
Mijn knaap zult sparen, voeden, groot zult brengen,
Zoo niet, weet dan, dat ik u niets ontdek.

Lucius.

Ik zweer u bij mijn god, dat ik dit doe.

Aaron.

Weet eerst, ik won hem bij de keizerin.

Lucius.

O onverzaad'lijk geil, wellustig wijf!

Aaron.

O Lucius, stil! dit was een liefdedaad,
Bij wat gij aanstonds van mij hooren zult.
Haar twee zoons waren Bassianus' moord'naars;
Zij kaptten uwer zuster tong en handen,
Zij schonden haar en tooiden haar zoo op.

Lucius.

Onzaal'ge schurk! noemt gij dat opgetooid?

Aaron.

't Was wasschen, kappen, tooien dus, en 't was
Een tooipret voor de twee, die 't stuk volvoerden.

Lucius.

Beestachtig ruwe schurken, als gijzelf!

Aaron.

Nu ja, ik was de meester, die hen leerde.
Hun geilheid was een gave van hun moeder,
Zoo zeker, als de hoogste kaart in 't spel;
Hun lust in bloed, ja, leerden zij van mij,
Zoo zeker als een bloedhond weet te pakken.
Nu, geef' mijn doen getuig'nis van mijn waarde.
Ik lokte uw broeders naar 't bedrieglijk hol,
Waar in het lijk van Bassianus lag;

Ik schreef den brief, dien toen uw vader vond;
Verborg, met Tamora en haar twee zoons
Verbonden, 't goud, dat in den brief vermeld was.
Ja, was er iets, dat gij bejamm'ren moet,
Waar ik de hand niet in had, u tot onheil?
'k Heb door bedrog uws vaders hand erlangd,
En toen ik die eens had, ging ik ter zij,
En kreeg een lachbui, dat mij 't hart schier berstte.
Ik tuurde door een muurspleet, toen hij voor
Zijn hand de hoofden kreeg van zijn twee zoons;
Ik zag zijn smart en moest zoo hartlijk lachen,
Dat mijn oog even nat was als het zijn;
En toen ik Tamora de grap beschreef,
Viel zij van louter pret bijna in zwijm,
En gaf mij voor 't verhaal wel twintig kussen.

Eerste Goth.

Kunt gij dit alles zeggen zonder blozen?

Aaron.

Ja, als een zwarte hond, naar 't spreekwoord zegt.

Lucius.

En doen die gruweldaden u geen leed?

Aaron.

Ja, dat ik er niet duizend meer bedreef.
Zelfs nu vloek ik den dag,—maar toch ik meen,
Niet vele zijn er door mijn vloek te treffen,—
Waarop ik geen opmerk'lijk kwaad bedreef;
Geen man versloeg of niet zijn dood beraamde;
Geen maagd verkrachtte of 't plan er niet toe smeedde;
Geen eerlijk man betichtte en meineed zwoer;
Geen haat ten doode bij twee vrienden zaaide;
Het vee van armen niet den nek liet breken,
In schuur en schelf bij nacht den brand niet stak,
En de' eig'naars toeriep: "Bluscht hem met uw tranen!"
Vaak groef ik dooden uit hunne graven op,
En zette ze aan de deuren van hun vrienden
Rechttop, juist als het leed schier was vergeten,
En sneed, gelijk in boomschors, in hun huid
Dan in Romeinsche letters met mijn dolk:
"Uw droef'nis sterve niet, al ben ik dood."
O meer dan duizend gruweldaden deed ik,
Zoo lucht van hart als iemand vliegen doodt;
En niets doet mij zoo innig leed, dan dat
Ik niet er nog tien duizend meer kan doen.

[115]

Lucius.

Omlaag weer met dien duivel, want hem wacht
Een erger dood; het hangen is te zacht.

Aaron.

'k Wilde, als er duivels zijn, een duivel wezen,
En leven, branden in 't onbluschlijk vuur,
Had ik slechts uw gezelschap in de hel
Om u te mart'len met mijn bitt're tong.

150

Lucius.

Stopt hem den mond en laat hem niet meer spreken.

(Een Goth komt op.)

Goth.

Daar is een afgezant uit Rome, heer;
Hij wenscht bij u te worden toegelaten.

Lucius.

Hij trede voor ons.

(ÆMILIUS komt op.)

Welkom, Æmilius, wat is 't nieuws uit Rome?

Æmilius.

U, Lucius, en u, oversten der Gothen,
Groet de Romeinsche keizer door mijn mond;
Hij, hoorend, dat gij in de wapens staat,
Vraagt in uws vaders huis een mondgesprek;
En zoo gij vordert, dat hij gijz'laars stelt,
Dan worden zij terstond u toegezonden.

Eerste Goth.

Wat zegt ons legerhoofd?

Lucius.

Æmilius, zoo de keizer aan mijn vader
En mijn oom Marcus goede borgen zendt,
Dan komen wij.—Trekt voort!

(Allen af.)

Tweede Tooneel.

R o m e . *Het voorplein van TITUS' huis.*

TAMORA, DEMETRIUS en CHIRON *komen op, vermomd.*

Tamora.

Aldus, in deze vreemde, somb're dracht,
Bezoek ik Andronicus nu, en zeg,
Dat ik de Wraak ben, uit de hel gezonden,
Om voor zijn jammer met hem recht te doen.
Klopt aan zijn boekvertrek; daar toeft hij, zegt men,
En broedt op plannen, vreemd en woest, van wraak;
Zegt hem, de Wraak kwam hier, om saâm met hem
Verderf op al zijn haters uit te storten.

(Zij kloppen aan.)

(TITUS komt op, boven.)

Titus.

Wie stoort mij in mijn overdenking? Is dit
Een kunstgreep om mijn deur mij te doen oop'nen,
Opdat mijn wraakbesluiten zoo vervlieden,
En al mijn peinzen zonder werking blijv'?
Gij dwaalt, want wat ik voorgenomen heb,—
Zie hier,—ik schreef het neer met bloedig schrift;
En wat ik schreef, zal worden uitgevoerd.

Tamora.

Titus, om u te spreken kwam ik hier.

Titus.

Neen, neen, geen woord! hoe kan ik sierlijk spreken,
Nu ik een hand voor mijn gebaren mis?
Gij zijt te zeer in 't voordeel, dus niets meer.

Tamora.

20 Zoo gij mij kendet, zoudt gij met mij spreken.

Titus.

Ik ben niet dol; ik ken u al te goed;
Dit tuig' deze arme stomp, dit roode schrift,
De voren hier, die leed en zorg mij groeven,
Dit tuig' de moede dag, de lange nacht,
En al mijn jammer, dat ik goed u ken
Als Tamora, de trotsche keizerin.
Is 't om mijn and're hand, dat gij hier komt?

Tamora.

Neen, weet, bedroefde, Tamora ben 'k niet;
Zij is uw vijandin, ik uw vriendin.
Ik ben de Wraak, die, uit de hel gezonden,
Den gier, die aan uw harte knaagt, zal stillen,
Uw haters straffen zal met strenge wraak.
Kom af, en heet mij welkom aan het daglicht;
Pleeg over moord en doodslag met mij raad.
Geen schuilplaats is er en geen diepe grot,
Geen tastbaar duister en geen dompig dal,
Waar vloek'bre moord of vrouwenkracht, vol angst,
Zich bergen kunnen, of ik vind hen daar;
En galm mijn schrikb'ren naam hun in het oor:
Wraak, die den boozen zondaar sidd'ren doet.

Titus.

Zijt gij de Wraak? en hier tot mij gezonden
Ter martelstraf voor wie mijn vijand is?

Tamora.

Ik ben het; kom dus af en heet mij welkom.

Titus.

Doe mij een dienst dan, eer ik tot u kom.
'k Zie Moord en Vrouwenkracht daar aan uw zijde;
Zoo toon mij nu, dat gij de Wraak zijt:
Doorsteek hen of verplet hen met de raad'ren
Uws wagens, en ik kom en word uw waag'naar,
En jaag met u onstuimig door 't heelal.
Schaf u twee schoone rossen aan, gitzwart,
Om uw wraakgier'gen wagen vaart te geven
En moord'naars in hun holen op te sporen;
Is dan uw wagen van hun hoofden vol,
Dan stijg ik af en draaf ter zij van 't wiel,
Gelijk een lage knecht, den ganschen dag,
Van Hyperions opkomst in het oosten,
Tot hij verzinkt, verdwenen is in zee;
En dag op dag doe ik dit zware werk,
Verdelgt gij hen daar, Vrouwenkracht en Moord.

[116]

Tamora.

Zij zijn mijn dienaars, volgen mij alom.

Titus.

Uw dienaars? zij? en hoe is dan hun naam?

Tamora.

Zij heeten Vrouwenkracht en Moord, want weet:
Zij nemen wraak op zondaars van dien aard.

Titus.

Ach, ik dacht hen de zoons der keizerin,
En u hun moeder; doch wij aardsche wezens
Zien met armzaal'ge, dwaas bedriegende oogen.
O, lieve Wraak, thans kom ik tot u af;
En zoo ééns arms omhelzing u volstaat,
Dan wil ik u terstond er mee omarmen.

69

(TITUS boven af.)

Tamora.

Zóó met hem om te gaan past bij zijn waanzin.
Wat ik nu uitdenk voor zijn dolle vlagen,
Steunt gij dat, zet het voort door wat gij zegt;
Want hij gelooft nu vast, dat ik de Wraak ben;
En daar die waan hem lichtgeloovig maakt,
Doe ik hem Lucius, zijnen zoon, ontbieden;
Is bij een feestmaal die in mijn bereik,
Dan vind ik wel een sluwe list om fluks
De licht verdwaasde Gothen te verstrooien,
Of wel, hen tot zijn vijanden te maken,
Daar komt hij, ziet; nu speel ik weer mijn rol.

(TITUS komt weder op, beneden.)

Titus.

Lang was ik raad'loos en alleen om u.
Wees welkom, Furie, aan mijn weevol huis!—
Gij, Vrouwenkracht en Moord, weest ook recht welkom!—
O, wat gelijkt gij op de keizerin,
Gij op haar zoons! Een Moor alleen ontbreekt;—
Kon heel de hel zoo'n duivel u niet leev'ren?
Want als de keizerin een voet verzet,
Dan heeft zij,—'k weet het goed,—een Moor steeds bij zich;
En zoo gij haar naar waarheid voor wilt stellen,
Dan moet er zulk een duivel bij u zijn.
Maar toch ook welkom zoo! Wat valt te doen?

Tamora.

Wat, Andronicus, wilt gij, dat wij doen?

Demetrius.

Wijs mij een moord'naar; 'k reken met hem af.

Chiron.

Wijs mij een schurk, die vrouwenkracht bedreef,
En ik ben hier, opdat de wraak hem treff'.

Tamora.

Wijs mij een duizendtal, dat u gekrenkt heeft,

En ik neem op hen allen felle wraak.

Titus.

Zie dan in Rome's booze straten rond,
En vindt ge een man daar, die op u gelijkt,
Doorsteek hem, lieve Moord; hij is een moord'naar.—
Ga gij met hem;—en hebt gij het geluk,
Dat gij een ander vindt, die u gelijkt,
Doorsteek hem, Vrouwenkracht; 't is een verkrachter.—
Ga gij met hen; gij vindt aan 's keizers hof
Een keizerin, verzelschapt van een Moor;
Aan uw gedaante kunt gij licht haar kennen,
Want zij gelijkt van top tot teen op u;
Ik bid u, breng hen gewelddadig om;
Zij deden mij geweld aan en de mijnen.

Tamora.

110 Uw voorschrift was recht goed; wij zullen 't doen.
Maar thans behage 't u, goede Andronicus,
Naar Lucius, uwen dapp'ren zoon, te zenden,
Die tegen Rome een Gothenleger aanvoert,
En hem ten feestmaal in uw huis te nooden;
Dan wil ik, als hij neerzit aan uw disch,
De keizerin er brengen met haar zoons,
Den keizer zelf, elk, die uw vijand is;
Zij zullen knielend u genade vragen,
En dan stilt gij aan hen uw toornig hart.
Wat antwoordt Andronicus op dit voorstel?

Titus.

Marcus, mijn broeder!—de arme Titus roept.

(MARCUS komt op.)

Ga, lieve Marcus, naar uw neef, naar Lucius;
Vraag bij de Gothen, waar hij is, en zeg hem,
Dat ik hem spoedig bij mij wensch te zien,
Verzeld van enk'len der voornaamste Gothen;
Hij leeg're zijne krijgers waar zij zijn.
Meld, dat de keizer, met de keizerin,
Eet in mijn huis, en hij met hen moet spijzen.
Doe dit om mijnentwil; zoo doe ook hij,
Als hem zijns ouden vaders leven lief is.

Marcus.

Ik zal het doen en spoedig ben ik weer.

(MARCUS af.)

Tamora.

Nu ga ik weg van hier, maar tijd terstond
Voor u aan 't werk, en neem mijn dienaars mede.

Titus.

Neen, neen, laat Vrouwenkracht en Moord bij mij;
Of anders roep ik nog mijn broeder weer,
En houd mij voor mijn wraak alleen aan Lucius.

Tamora

(ter zijde tot haar zoons). Wat zegt gij, knapen? wilt gij bij
hem blijven,
Terwijl ik aan den keizer melden ga,
Hoe ik in onze ontworpen scherts geslaagd ben?

Viert gij zijn luimen, vleit hem, houdt hem bezig,
En toeft bij hem, totdat ik wederkeer.

Titus

(ter zijde). 'k Heb hen herkend, al wanen zij mij dol,
En ik verstrik hen in hun eigen plannen,
Die vloekb're twee helhonden en hun moêr.

Demetrius.

Het zij zoo, moeder; ga en laat ons hier.

Tamora.

Vaar, Andronicus, wel; de Wraake tracht,
Wat vijand is, te leev'ren in uw macht.

Titus.

Ik weet, dit doet gij; lieve Wraak, vaarwel!

(TAMORA af.)

Chiron.

Spreek, oude man, welk werk hebt gij voor ons?

Titus.

Geduld maar! ik heb werks genoeg voor u.—
Publius, kom hier! komt, Cajus, Valentinus!

(PUBLIUS en Anderen komen op.)

Publius.

Wat is uw wensch?

Titus.

Spreek, kent gij deze twee?

Publius.

155 Ik meen, het zijn de zoons der keizerin,
Demetrius en Chiron.

Titus.

Wat, Publius! o foei, foei! nu dwaalt gij zeer;
Deze een heet Moord, die ander Vrouwenkracht;
En daarom, boeit hen, beste Publius, boeit hen;
Gij Cajus, Valentinus, grijpt hen aan;
Dit uur, hoe vaak hebt gij 't mij hooren wenschen!
Nu is het daar; dus boeit hen stevig; stopt
Den mond hun, als zij schreeuwen willen.

(TITUS af.—PUBLIUS en de Overigen grijpen CHIRON en DEMETRIUS en boeien hen.)

Chiron.

Schurken,
Laat af, wij zijn de zoons der keizerin.

Publius.

Juist daarom doen wij, wat bevolen werd.—
Stopt hun den mond, dat zij geen woord meer spreken.
Is hij geboeid? Zorgt, dat gij stijf hem knevelt!

(TITUS komt terug, met LAVINIA, hij met een mes, zij met een bekken.)

Titus.

Lavinia, zie, geboeid zijn uw belagers.—
Stopt hun den mond, dat zij geen woord mij zeggen,
Maar zelve luist'ren naar mijn schrikb're taal.—
Gij schurken, Chiron en Demetrius,
Dit is de bron, door u met vuil besmet,
De lieve zomer, door uw vorst bedorven.
Gij dooddet haar gemaal, en voor die wandaad
Verloren twee van hare broeders 't hoofd,
En ik de hand; een scherts, waarom gij lachtet.
De tong en beide handen, en,—wat kostb'rer
Dan tong of hand is,—de onbevleete reinheid,
Ontmenschte schurken, hebt gij haar ontroofd.
Wat zoudt gij zeggen, als ik u liet spreken?
Gij kondt uit schaamte geen genade vragen.
Hooft, schurken, hoe ik u te mart'len denk.
'k Hield één hand om uw kelen af te steken,
Terwijl Lavinia met haar stompen 't bekken
Zal houden, dat uw schuldig bloed ontvangt.
Gij weet, uw moeder wenscht bij mij te spijzen;
Zij noemt zich Wraak en mij houdt zij voor dol.—
Hooft, schurken! uw gebeent' maal ik tot stof,
En 'k meng daarvan en van uw bloed een deeg,
En uit dit deeg maak ik pasteienkorsten,
En bak van uwe hoofden twee pasteien;
Dan zal die slet, uw eervergeten moeder,
Als de aarde doen, verslindend wat zij voortbracht.
Dit is het feestmaal, waar ik haar op noodde,
Dit het gerecht, waaraan zij smullen zal.
Mijn kind leed erger smaad dan Philomela,
En erger zij mijn wraak dan Procne's wraak.
En nu, hier met uw kelen!—

(Hij snijdt hun kelen af.)

Kom, Lavinia;
Vang gij dit bloed nu op, en als zij dood zijn,
Wil ik hun beend'ren malen tot fijn stof,
Het mengen met dit walg'lijk nat, en dan
Laat ik hun hoofden bakken in dat deeg.—
Komt, komt, dat nu een elk volijv'rig zij
Voor dit onthaal, dat gruw'lijker moog' blijken
En bloediger dan der Centauren feest.
Vlug, draagt hen binnen; ik speel nu voor kok,
Opdat zij klaar zijn, als hun moeder komt.

Derde Tooneel.

Aldaar. Een open gebouw in TITUS' tuin.

LUCIUS, MARCUS en Gothen komen op, met AARON als gevangene. Er staat een tafel gereed voor een feestmaal.

Lucius.

Oom Marcus, daar mijn vader het verlangt,
Dat ik naar Rome kom, vind ik dit goed.

Eerste Goth.

En wij met u; geschiede wat er wil.

Lucius.

Goede oom, bewaar dien woesten Moor hier binnen,
Dien fellen tijger, dien gevloekten duivel.
Laat hem geen voedsel reiken; kluister hem,
Tot hij voor 't oog der keizerin gevoerd wordt,
Om van haar booze daden te getuigen.
Draag zorg, dat de verholen vrienden sterk zijn;
De keizer heeft niets goeds voor, naar ik vrees.

Aaron.

Een duivel fluist're vloeken mij in 't oor,
En help' mijn tong, dat zij met kracht het gif
Van mijn door wrok gezwollen hart moog' uiten!

[118]

Lucius.

Van hier, bloedgier'ge hond, vervloekte schurk!—
Gij mannen, helpt onze' oom; voert hem naar binnen!—

(De Gothen met AARON af.—Trompetgeschal.)

Dat schallen meldt, dat daar de keizer is.

(SATURNINUS en TAMORA komen op, met Tribunen, Senatoren en Anderen.)

Saturninus.

Wat! heeft de hemel meer dan ééne zon?

Lucius.

Waar dient het toe, dat gij uzelf de zon noemt?

Marcus.

Gij Rome's keizer, en gij neef, laat af;
Wat u verdeelt, moet kalm besproken worden.
Het gastmaal is gereed, dat zorgvol Titus
Heeft aangericht tot goed en eervol einde,
Voor Rome's eendracht, vrede, vriendschap, heil;
Treedt, bid ik, nader, neemt uw plaatsen in.

Saturninus.

Dat zij zoo, Marcus.

(Muziek van hobo's. De Gasten nemen plaats.)

(TITUS komt op, als kok gekleed, verder LAVINIA, gesluierd, de jonge LUCIUS, en Anderen. TITUS plaatst de schotels op tafel.)

Titus.

Wees welkom, vorst; wees welkom, keizerin; 26
Welkom, krijgshafte Gothen; welkom, Lucius;
En welkom, allen! Zij 't onthaal eenvoudig,
't Zal voedzaam zijn; ik bid u dus, tast toe.

Saturninus.

Waarom in zulk een kleeding, Andronicus?

Titus.

Ik wilde zeker zijn, dat mijn onthaal

U en uw keizerin zou waardig zijn.

Tamora.

Wij zijn, goede Andronicus, u recht dankbaar.

Titus.

Dit waart gij wis, vorstin, zaagt ge in mijn hart.
Mijn heer en keizer, zeg mij eens uw oordeel:
Was 't wèl gedaan, dat eens Virginius heftig
Met eigen rechterhand zijn dochter doodde,
Wijl zij verkracht, onteerd was en bezoedeld?

Saturninus.

Ja, Andronicus.

Titus.

En uw reed'nen, heer?

Saturninus.

Zoo overleefde zij haar schande niet,
Vernieuwde door haar leed niet steeds zijn jammer.

Titus.

Een sterke, machtige en voldoende grond;
Een voorbeeld, een vermaan, een ware volmacht
Voor mij, onzaal'ge, om evenzoo te doen.—
Sterf, sterf, Lavinia, en uw smaad meteen;
Vaar' met uw smaad uws vaders kommer heen!

(Hij doodt LAVINIA.)

Saturninus.

Wat doet gij daar, gij onmensch, meer dan wreed?

Titus.

Haar doodde ik, om wier lot ik blind mij kreet.
'k Ben even weevol als Virginius was,
En heb wel duizendmaal meer grond dan hij
Tot zulk een wandaad;—en ze is nu gedaan.

Saturninus.

Wat! werd ze onteerd? O meld mij, wie dit deed!

Titus.

(tot SATURNINUS.) Neem nog wat spijs!—
(Tot TAMORA.) Ga voort, uw hoogheid, eet!

Tamora.

Waarom versloegt ge uw een'ge dochter dus?

Titus.

Niet ik, 't was Chiron met Demetrius;
Die hebben haar onteerd, de tong ontruikt;
Door hen ging ze onder naamloos wee gebukt.

Saturninus.

Ga, haal hen, stel hen voor ons, en terstond.

Titus.

Zij zijn daar beide' in die pastei; hen vond
Hun moeder pas een lekk're spijs; zij at,
Wat ze in haar schoot eens droeg, heeft liefgehad.
't Is waar, 't is waar, dit tuig' mijn scherpe dolk.

(Hij doodt TAMORA.)

Saturninus.

64 Sterf, dolle schurk; die vloekdaad krijg' haar loon!

(Hij doodt TITUS.)

Lucius.

Daar vloeit mijns vaders bloed; dat duldt geen zoon!
Hier hebt gij dood voor dood en loon voor loon!

(Hij doodt SATURNINUS. Groote opschudding. MARCUS, LUCIUS en Anderen bestijgen de trappen voor TITUS' huis.)

Marcus.

Ontstelde mannen, Rome's volk en zonen,
Verstrooid door 't oproer als een vogelzerm,
Dien wind en stormgeloel uiteen doen spatten,
Laat mij u leeren, die verspreide halmen
Op nieuw tot ééne garve saam te voegen,
Die stukgereten leden tot één lijf,
Opdat niet Rome een vloek zij voor zichzelf,
En zij, voor wie zoo groote rijken buigen,
Niet, als een arm verstoot'ling, zonder hoop,
Tot eeuw'gen smaad de hand sla aan zichzelf.
Doch zoo mijns winters sneeuw, mijn diepe groeven,
Eerwaarde borgen voor mijn rijpe ervaring,
U niet bewegen naar mijn woord te luist'ren,—
(Tot LUCIUS.) Spreek, Rome's vriend, als onze stamheer
eens,
Toen hij met plechtige' ernst aan 't luist'rend oor
Der ademlooze, liefdekranke Dido
't Verhaal deed van die gruwelnacht des brands,
Waar in der Grieken sluwheid Troje nam;
Meld, welke Sinon 't oor ons heeft betooverd,
En wie 't noodlottig werktuig hier bracht, dat
Ons Troje, ons Rome burgerwonden sloeg.
Mijn hart is niet uit staal of steen gevormd,
En al ons bitter wee kan ik niet uiten;
Een tranenvloed zou mijne taal verdrinken,
En mijne stem zou breken, ja, juist dan,
Als zij u smeeke moest goed toe te luist'ren
En uwe zachte deernis ons te schenken.
Hier staat een veldheer, die 't verhaal moog' doen;
Uw hart zal snikken, weenen als gij 't hoort.

[119]

Lucius.

Dan, eed'le hoorders, zij u thans bericht:
Die vloekb're Chiron en Demetrius,
Zij waren 't, die des keizers broeder moordden,
Zij waren 't ook, die onze zuster schonden.
Voor hunne gruw'len stierven onze broeders,
Werd onzes vaders diepe smart gehoond,
Hem door bedrog die brave hand ontfutseld,

Die staâg voor Rome's roem gestreden had,
 Haar vijanden ten grave had gezonden,
 En eind'lijk ik, ikzelf, met smaad verbannen,
 En Rome's poorten weenend uitgedreven,
 Om hulp bij Rome's vijanden te zoeken,
 Die hunnen haat verdronken in mijn tranen,
 Met open armen mij als vriend omhelsden.
 En ik ben 't, de uitgestoot'ne,—weet dit, vrienden,—
 Die Rome's welzijn redde met mijn bloed,
 En 's vijands zwaard afkeerde van haar borst,
 Zijn staal een scheê gaf in mijn waagziek lijf.
 Gij allen weet, dat ik geen pocher ben;
 Litteekens mogen stom zijn, toch getuigen
 De mijne, dat ik zuiv're waarheid spreek.
 Doch stil! mij dunkt, te verre dwaal ik af,
 Mijn luttel doen zoo roemend;—o, vergeeft,
 Elk prijst, is hem geen vriend nabij, zichzelf.

Marcus.

Nu is 't aan mij, te spreken. Ziet dit kind;
 Aan dezen knaap schonk Tamora het leven;
 De telg is 't van een godvergeten Moor,
 Den hoofdontwerper, smeder dezer jamm'ren.
 De booswicht is in Titus' huis nog levend,
 En moet getuigen, dat dit waarheid is.
 Gij, oordeelt nu, wat reden Titus had
 Om al dit onuitspreek'lijk leed te wreken,
 Dat meer is, dan een mensch ooit dragen kan.
 En nu gij alles weet, spreekt nu, Romeinen:
 Is iets door ons misdreven? Toont ons dit,
 En van de plaats, waar gij ons hier ziet staan,
 Zal 't luttel overschot der Andronici
 Voorover, hand in hand zich nederstorten,
 Op 't ruw gesteente zich het brein verplett'ren
 En saam een einde maken aan hun stam.
 Romeinen, spreekt! en is 't uw welgevallen,
 Ziet mij en Lucius, hand in hand, hier vallen.

Æmilius.

Neen, kom! eerwaardige Romein, en stell'
 Veeleer uw hand ons onzen keizer voor,
 Den keizer Lucius; want ik weet, met mij
 Roept elk, als ik: "Dat Lucius keizer zij!"

Allen.

Heil, Lucius, heil! heil, Rome's eed'le keizer!

(LUCIUS, MARCUS *en de Overigen dalen af.*)

Marcus

(*tot eenige Dienaars*). Gaat thans in 't rouwhuis van den
 ouden Titus,
 En sleur dien godvergeten Moor hierheen,
 Opdat een ongehoorde marteldood
 Als straf bepaald zij voor zijn gruw'lijk leven.

(*Eenige Dienaars af.*)

Allen.

Heil, Lucius, heil! heil, Rome's eed'le keizer!

Lucius.

Romeinen, dank! en, goden, hoort mijn beê,
 Dat ik genezing brenge en heil na wee!—

Doch lieve vrienden, gunt mij thans nog rust;
Eerst eischt natuur van mij een zwaren plicht.—
Wijkt gij terug;—maar, oom, treed nader, pleng
Meê vrome tranen dezen doode.—Ontvang

(Hij kust TITUS.)

Mijn warmen kus op uw koudbleeke lippen,
Op uw bebloede wang mijn weemoedsdruppels,
Als laatste trouwe hulde van uw zoon.

Marcus.

159 O traan voor traan en liefdekus voor kus
Biedt hier uw broeder Marcus aan uw lippen;
O waar' hun som, die ik betalen moest,
Ontelbaar, eindloos, toch betaalde ik die!

Lucius.

Kom, knaap, kom hier, en leer van ons, hoe liefde
In tranen smelt. Grootvader had u lief,
En vaak liet hij u dansen op zijn knie,
Zong u in slaap, zijn trouwe borst als kussen;
En vele dingen heeft hij u verteld,
Geschikt en juist gekozen voor uw jonkheid;
Herdenk dit en vergiet, als minnend kind,
Dan een'ge droppen uit uw teed're bron,
Want vriendlijk heeft natuur als wet gesteld,
Dat in het leed een vriend zijn vriend verzelt;
Zeg hem vaarwel, vertrouw hem aan zijn graf,
Bewijs dien liefdeplicht en neem dan afscheid.

De jonge Lucius.

Grootvader! ach, grootvader! o, hoe gaarne
Stierf ik, zoo gij dan weer herleven mocht!
O god! door 't weenen kan ik niets meer zeggen;
Ik stik in tranen, open ik den mond.

(De Dienaars komen terug, met AARON.)

Een Romein.

Staakt, treurende Andronici, thans uw rouwklacht!
Maar spreekt het vonnis van den onverlaat,
Die al deez' gruweldaden heeft verwekt.

Lucius.

Begraaft hem tot de borst om te verhong'ren;
Zoo sta hij vast, en woede, en schreeuwe om spijs;
Zoo iemand hem verkwikt, hem deernis toont,
Die sterft voor deze schuld. Dit is ons vonnis;
Zorgt, dat hij goed in de aard bevestigd wordt.

[120]

Aaron.

O, waarom zouden wrok en woede zwijgen?
Ik ben geen kind, dat ik met laf gebed
De gruw'len zou betreuren, die ik deed.
Tien duizend erg're dan ik ooit bedreef,
Zou ik begaan, zoo ik naar lust kon hand'len;
En deed ik één goed werk in heel mijn leven,
Dan is het dit, wat mij van harte rouwt.

Lucius.

Den keizer mogen trouwe vrienden halen
En in zijns vaders graf ter aard bestellen.

Mijn vader en Lavinia voeren wij
Terstond naar 't grafgewelf van ons geslacht.
Aan Tamora, de felle tijgerin,
Wordt uitvaart, noch gevolg in rouwgewaad,
Noch klokgebrom gegund; werpt haar in 't veld
Aan 't wild gedierte en 't roofgevogelt' voor.
Beestachtig was haar leven, zonder deernis;
Zij vinde na den dood bij niemand deernis.
Voert Aaron nu ter straf, den vloek'bren Moor,
Die de oorsprong was van al ons naamloos wee;
Dan reeg'len wij den staat, zoodat voor goed
Een ramp en nood als deze zijn verhoed.

(Allen af.)

[Inhoud]

Aanteekeningen.

De oudste uitgave van Titus Andronicus, die tot ons gekomen is, dagteekent van het jaar 1600. De titel dezer quarto-uitgave luidt als volgt: *The most lamentable Romaine Tragedie of Titus Andronicus. As it hath Sundry times beene playde by the Right Honourable the Earle of Pembroke, the Earle of Darbie, the Earle of Sussex, and the Lorde Chamberlaine theyr Seruants. At London, Printed by J. R. for Edward White, 1600.* Van de vier genoemde tooneelgezelschappen is het laatste dat, waar Shakespeare zelf deel van uitmaakte. De tekst is vrij nauwkeurig te noemen.

Een tweede uitgave in quarto verscheen in 1611; zij noemt op den titel alleen het tooneelgezelschap van Shakespeare: *As it hath sundrie times beene playde by the Kings Maiesties Seruants*, en wijkt overigens niet noemenswaard van de vorige af. Deze uitgave schijnt ten grondslag gelegd te zijn aan den druk, toen het stuk in de folio-uitgave der gezamenlijke tooneelwerken van Shakespeare, van 1623, werd opgenomen. Bij laatstgenoemden afdruk vindt men echter afwijkingen, waarschijnlijk door vergelijking met het handschrift, dat bij het tooneelgezelschap berustte, en zelfs een geheel tooneel, het tweede van het derde bedrijf, dat in geen der beide quarto-uitgaven voorkomt. Dit tooneel, dat de handeling niet vooruitbrengt, werd waarschijnlijk bij de vertooning weggelaten en daarom niet in de quarto-uitgaven opgenomen; dat het niet later bijgevoegd werd, maar reeds dadelijk een deel uitmaakte van het stuk, is onbetwifelbaar.

Op den titel der quarto-uitgaven wordt de naam des dichters niet genoemd, maar dit is niets vreemds in dien tijd; in de eerste uitgaven van den Richard II, Richard III, Hendrik IV (eerste deel), Hendrik V, Romeo en Julia is evenzoo de naam van Shakespeare weggelaten. Dat de vrienden en kunstgenooten des dichters, Heminge en Condell, die de folio-uitgave van 1623 bezorgden, dit stuk, onder den titel van *The lamentable Tragedie of Titus Andronicus*, onder de treurspelen van Shakespeare opnamen, mag een bewijs gerekend worden, dat Sh. en geen ander de schrijver is.

Hier is ondertusschen nog een ander en opmerkelijk bewijs voor aan te halen. Een tijdgenoot, en waarschijnlijk een goede bekende van Shakespeare, een man, met de letterkunde van zijn tijd welvertrouwd, Francis Meres, schreef,—en niet in een later tijdperk van Sh.'s leven, maar reeds in 1598,—dat Sh. uitblonk in het schrijven van tragedies en haalde als bewijzen daarvan aan: “zijn Richard II, Richard III, Hendrik IV, Koning Jan, Titus Andronicus, en zijn Romeo en Julia”. Francis Meres noemt dus zeer bepaald Shakespeare als schrijver van den Titus Andronicus.

Daar de woorden van Meres van veel belang zijn voor de dagteekening van eenige der oudste stukken van Sh., moge hier, in de aanteekeningen van Sh.'s oudste stuk, zijn getuigenis woordelijk aangehaald worden. Het is te vinden in zijn: *Palladis Tamia, Wits Treasury: being the Second Part of Wits Commonwealth.* London 1598.

“As the soule of Euphorbus was thought to live in Pythagoras, so the sweet worthie soule of Ovid lives in mellifluous and honey tongued Shakespeare; witnes his Venus and Adonis, his Lucrece, his sugred sonnets among his private friends.

As Plautus and Seneca are accounted the best for comedy and tragedy among the Latines, so Shakespeare among the English is the most excellent in both kinds for the stage; for comedy witnes his Gentlemen of Verona, his Errors, his Loue

[121]

Labours Lost, his Loue Labours Wonne,—waarmee “Eind goed, Al goed” moet bedoeld zijn,—his Midsummer Night Dreame, and his Merchant of Venice; for tragedy, his Richard the 2, Richard the 3, Henry the 4, King John, Titus Andronicus, and his Romeo and Juliet.

As Epius Stolo said that the muses would speake with Plautus tongue, if they would speake Latin, so I say that the muses would speake with Shakespeare fine filed phrase, if they would speake English.”

Hieruit blijkt tevens, dat de Titus Andronicus reeds in 1598 geschreven en ten tooneele gebracht was. Maar het stuk is zeker ouder. In 1691 werd door zekeren *Gerald Langbaine* uitgegeven een *Account of the English Dramatick Poets*; daarin wordt gewag gemaakt van een uitgave van *Titus Andronicus* in quarto, van 1594, waarvan thans geen exemplaar meer bekend is. Dat zijn mededeeling juist kan zijn, en hij zulk een exemplaar kan gezien hebben, blijkt uit het register van het boekhandelaars-gilde, waarin, op den datum van 6 Februari 1593, ten behoeve van *John Danter* is ingeschreven: “*A booke entitled a noble Roman Historye of Titus Andronicus.*” Op deze inschrijving volgt: “*Entered also unto him, by warrant from Mr. Woodcock, the ballad thereof.*” De ballade, die, volgens deze inschrijving, van het tooneelstuk of de geschiedenis gedrukt werd, is hoogstwaarschijnlijk dezelfde, die door *PERCY* in zijn *Reliques of Ancient English Poetry* onder den titel van “*The Lamentable and Tragical History of Titus Andronicus*” is medegedeeld en ontleend is uit een oude gedichtenverzameling zonder datum. (Ook in *Delius Sh.-uitgaaf* is zij afgedrukt.) Dat zij *na* het tooneelstuk gedicht is, kan uit de eenvoudige lezing blijken; er wordt bij voorbeeld in gesproken van het pijlen-schieten door Titus Andronicus, wat zonder de kennis van het populaire tooneelstuk geheel onverststaanbaar zou zijn.

De Titus Andronicus moet dus vóór Febr. 1593 geschreven zijn. Een opmerking van *Ben Jonson* noopt ons verder, het stuk voor nog eenige jaren ouder te houden. Deze zegt in het voorspel van zijn blijspel “de Bartholomeüs-mis”, *Bartholomew Fair*, dat in 1614 werd opgevoerd: “*He that will swear Jeronimo and Andronicus are the best plays yet, shall pass unexcepted at here, as a man, whose judgment shows it is constant, and hath stood still these five-and-twenty or thirty years.*” Hier wordt dus Titus Andronicus in één adem genoemd met *Thomas Kyd’s Jeronimo*,—waarmede de Spaansche tragedie, *the Spanish tragedy or Hieronymo is mad again*, bedoeld is,—en gezegd, dat hij, die deze twee stukken nog voor de beste houdt, vijf en twintig of dertig jaren in smaak ten achteren is. Zijn die 25 jaar letterlijk op te vatten, dan is Titus Andronicus van het jaar 1589, misschien nog enkele jaren vroeger. Bedenken wij nu, dat Shakespeare in April 1564 geboren werd te Stratford aan den Avon, er in zijn 20ste jaar (Nov. 1582) trouwde, er in 1583 een dochter kreeg en in 1585 tweelingen, dan zal hij op zijn vroegst in laatstgenoemd jaar naar Londen gekomen zijn en zich aan het tooneel verbonden hebben. Dat hij het handschrift niet van Stratford heeft medegebracht, maar dat het stuk geschreven is, nadat *Sh.* met de tooneelwereld bekend was geworden, is buiten allen twijfel. Op zijn allervroegst kan het stuk dus in 1586 geschreven zijn, doch waarschijnlijk is het eerst twee of drie jaar later gereed gekomen. Met het oog op andere stukken zal het echter niet veel later dan 1589 voltooid zijn, toen Shakespeare 25 jaar telde; veel vroeger kan men het ook niet stellen, daar de dichter zich tooneelkennis heeft moeten eigen maken. Men mag onderstellen, dat hij zich in het landstadje Stratford door opmerkzaamheid de uitgebreide en nauwkeurige kennis van dieren, planten en natuurverschijnselen heeft verworven, waarvan zijn werken blijk geven, en verder slechts uit enkele boeken, den bijbel b.v., *Holinshed’s kroniek*, *Ovidius’ Metamorphosen*¹, zijn kennis verrijkt heeft, maar dat hij zijn bedrevenheid in de letterkunde en in allerlei vakken van wetenschap, zijn inzicht in maatschappelijke toestanden, zijn diepe menschenkennis vooral in Londen heeft opgedaan. Daar, in de tooneelwereld verkeerende, kon hij eerst tot het schrijven van een tooneelwerk komen, en geen wonder, dat de jeugdige dichter een stof koos, die in overeenstemming was met den smaak van het publiek en van zijn tijd. De fabelachtige geschiedenis van Titus Andronicus was ongetwijfeld niet nieuw en waarschijnlijk uit een novelle aan het publiek welbekend, want zulke verhalen, in verzamelingen vereenigd, werden toen ter tijd vlijtig gelezen. Er is ons geen novelle van Titus Andronicus bewaard gebleven, maar dat zij bestaan moet hebben, blijkt uit de novellen-verzameling van *Painter*, *The Palace of Pleasure* geheeten; in het tweede deel er van, dat in 1567 het licht zag, wordt in het voorbijgaan van Titus en meer bepaald van Tamora’s wreedheid gewag gemaakt. Meer dan één voorbeeld kon aan Shakespeare de overtuiging geven, dat deze stof hem een dankbaar onderwerp zou wezen; met dergelijke toneelstukken was het publiek hooglijk ingenomen. Een voorbeeld leveren ons twee stukken van den boven reeds genoemden *Thomas Kyd*: deze trad in 1588 op met een stuk *Hieronymo* of *Jeronimo*, en eenigen tijd later met zijn Spaansche Tragedie, ook genaamd *Hieronymo is mad again*, waarin Hieronymo dol wordt om het verlies van zijn zoon. Dit laatste stuk vond toen ter tijd een buitengewonen bijval en bleef, evenals de Titus Andronicus, wel vijf en twintig of dertig jaar bij het publiek zeer geliefd, zooals onder andere uit de ergernis van

Ben Jonson blijkt.—Er is een groote overeenkomst tusschen den Titus Andronicus en den Jeronimo; in beide is de held een eerbiedwaardig grijsaard, die voor de groote diensten, door hem bewezen, met de mishandeling en den moord der zijnen beloond wordt, en die, om wraak te nemen op zijn belagers, genoodzaakt is zich als een waanzinnige voor te doen. De slachting, die in beide stukken aangericht wordt, is even groot; in beide blijven er van de hoofdpersonen slechts weinigen in leven.—Wil men hier nader van overtuigd worden, dan leze men slechts het slot van den Jeronimo, een epiloog, die door een geest wordt uitgesproken:

“Ay, now my hopes have end in their effects,
When blood and sorrow finish my desires.
Horatio murdered in his father’s bower;
Vile Serberine by Pedringano slain;
False Pedringano hang’d by quaint device;
Fair Isabella by herself misdone;
Prince Balthasar by Belimperia stabb’d;
The duke of Castille, and his wicked son,
Both done to death by old Hieronymo;
Then Belimperia fallen, as Dido fell;
And good Hieronymo slain by himself:
Ay, these were spectacles to please my soul.”

Zulk een stuk geeft den Titus Andronicus niets toe in bloederigheid. Het wordt bovendien nog opgeluisterd door een stomme vertooring, een pantomime, *dumb show*, een vreemde toevoeging aan een tooneelwerk, die toen zeer in zwang was; men vindt er gebruik van gemaakt in den Pericles, en in het tooneelstuk, dat Hamlet ten hove vertoonen laat.

Met de zoo even genoemde Spaansche tragedie van Kyd hadden vele toenmalige stukken overeenkomst, en Shakespeare schikte zich, bij het schrijven van zijn eersteling, naar den geest van zijn tijd; en niet alleen in de keuze van het onderwerp, maar ook in meerdere opzichten treedt hij in de voetstappen zijner voorgangers. Reeds hieruit zou kunnen blijken, dat de Titus Andronicus zijn eersteling was, doch men wordt hier nader van overtuigd, als men opmerkt, dat de dichter in den loop van het stuk vorderingen maakt, en dat het eerste bedrijf verreweg het zwakste van alle is. Na den Titus Andronicus begaf zich de dichter aan het schrijven van zijn Koning Hendrik VI, van welks drie deelen ook weder het eerste zwakker is dan de beide volgende. Wel volgde hij meer en meer zijn eigen weg en overtreffen zijn stukken die zijner tijdgenooten verre, maar bij alle verschil is er toch genoeg overeenkomst met de laatste op te merken, dat de in ellende wegstervende dichter Robert Greene, die zijn eigen tooneelwerken en die zijner vrienden reeds zag tanen voor Shakespeare’s luister, hem in 1592 niet geheel en al ten onrechte een “opkomeling” noemde, “gesierd met onze vederen.” Een nieuweling, die geen academische opleiding genoten had, stond in kennis niet bij hen ten achteren, behandelde dergelijke stoffen als zij, wist die met mythologische bloempjes op te sieren, schreef verzen, die niet minder goed klonken dan de hunne! Men zie hierover de aantekeningen in het derde deel op Koning Hendrik VI. Met Koning Richard III kan men rekenen, dat deze eerste periode van Shakespeare’s leven gesloten wordt, die, behalve de genoemde stukken, nog enkele blijspelen, verscheidene sonnetten en Venus en Adonis heeft opgeleverd.

De overeenkomst, die zoo even werd toegegeven, is echter meer schijnbaar dan wezenlijk, en bij nauwkeuriger toezien blijken de verschillen zeer belangrijk te zijn. Dit gezegde vereischt een nadere toelichting. Wanneer men den statigen gang der verzen, waarmede het eerste bedrijf begint, nagaat, dan zou men meenen, dat de versbouw van Marlowe wordt nagebootst, maar lezen wij verder, dan bemerken wij weldra, dat de dichter zich geen boeien laat aanleggen, dat het hem niet te doen is om de ooren zijner toehoorders met prachtig rollende verzen te vullen, maar dat hij verscheidenheid brengt in de rusten, het slepende einde der regels en zelfs afwijkingen van den gewonen versbouw niet schuw, kortom zijn stijl naar omstandigheden wijzigt. In dit opzicht gaat hij niet alleen verder dan Marlowe, maar ook verder dan Kyd, die wel is waar het majestueuze van Marlowe niet bereikt, maar meer verscheidenheid in zijn regels wist te brengen. Er moge nog aanmerkelijk verschil bestaan tusschen den versbouw van den Titus Andronicus en van Shakespeare’s latere stukken, wij kunnen toch reeds hier het streven naar eenvoudigheid en natuurlijkheid in de verzen ontdekken.

Dit zelfde geldt, wanneer men op de geheele uiting der gedachten let. Bij een stuk met een inhoud als Titus Andronicus moet de verleiding voor een jong dichter, om de personen in matelooze jammerklachten, in afgrijselijke wraakkreten te doen uitbarsten, zeer sterk geweest zijn, vooral in een tijd, dat zulk een taal door anderen gebezigd werd en blijkbaar in den smaak van het publiek viel. En toch, de jeugdige Shakespeare nam een zekere matiging in acht. Men oordeele: in een stuk, *Lust’s dominion* geheeten, dat wel eens, schoon ten onrechte, aan Marlowe is toegeschreven, komt ook een Moor voor, daar Eleazar geheeten; van dezen kan

men zeggen, dat hij spreekt op de manier van Koning Cambyzes (I K. Hendrik IV, II. 4. 425). Eleazar zegt:

“Now, Tragedy, thou minion of the night,
Rhamnusia, play-fellow, to thee I'll sing
Upon a harp made of dead Spanish bones,—
The proudest instrument the world affords—
When thou in crimson jollity shall bathe
Thy limbs as black as mine, in springs of blood
Still gushing from the conduit-head of Spain.
To thee that never blushest, though thy cheeks
Are full of blood, O Saint Revenge, to thee
I consecrate my murders, all my stabs,
My bloody labours, tortures, stratagems,
The volume of all wounds that wound from me,—
Mine is the stage, thine the tragedy.”

Men vergelijk hiermede de uitingen van den Moor Aaron en men zal Sh.'s streven naar eenvoud en natuurlijkheid erkennen.

De matiging, waarvan Shakespeare blijk geeft, mag inderdaad op prijs gesteld worden. Als Tamora's zoon Alerbus ter slachting wordt weggeleid, hooren wij slechts een enkelen uitroep van Tamora (I. 1. 130); als Titus zijn zoon Mucius in drift doorstoken heeft, zijn de woorden van Lucius (I. 1. 292) zeer eenvoudig en gematigd; hetzelfde moet gezegd worden van Lavinia's woorden tot Tamora (II. 3. 136), van Marcus' klacht bij het ontmoeten van de geschonden Lavinia (II. 4. 11. en volgg.). Als Titus' zoons ter dood geleid zijn en zijn verminkte dochter Lavinia tot hem gebracht wordt, barst hij uit in roerende jammerklachten, maar geen stroom van vloeken en verwenschingen komt er uit zijn mond (III. 1. 91); ja dit gebeurt zelfs niet, als hij zijn hand heeft opgeofferd om zijn zonen te redden; dan roept hij uit (III. 1. 207): “O, hier hef ik deze eene hand ten hemel” en zijn klacht is niet eens bovenmatig, maar wordt toch, als te overdreven, door zijn broeder gegispt. Als dan zijn zonen toch geslacht zijn en zijn jammer ten top is gevoerd, zegt hij (III. 1. 267) eenvoudig: “Ik heb geen tranen meer te storten over” en denkt eerst daarna aan wraak. Als Titus aan Tamora heeft medegedeeld, aan welk een gruwelijk maal zij zich te goed heeft gedaan (V. 3. 60), spaart de dichter ons de jammerkreten der rampzalige moeder; haar dood volgt oogenblikkelijk, evenals die van Titus en van Saturninus; een matiging, die men bij weinige dichters van zijn tijd zal aantreffen.

Dat wij in Titus Andronicus het werk bezitten van een echten dichter, blijkt bij het aandachtig lezen van het stuk telkens meer. De personen, die er in optreden, zijn geen tooneelpoppen, aan welke woorden in den mond worden gelegd, maar menschen van vleesch en bloed. Tamora is door de vereeniging van een doordringend en vlug verstand, door zelfbeheersching, heftige hartstochten en zedelijke verdorvenheid, een opmerkelijke schepping; haar levendige verbeelding leent haar bekoorlijkheid en uit haar mond vernemen wij echt dichterlijke taal; men zie slechts II. 3. 10-29, en in hetzelfde tooneel reg. 93-104; IV. 4. 81 en vlgg.; V. 1. 30 enz. Men ga verder het karakter en de handelingen van den ouden Titus na; men overwege, hoe de dichter den onmenschelijken duivel Aaron door een enkelen trek, de liefde voor zijn basterdkind (zie IV. 2. 175), tot een mensch gemaakt heeft, zoodat zijn straf er des te rechtvaardiger door wordt en belangstelling inboezemt; men herleze de woorden, waarmede Lucius zijn zoon aanmaant, om de nagedachtenis van den ouden Titus, van den beminrenden grootvader, in eere te houden, V. 3. 160 enz.;—en men zal tot de overtuiging komen, dat er geen redenen bestaan, om de meening te verdedigen, dat dit stuk al te onvolkomen is om een werk van den jeugdigen Shakespeare te kunnen wezen. Integendeel, een nauwkeurig onderzoek bevestigt veeleer de juistheid der verklaring van Francis Meres. Het blijkt dan tevens, dat dit treurspel een werk is uit één stuk, dat er geen enkele grond bestaat om er twee handen in aan te nemen; het is niet een ouder arbeid van een ander, waar Shakespeare eenige veranderingen in gemaakt heeft, maar wel degelijk zijn eigen stuk, dat door geen ander dichter zoo zou gemaakt zijn en waarin men den jeugdigen leeuw reeds aan zijn klauw herkent; de onvolkomenheden, die men er in opmerkt, zijn geen andere, dan men verwachten kan in het eerste werk van een jongen dichter, die, hoezeer hij later alle andere moge overschaduw hebben, toch ook een kind van zijn tijd geweest is.

Het behoeft ons, Nederlanders, niet moeilijk te vallen, de goede eigenschappen van den Titus Andronicus te waardeeren. “In November 1641 werd in den schouwburg [te Amsterdam] een treurspel vertoond, dat algemeen opzien wekte. Het stuk was getiteld: *Aran en Titus, of Wraak en Weerwraak*. De dichter was een burgerjongen, een glazenmaker, zonder eenige kennis der Grieksche of Latijnsche taal; zijn naam, toen nog geheel onbekend, luidde Jan Vos. Professor Barlæus was zoo met zijn werk ingenomen, dat hij hem gelijk stelde met Sofokles. Op zijn

aansporen gingen zijn vrienden het stuk zien: Hooft en Van der Burgh stonden verbaasd, en Vondel verklaarde, dat de dichter een genie was. Van Baerle zelf kon zich aan de tragedie niet zat zien: hij ging zevenmaal achtereen zich daaraan vergasten. Hij was er zoo vol van, dat hij er brieven over schreef aan zijn vrienden en Huygens uitnoodigde over te komen om haar te bewonderen. De geheele oudheid had volgens hem geen zoodanig treurspel aan te wijzen: het wekte echt tragische aandoeningen op en was geschreven in de taal van Hooft en Vondel. Eindelijk wijdde hij er een Hollandsch gedicht aan, dat aldus eindigt:

Ik stae gelijk bedwelmt en overstolpt van geest,
De Schouwburg wort verzet, en schoeit op hooger leest.
Rijst Sophocles weer op? stampt Æschylus weer hier?
Of maekt Euripides dit ongewoon getier?
Neen, 't is een Ambachtsman, een ongelettert gast,
Die nu de gantsche rey van Helicon verrast,
Die noyt gezeten heeft aan Grieks of Roomsche disch,
Wijst nu de weerelt aan, wat dat een Treurspel is.
Athenen las het spel, en sprak: ik schrijf niet meer;
Die ons door glas verlicht, verduystert al ons eer."²

Wanneer men in het eerste deel der gedichten van Jan Vos (Amsterdam 1862) den vrij uitvoerigen inhoud van den Aran en Titus leest, ziet men onmiddellijk, dat het geheele beloop van het stuk, op enkele kleinigheden na, evenzoo is als bij Sh.'s Titus Andronicus. Men zou hieruit vermoeden, dat het stuk een eenigszins omgewerkte vertaling is van het Engelsch origineel. Wanneer wij dan tot de lezing van den Aran en Titus overgaan, blijkt ons echter, dat er veel grooter verschil is, dan men naar de inhoudsopgave zou verwachten. Het stuk is geen vertaling van Shakespeare's treurspel, maar toch heeft Jan Vos dit gekend en nagevolgd, zoodat er hier en daar overeenstemmende passages in voorkomen, niettegenstaande men er zeker van kan zijn, dat Jan Vos geen enkele vreemde taal machtig was. De verklaring hiervan is zeer eenvoudig. Tegen het einde der zestiende eeuw had de tooneelkunst in Engeland een groote hoogte bereikt en was in westelijk Europa, waar zij nog op een lagen trap stond, zeer goed aangeschreven. Vandaar, dat Engelsche tooneelgezelschappen meermalen ondernamen Nederland, Duitschland en Denemarken te bezoeken. Dat bij deze reizende troepen zich juist de uitstekendste acteurs bevonden, valt wel niet te denken; toch hadden zij veel toeloop. Telkens vindt men van zulke gezelschappen gewag gemaakt; reeds in 1591 verschenen zij in ons land, verder in 1597, 1604, 1605, 1607; tot 1629 kwamen zij vrij geregeld en ook later nog, tot 1644 of 1645. Evenzoo werd Duitschland bezocht, en daar is omstreeks 1600 de Titus Andronicus door Engelsche komedianten opgevoerd. Een vrije proza-bewerking er van bevindt zich in een bundel: "Englischen Komödien und Tragödien" (die in 1620 het licht zag) en draagt den titel: "Eine sehr klägliche Tragoedie von Tito Andronico und der hoffertigen Keyserin, darinnen denkwürdige *actiones* zu befinden"; zij is in TIECK'S "Deutsches Theater" (1817) en in ALBERT COHN'S "Shakspeare in Germany" (1865) overgedrukt.—Daar Titus Andronicus onder de stukken behoorde, die door reizende Engelsche tooneelgezelschappen vertoond werden, zal ongetwijfeld door zulke voorstellingen Jan Vos er bekend mee geworden zijn. Men wordt daarin bevestigd, als men opmerkt, dat de Deutsche vrije bewerking in menig opzicht met den Aran en Titus overeenkomst heeft, zoowel in wat uit Shakespeare is weggelaten als in wat breeder is uitgewerkt, en dat beide als het ware wedijveren om al wat naar karakterteekening zweemt, al wat fijn bedacht, liefelijk, echt dichterlijk is bij Shakespeare, er uit te werken; in dit opzicht steekt de Duitscher den Hollander de loef nog af.

[125]

Als men in den Aran en Titus de verwijten van Titus' dochter aan de overspelige Tamora, of liever het gekijf der twee wijven, leest, als men Aran hoort stoffen op zijn misdaden, Tamora hoort weeklagen, dat zij haar eigen zoons "zoo gierig" heeft "ingeslokt", als men Titus hoort wenschen, dat hij Tamora's "darmen" mocht "ophasp'len op zijn armen", als men de koren leest, die van Baerle nog wel als een proefje aan Huygens zond om hem te doen watertanden, dan staat men niet alleen verbaasd, dat een man als van Baerle dit kon bewonderen, maar zal meer dan ooit gestemd zijn, om aan de dichterlijke waarde van Shakespeare's Titus Andronicus volle recht te doen wedervaren³, al moet men toegeven, dat het in een geheel anderen geest dan zijn overige stukken, in een vroegeren stijl geschreven is.

---

^{1.1.8.}⁴ Mij n voorrang. In het Engelsch staat *age*, waarmede Saturninus bedoelt, dat hij ouder is dan Bassianus en naar het recht van eerstgeboorte den voorrang moet hebben.—Als Bassianus zich, twee regels verder, Cæsars zoon noemt, bedenke men, dat alle keizers den naam van Cæsar droegen; hij wil den weg naar het kapitoel bezet houden, opdat de Romeinen zich niet aan het eerstgeboorterecht behoefden te onderwerpen, maar vrij konden kiezen;

Bassianus meent door zijn verdiensten meer aanspraak te hebben op den troon.

[I. 1. 77.](#) Gij groote schutsheer van dit kapitoel. Jupiter.

[I. 1. 88.](#) Aan den oever van den Styx. Zoolang de lijken onbegraven zijn, moeten de schimmen omdwalen bij den Styx zonder rust te vinden; zie Homerus' *Odyssea* XI. 51. Het Latijn, dat volgt, *ad manes fratrum*, aan de schimmen hunner broeders, is niet van het beste.

[I. 1. 136.](#) Die aan Hecuba. In het Engelsch staat: de Koningin van Troje, waarmede Hecuba gemeend is. Volgens den Griekschen treurspeldichter Euripides had Priamus, Troje's val voorziende, zijn jongen Polydorus aan zijn gastvriend Polymestor, koning op de Thracische Chersonesus (thans het schiereiland van Gallipoli of der Dardanellen) met vele schatten toevertrouwd. Polymestor echter doodde na Troje's val den jongeling en het lijk werd door Priamus' weduwe, die als gevangene door de Grieken werd medegevoerd, op het strand gevonden. De rampzalige moeder wist door list den moordenaar tot zich te lokken en zij krabde hem, door de andere gevangenen Trojaansche vrouwen bijgestaan, de oogen uit. Ovidius verhaalt de geschiedenis in zijn *Gedaanteverwisselingen* (XIII, 432 vgg.) en uit dezen dichter zal zij aan Sh. bekend zijn geworden.

[I. 1. 177.](#) Daar zij 't geluk van Solon heeft erlangd. Solon zeide tot koning Croesus van Lydië, dat niemand voor zijn dood gelukkig te noemen was.

[I. 1. 185.](#) Wees alzo candidatus, d. i. met de witte toga bekleed, waarin zij zich wikkelden, die bij de overheid en het volk naar openbare ambten dongen; het Latijnsche woord beteekent hier dus kroonpretendent. De voorgangers van Sh. spreidden gaarne hun geleerdheid ten toon en bezigden Latijnsche en zelfs Grieksche woorden.⁵ Sh. treedt hier in hun voetstappen en brengt later (I. 1. 280) het zeggen "Suum cuique", "Aan ieder het zijne", te pas: zoo wordt ook (I. 1. 325) het huwelijksfeest "Hymenæus" genoemd; met die klassieke herinnering is weinig in overeenstemming, dat het huwelijk in het Pantheon met gebruik van wijwater en waskaarsen (in het oorspronkelijke staat *tapers*, de vertaling heeft *toortsen*) gesloten wordt.

[126]

[I. 1. 380.](#) Laërtes' wijze zoon. Ulysses.

[I. 1. 494.](#) Begroeten wij met hoorn en hond uw hoogheid. In 't Engelsch: *With horn and hound we'll give your grace bonjour*. Het *bonjour* is de morgengroet en opwekking ter jacht, veelal *hunts-up* geheeten. De jachthoorn is niet bijzonder antiek.—Een dag van verzoening, wat voorafgaat, is in 't Engelsch *a loveday*, waarmee een dag wordt aangeduid, voor het bijleggen van oneenigheden bepaald; geestelijken waren dikwijls bemiddelaars; Chaucer zegt van een monnik: "In lovedays there coude he mochel help."

[II. 1. 7.](#) Haar baan doorrent. In het Engelsch wordt als baan de Dierenriem, Zodiak, genoemd.

[II. 1. 37.](#) Nu kalm wat, kalm! In het Engelsch staat "*Clubs, clubs!*" de gewone uitroep, om bij straatgevechten de handhavers der orde er bij te roepen. Een paar regels later staat *dansrapier*; in Sh.'s tijd werd er met een degen op zijde gedanst, vergelijk *Eind goed, Al goed*, II. 1. 32.

[II. 1. 47.](#) Nabij des keizers slot. Het was in de middeleeuwen streng verboden, in of nabij het paleis van den vorst het zwaard te trekken.

[II. 1. 67.](#) Zoo de keizerin dien wanklank hoort. In 't Engelsch: *An should the empress know This discord's ground*; een woordspeling, die ook in K. Richard III, III. 7. 49. voorkomt; *ground* beteekent zoowel "grond", "oorzaak", als "muzikaal thema"; bovendien beteekent *discord* zoowel "dissonant" als "tweedracht." Evenals hier vindt men de beide beteekenissen te gelijk bedoeld in Troilus en Cressida, I. 3. 110 en in Lucretia 1124.

[II. 1. 89.](#) Vulcanus' tooi. Shakespeare maakt ook elders van Venus en Mars gewag; men zie Antonius en Cleopatra, I. 5. 18 en Venus en Adonis, 97.

[II. 1. 133.](#) *Sit fas aut nefas*, "Zij het recht of onrecht", hij wil en zal zijn doel bereiken, "al moest hij over den Styx en door de schimmen heen." Het schijnt dat de Latijnsche uitdrukkingen aan de treurspelen van Seneca ontleend zijn.

[II. 3. 22.](#) De vorst, die zwierf. Natuurlijk wordt Æneas bedoeld, die hier als een dolend ridder wordt voorgesteld.

[II. 3. 30.](#) Besture Venus uw begeerten enz. Aan de planeet Venus werd een verhittende, aan Saturnus een bekoelende invloed toegeschreven op wie onder haar gesternte geboren waren.

[II. 3. 43.](#) Waarp zijn Philomela tongloos wordt. Lavinia wordt om de verminking, die haar wacht, met Philomela vergeleken. Philomela was de dochter van den Atheenschen koning Pandion, de zuster van Procne. De laatstgenoemde was door haar vader uitgehuwlijkt aan Tereus, een Thracischen koning in Daulis (Phocis) en had dezen een zoon geschonken. Na eenigen tijd verlangde zij zeer, haar zuster Philomela weer te zien; Tereus begaf zich naar Athene en wist Pandion te overreden, dat zijn dochter Philomela een korte poos bij haar zuster zou mogen vertoeven en daartoe met haar schoonbroeder Tereus zou medegaan. Deze, reeds dadelijk voor Philomela ontvlamd, bracht, in zijn land aangekomen, haar naar een eenzaam gelegen huis in een dicht bosch, deed haar geweld aan en sneed, toen zij in haar wanhoop hem dreigde zijn schendige daad te zullen openbaar maken, haar de tong uit, opdat zij niets zou verraden; aan zijn vrouw, Procne, bracht hij het valsche bericht van Philomela's dood. Na een jaar ongeveer gelukte het Philomela, aan Procne haar lot te berichten; zij deed haar namelijk een gewaad toekomen, waarin zij woorden geweven had, die het gebeurde meldden. Procne maakte van een Bacchusfeest gebruik, om in het bosch te zwerven, tot haar zuster door te dringen en deze mede te nemen naar haar paleis. Om op Tereus wraak te nemen, doodde Procne, door Philomela bijgestaan, haar zoon Itys, en zette dezen aan haar echtgenoot als spijs voor. Onder het maal verlangde hij zijn zoon Itys te zien; hierop meldde hem Procne, wat hij gegeten had; en onmiddellijk daarna sprong Philomela te voorschijn, die hem Itys' bloedig hoofd toonde. Toen hij nu de wegiljende zusters vervolgde, werden zij in vogels veranderd, de eene in een nachtegaal, de ander in een zwaluw; Tereus zelf werd een hop.—Zoo verhaalt Ovidius in het zesde boek zijner Metamorphosen (reg. 484 en vgg.) de geschiedenis.—Shakespeare gewaagt ook in zijn Cymbeline II. 2. 45 van Tereus en Philomela.

[II. 3. 62.](#) Actæon. Deze was een kleinzoon van Cadmus, een beroemde Thebaansche held en een bedreven jager; hij werd op de jacht in het gebergte Cithæron door Diana in een hert veranderd en door zijn vijftig honden verscheurd. Ovidius' Metamorph. III. 131 en vgg.

[II. 3. 72.](#) Uw donkere Kimmeriër. De Kimmeriërs der fabel bewoonden een land, waar duisternis heerschte, de historische Kimmeriërs de Krim. De Moor Aaron heet hier Kimmeriër om zijn donkere kleur, niet om zijn afkomst.

[II. 3. 107.](#) Een giftige ief. De Ief of Taxisboom, vaak op kerkhoven geplant, wordt meermalen als verderflijk en onheilbrengend aangehaald; men zie: Koning Richard II, III. 2. 17. en Macbeth, IV. 1. 27.

[127]

[II. 3. 118.](#) Semiramis. Semiramis, de koningin van het oude Assyrische rijk, wordt als een monster van wellust en wreedheid hier aangehaald.

[II. 3. 231.](#) Zoo bleek scheen eens op Pyramus de maan. De geschiedenis van Pyramus en Thisbe is mede in Ovidius' Metamorphosen, IV. 55 vgg. te vinden; zij speelt in Babylon. De ouders, die burens en vijanden waren, wilden van een huwelijk niets weten. De gelieven spraken door een spleet in den gemeenschappelijken muur af, dat zij 's nachts onder een moerbezieboom zouden samenkomen. Thisbe was het eerst op de afgesproken plaats, maar ontwaarde bij het maanlicht een leeuwin, die juist een rund verslonden had en aan een naburig beekje haar dorst kwam lesschen, nam de vlucht in een grot, maar verloor daarbij haar mantel, die door de leeuwin stukgereten en met bloed bezoedeld werd, waarna het dier weder in het bosch terugkeerde. Een oogenblik later komt Pyramus, ziet met schrik de sporen van het roofdier, vindt daarna den bebloeden mantel en steekt zich dood; Thisbe keert weldra terug, om haar geliefde niet teleur te stellen, vindt zijn lijk en drijft zich zijn zwaard in de borst, mede onder den moerbezieboom, welks vruchten, overeenkomstig Thisbe's wensch, voortaan een donkere bloedkleur hebben, ter herinnering aan dit treurig voorval. Shakespeare heeft in den Midzomernachtdroom van deze geschiedenis een treffend gebruik gemaakt en ook den Maneschijn niet vergeten.

[II. 4. 51.](#) Gelijk voor Orpheus' voeten Cerberus. In 't Engelsch *As Cerberus at the Thracian poet's feet*. Ook in den Midzomernachtdroom, V. 1. 49. wordt Orpheus eenvoudig als *the Thracian singer* aangeduid. Toen zijn geliefde vrouw, Eurydice, door den beet van een vergiftige slang gestorven was, daalde hij in de onderwereld af en wist door zijn zang en snarenspeel de Godin der Schimmen zoo te betooveren, dat hij zijn vrouw weder naar boven mocht medenemen; zij waren reeds de bovenwereld nabij, toen hij, tegen het verbod in, naar haar omzag, zoodat hij haar weder, en nu voor goed, verloor. Ovidius' Metamorph. X. 1. vgg.

[III. 1. 212.](#) Of wij ontglansen 't hemelwelf met zuchten. De gedachte, dat uit zuchten wolken gevormd worden, vindt men meermalen bij Shakespeare uitgedrukt, b.v. Romeo en Julia, I. 1. 139.

[III. 1. 241.](#) De tooneelaanwijzing "Titus bezwijmt" is door mij ingevoegd, vgl. reg. 253.

[IV. 1. 12.](#) Cornelia las niet vlijtiger. Cornelia, de moeder der Gracchen, die als voortreffelijke opvoedster harer zonen bekend staat (zie Cicero in zijn Brutus, 58. 211). Verder wordt hier Cicero's boek over de welsprekendheid, *De oratore*, bedoeld.

[IV. 1. 20.](#) Dat Hecuba van Troje van kommer dol werd. Zoo wordt Hecuba ook in den Hamlet II. 2. 527. door een tooneelspeler voorgesteld; zie ook Cymbeline, IV. 2. 313.

[IV. 1. 28.](#) Ben ik geheel en gaarne tot uw dienst. Om zijn vroeger wegloopen weer goed te maken, is de knaap vleidend beleefd jegens Lavinia. In 't Engelsch: *I will most willingly attend your ladyship*.

[IV. 1. 81.](#) Magni enz. Deze Latijnsche klacht, dat de beheerscher des hemels zoo traag is in het hooren en zien van misdaden, is, eenigszins gewijzigd, uit Seneca's treurspel Hippolytus ontleend.

[IV. 1. 88.](#) Rome's Hector. De Romeinsche Hector is de verbannen Lucius, wiens hoop de jonge Lucius was, evenals Astyanax het was van den Trojaanschen Hector.—De gade der onteerde kuische vrouw was Lucretia's echtgenoot Collatinus; haar vader was Lucretius.

[IV. 2. 20.](#) Integer vitae enz. Daar de regels uit Horatius (Od. I. 22. 1.) zeggen, dat de reine en schuldelooze geen "Mauretaanschen" pijl en boog, met andere woorden, geen wapenen behoeft, is door de toezending van wapenen uitgedrukt, dat Tamora's zonen niet rein en schuldeloos zijn. Als de slimme Tamora niet juist door de zwangerschap onwel was, zou haar de schranderheid van den vond toelachen. Men merke op, dat het adjectivische *Mauris* van Horatius hier in *Mauri*, "van den Moor", veranderd is.

[IV. 2. 52.](#) Waar Aaron is, de Moor, doch ras! Men kan 't laatste ook lezen: "Moord! och ras!" waarop dan Aarons zeggen: "moord en brand" slaat. In 't Engelsch is de woordspeling tusschen *Moor* en *more*.

[IV. 2. 93.](#) Niet Enceladus. Een der Giganten, die met rotsblokken den hemel bestormden; ook Typhon was een monster, dat bij den strijd tegen den oppergod zich geducht maakte. Alcides is Hercules.

[IV. 2. 126.](#) Van den zeeke'ren kant. Van moeders zij.

[IV. 3. 4.](#) Terras Astræa reliquit. Aanhaling uit Ovidius' Metamorphosen I. 150. De Godin der Gerechtigheid, als hemelbewoonster *Astræa* genoemd, woonde in de gouden eeuw op aarde, maar "verliet de aarde" in de koperen eeuw, het laatst van alle hemelingen.—Men denke zich het plein, waar dit derde tooneel speelt, in de nabijheid van het keizerlijk paleis.

[IV. 3. 80.](#) De galgemaker? In het Engelsch verstaat de Boer den naam van Jupiter "Gibbeter", en vraagt daarom, of de "Gibbetmaker" bedoeld is; een natuurlijk niet terug te geven woordspeling.

[128]

[IV. 3. 90.](#) Met eenige gratie. In het Engelsch is hier een woordspeling tusschen *grace*, "gratie", en *grace*, "gebed bij 't eten". De boer zegt, dat hij 't laatste nooit heeft kunnen leeren.

[V. 1. 122.](#) Naar 't spreekwoord zegt. Het spreekwoord is: *to blush like a black dog*.

[V. 1. 145.](#) Omlaag weer met dien duivel. Aaron heeft dus gesproken van de ladder af, die hij reeds bestegen had om gehangen te worden.

[V. 2. 56.](#) Hyperion. Helios, de Zonnegod.

[V. 2. 204.](#) En bloediger dan der Centauren feest. In Ovidius Metamorph. XII. 210 kon Shakespeare de beschrijving vinden van den gruwelijken strijd, die, op de bruiloft van Pirithous tusschen de Lapithen, tot wier volk de bruid behoorde, en de mede-uitgenoodigde Centauren ontstond, en met de nederlaag der laatsten eindigde.

[V. 3. 36.](#) Virginius. De vergelijking gaat eigenlijk niet door, want Virginius doodde zijn dochter om haar onteering te voorkomen.

[V. 3. 80.](#) Als onze stamheer eens. Ook in Julius Cæsar noemt Shakespeare Æneas den stamheer der Romeinen.—In de Æneis van Vergilius (II^{de} Boek) verhaalt Æneas aan Dido de overrompeling van Troje door de Grieken, en vermeldt, hoe de Griek Sinon (Ald. reg. 79) de Trojanen overhaalde het verderfelijke paard binnen hun muren te halen. Ook in 3 Hendrik VI, III. 2. 190. en in Cymbeline III. 4. 61 wordt Sinon vermeld; evenzoo in Lucretia 1521.

- 1 Blijkbaar waren Ovidius' *Metamorphosen* aan Sh. goed bekend; niet alleen de Titus Andronicus, maar verscheiden stukken van hem kunnen het getuigen. Ook andere gedichten van Ovidius, de *Amores* (zie het Motto van Venus en Adonis) en de *Heroides*, (zie 3 Hendrik VI, I. 3. 48) waren hem niet vreemd. De *Metamorphosen* (Gedaanteverwisselingen of Herscheppingen) waren reeds in Sh.'s tijd door Golding in het Engelsch vertaald. Dat Sh. deze vertaling kende, is wel aan te nemen; maar hij kan Ovidius zeer wel in het oorspronkelijke gelezen hebben; hij had op de school te Stratford Latijn geleerd en naar allen schijn met vrucht.—In de Bodley'sche bibliotheek te Oxford berust een kleine uitgave der *Metamorphosen*: "Ovidii Metamorphoseon Libri quindecim", gedrukt bij Aldus in Venetië, in October 1502; op den titel staat geschreven: Wm. Shr. en op het schutblad de vermelding, geschreven in 1682 door T. N. (Nash?), dat hij dit kleine boek gekregen had van "W. Hall, die zeide, dat het eens aan Will. Shakspeare had toebehoord." Er is geen beslissende reden om de echtheid der schriften te betwisten of te betwijfelen; de verkorte naamteekening op den titel kan zeer wel van onzen dichter zelf zijn.
- 2 Met deze woorden begint Dr. W. J. A. Jonckbloet in zijne *Geschiedenis der Nederl. Letterkunde* (Tweede druk, II. blz. 165) zijn hoofdstuk over Jan Vos.
- 3 Wie, zonder het stuk van Jan Vos geheel te doorworstelen, er een goed denkbeeld van wil krijgen, leze de voorlezing: "Shakespeare's invloed op het Nederlandsen tooneel der zeventiende eeuw", van Prof. MOLTZER (1874), die ook duidelijk in het licht gesteld heeft, dat Vos den Titus Andronicus door de vertooningen der Engelsche komedianten heeft leeren kennen.
- 4 De cijfers aan het hoofd der bladzijden zijn dezelfde, waarmede in de uitmuntende, door de uitgevers van den "Cambridge Shakespeare" bezorgde, en weinig kostbare *Globe Edition: The works of William Shakespeare* (London, Macmillan and Co.), de eerste regel der bladzijde is aangewezen. Genoemde uitgave wordt tegenwoordig vrij algemeen bij aanhalingen gebezigd. Daar niet dan uiterst zelden de Nederlandsche vertaling een versregel meer bevat dan het oorspronkelijke, kon de nummering overgenomen worden, waardoor zoowel vergelijking met het oorspronkelijke, als het doen van aanhalingen of verwijzingen gemakkelijker worden.
- 5 Een merkwaardig staaltje levert Marlowe in de eerste alleenspraak van Faustus in "The tragical History of Doctor Faustus." Er komen verscheiden Latijnsche gezegden in voor en de Philosophie wordt in de eerste uitgave er (I. 1. 12) aangeduid met *Oncœmion*, dat door de latere uitgevers, die 't woord niet verstonden, veranderd is in *Economy*; het woord is gebleken gemaakt te zijn uit de Grieksche woorden "on kai mè on", "zijnde en niet zijnde", zoodat Faustus zegt: "Vaarwel, zijn-en-niet-zijn"!

Inhoudsopgave

- [Titus Andronicus.](#)
  - [Eerste Bedrijf.](#)
    - [Eerste Tooneel.](#)
  - [Tweede Bedrijf.](#)
    - [Eerste Tooneel.](#)
    - [Tweede Tooneel.](#)
    - [Derde Tooneel.](#)
    - [Vierde Tooneel.](#)
  - [Derde Bedrijf.](#)
    - [Eerste Tooneel.](#)
    - [Tweede Tooneel.](#)
  - [Vierde Bedrijf.](#)
    - [Eerste Tooneel.](#)
    - [Tweede Tooneel.](#)
    - [Derde Tooneel.](#)
    - [Vierde Tooneel.](#)
  - [Vijfde Bedrijf.](#)
    - [Eerste Tooneel.](#)
    - [Tweede Tooneel.](#)
    - [Derde Tooneel.](#)
- [Aanteekeningen.](#)

Colofon

Beschikbaarheid

Dit eBoek is voor kosteloos gebruik door iedereen overal, met vrijwel geen beperkingen van welke soort dan ook. U mag het kopiëren, weggeven of hergebruiken onder de voorwaarden van de Project Gutenberg Licentie bij dit eBoek of on-line op www.gutenberg.org.

Dit eBook is geproduceerd door Jeroen Hellingman en het on-line gedistribueerd correctie team op www.pgdp.net.

Het Engelse orgineel van dit eBook is *Titus Andronicus*, eBook nummer [1106](#). Een Finse vertaling is beschikbaar als eBook [21100](#).

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org.

This eBook is produced by Jeroen Hellingman and the Online Distributed Proofreading Team at www.pgdp.net.

Codering

Dit bestand is in een verouderde spelling. Er is geen poging gedaan de tekst te moderniseren. Afgebroken woorden aan het einde van de regel zijn stilzwijgend hersteld. Kennelijke zetfouten in het origineel zijn gecorrigeerd. Dergelijke correcties zijn gemarkeerd met het corr-element.

Hoewel in het origineel laag liggende aanhalingstekens openen gebruikt, zijn deze in dit bestand gecodeerd met ". Geneste dubbele aanhalingstekens zijn stilzwijgend veranderd in enkele aanhalingstekens.

Documentgeschiedenis

2007-11-24 begonnen.

Verbeteringen

De volgende verbeteringen zijn aangebracht in de tekst:

Plaats	Bron	Verbetering
Bladzijde	zonen	Zonen
Bladzijde	zonen	Zonen
Bladzijde 91	[<i>Niet in bron</i>]	.
Bladzijde 95	n	En
Bladzijde 96	[<i>Niet in bron</i>]	.
Bladzijde 105	,	.
Bladzijde 117	)	[<i>Verwijderd</i>]
Bladzijde 121	[<i>Niet in bron</i>]	.
Bladzijde 122	verscheiden	verscheidene
Bladzijde 123	[<i>Niet in bron</i>]	.
Bladzijde 123	Sh's	Sh.'s
Bladzijde 125	1. 77.	l. 1. 77.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TITUS ANDRONICUS ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not

protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from

texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive

Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.